MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

INDRĖ MAŽEIKIENĖ

KRAŠTOVAIZDŽIO APSAUGOS ANALIZĖ IR JOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS AUKŠTADVARIO REGIONINIAME PARKE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
dr. Julija Naujėkaitė

VILNIUS
2015

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

KRAŠTOVAIZDŽIO APSAUGOS ANALIZĖ IR JOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS AUKŠTADVARIO REGIONINIAME PARKE

Magistro baigiamasis darbas
Aplinkos apsaugos ir politikos administravimo studijų programa

Vadovė:
dr. Julija Naujėkaitė
2015-03-29

Recenzentas

Atliko:
Grupė APAmis3-01
Indrė Mažeikienė
2015-03-29

VILNIUS
2015

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Kraštovaizdžio sampratos koncepcijos 11
2 pav. Kraštovaizdžio tipai 12
3 pav. Gamtinio kraštovaizdžio pasiskirstymas pagal užimtą teritorijos plotą 13
4 pav. Lietuvos kraštovaizdžio fiziomorfotopų pasiskirstymas pagal sukultūrinimo pobūdį 16
5 pav. Kraštovaizdžio apsaugą reglamentuojantys teisės aktai 21
6 pav. Konvencijoje apibrėžtos bendro pobūdžio ir konkrečios priemonės 22
7 pav. Pagrindinės Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptys 23
8 pav. Kraštovaizdžio apsaugos tikslai ir uždaviniai 24
9 pav. Aukštadvario regioninio plano schema 29
10 pav. Aukštadvario regioninio parko tikslai 30
11 pav. Aukštadvario regioniniame parke esančių miškų plotai 2011-2014 m., ha 32
12 pav. Pažeistos teritorijos Aukštadvario regioniniame parke 2005-2014 m., ha 33
13 pav. Kraštovaizdžio apsaugos pažeidimų skaičius 2005-2014 m. 34
14 pav. Kraštovaizdžio apsaugos darbų finansavimo šaltiniai 2014 m., Lt. 40
15 pav. Teritorijų ir objektų tvarkymui bei pritaikymo lankymui panaudotos ES lėšos, Lt 42
16 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą pasiskirstymas, proc. 44
17 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius 44
pasiskirstymas, proc. 44
18 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius 45
pasiskirstymas pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą, proc. 45
19 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius 46
pasiskirstymas pagal vykdomos ūkinės veiklos pobūdį, proc. 46
20 pav. Respondentų nuomonės apie didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus darančius subjektus pasiskirstymas, proc. 46
21 pav. Respondentų nuomonės apie didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus darančius subjektus pasiskirstymas pagal respondentų išsilavinimą, proc. 47
22 pav. Respondentų nuomonės apie didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus darančius subjektus pasiskirstymas pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą, proc. 48
23 pav. Respondentų nuomonės apie efektyviausią kraštovaizdžio apsaugos būdą pasiskirstymas, proc. 48
24 pav. Respondentų nuomonės apie valdininkų pastangas išsaugoti kraštovaizdį pasiskirstymas, proc. 49
25 pav. Respondentų nuomonės apie valdininkų pastangas išsaugoti kraštovaizdį pasiskirstymas pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą, proc. 50
26 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžio apsaugos priemones pasiskirstymas, proc. 50
27 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžio apsaugos priemones pasiskirstymas pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą, proc. 51
28 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas kaimo turizmo plėtros vertinimo klausimu, proc. 52
29 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas leidimų statyboms išdavimo klausimu, proc. 52
30 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas leidimų statyboms išdavimo ir kaimo turizmo plėtros klausimais, proc. 53
31 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas žmonių ūkinės veiklos ribojimo klausimu, proc. 53
32 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas žmonių ūkinės veiklos ribojimo ir kaimo turizmo plėtros klausimais, proc. 54
33 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas gyvenimo parko teritorijoje klausimu, proc. 55
34 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas gyvenimo parko teritorijoje ir kaimo turizmo plėtros klausimais, proc. 55
35 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas kraštovaizdžio apsaugos sprendimų klausimu, proc. . 56

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Lietuvos kraštovaizdžio tipai pagal žemės naudmenų santykį, proc. 16
2 lentelė. Kraštovaizdžio apsaugos valdymo bei jos priemonių įgyvendinimo Lietuvoje modelis 28
3 lentelė. Imties tūris 37
4 lentelė. Ekspertų kodai 37
5 lentelė. Ekspertų nuomonė apie apsaugos priemonių taikymą 38
6 lentelė. Ekspertų nuomonė apie pagrindinės problemas Aukštadvario regioniniame parke..... 39
7 lentelė. Ekspertų nuomonė apie Aukštadvario regioninio parko problemų sprendimo galimybes..... 40
8 lentelė. Aukštadvario regioninio parko tvarkymo ir ribų plano įgyvendinimas 2005-2014 m. 41
9 lentelė. Respondentų charakteristika..... 43

PRIEDŲ SĄRAŠAS

Priedas 1. Kraštovaizdžio apsaugos tikslai ir uždaviniai 69
Priedas 2. Interviu klausimai kraštovaizdžio specialistams 70
Priedas 3. Anketa..... 71

TURINYS

ĮVADAS 7
1.KRAŠTOVAIZDIS IR JO APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS 10
1.1. Kraštovaizdžio samprata 10
1.2. Kraštovaizdžio tipai 12
1.3. Kraštovaizdžio apsaugos samprata ir reikšmė 17
1.4. Kraštovaizdžio apsaugos ypatumai užsienio šalyse 19
1.5. Kraštovaizdžio apsauga ir jos reglamentavimas Lietuvoje 21
1.6. Pirmojo skyriaus apibendrinimas 26
2. AUKŠTADVARIO REGIONINIO PARKO KRAŠTOVAIZDIS 29
2.1. Aukštadvario regioninio parko geografinė padėtis ir veiklos tikslai 29
2.2. Kraštovaizdžio apžvalga 30
2.3. Antrojo skyriaus apibendrinimas 34
3. KRAŠTOVAIZDŽIO APSAUGOS AUKŠTADVARIO REGIONINIAME PARKE VERTINIMAS 36
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas 36
3.2. Kokybinio tyrimo rezultatų analizė 38
3.3. Kiekybinio tyrimo rezultatų analizė 43
IŠVADOS 57
REKOMENDACIJOS 59
LITERATŪRA 60
ANOTACIJA 65
ANNOTATION 65
SANTRAUKA 66
SUMMARY 67
PRIEDAI 68

ĮVADAS

Temos aktualumas. XXI a. pradžia neretai yra traktuojama kaip postindustrinė: postindustrinė visuomenė, postindustrinė kultūra, postindustrinė civilizacija ir pan. Tai reiškia, kad prieš tai buvusią civilizaciją galima pavadinti industrine, kurioje vyko (ir tebevyksta dabar) spartūs kultūros ir architektūros industrializavimo procesai, iš esmės pakeitę kraštovaizdį. Kraštovaizdis – tai geografinė sąvoka, kuri apibūdina sausumos plotą, kurio ribose glaudžiai susiję visi gamtiniai komponentai (t.y. pamatinės uolienos, reljefas, klimatas, vandenys, dirvožemis, augalijos ir gyvūnijos pasaulis) formuoja vieningą sudėtingą ir uždarą sistemą, pavyzdžiui, miškų kraštovaizdį, kalnų kraštovaizdį ir pan.[1] Žmogaus pakeisto kraštovaizdžio plotai visame pasaulyje plečiasi. Teigiama, kad urbanizacijos ir kitos žmogaus ūkinės veiklos rezultatas – lyginant su natūralia būsena sumažėjusi biologinė įvairovė[2]. Kitaip sakant, mažėja natūralių kraštovaizdžių. Todėl racionalus kraštovaizdžių panaudojimas ir apsauga yra vienas iš svarbiausių kompleksinės aplinkos apsaugos uždavinių.

Pastebėtina, kad kraštovaizdžio apsauga gali būti įvairių formų: 1) visiška kraštovaizdžio, kaip biocenozės komplekso, apsauga; 2) dalinė gamtinių objektų apsauga išsaugant kraštovaizdžio vaizdą; 3) optimalaus sukultūrinto kraštovaizdžio sukūrimas ir išlaikymas. Dvi pirmosios kraštovaizdžio apsaugos formos yra susijusios su saugomomis arba ypatingai saugomomis teritorijomis[3]. Pastebėtina, kad labai svarbu yra tinkamai šias saugomas teritorijas valdyti ir taip tvarkyti, kad jose būtų ribojama žmogaus veikla siekiant išsaugoti jose esančias gamtines, kultūrines bei kitas vertybes[4]. Tokiomis teritorijomis Lietuvoje galima įvardinti 35 valstybinius parkus, iš kurių 30 yra regioninių ir 5 nacionaliniai parkai. Esminis šių parkų skirtumas yra tas, kad nacionaliniuose parkuose vykdomi aukščiausi apsaugos reikalavimai, o regioniniuose parkuose taikomas švelnesnis apsaugos režimas, t.y. šiose teritorijose leidžiama tokia ekonominė veikla, kuri leidžia užtikrinti natūralių parko vertybių išsaugojimą[5].

Ištirtumas. Kraštovaizdis ir jo apsauga yra aktuali viso pasaulio mokslininkų darbų tema. Bene daugiausiai darbų skiriama kraštovaizdžio antropogenizacijai. Tai ypač aktualu rusų mokslininkų (Isačenko, 2004; Jermolajevo et al., 2007; Andrejevo, 2011, Kagaikino, 2012 ir kt.) darbuose, kuriuose analizuojamos kraštovaizdžio išsaugojimo problemos valstybiniu ir regioniniu lygmenimis. Kraštovaizdžio apsaugai didelį dėmesį skyrė kroatų mokslininkas B.D. Bilušić (2010, 2013), kuris

[1] Охрана ландшафтов. Prieiga per internetą: < http://www.ecolognatural.ru/enats-1030-1.html> (2015-01-28)
[2] Niemela J., et al. Carabid beetle assemblages (Coleoptera, Carabidae) across urban-rural gradients: an international comparison. *Landscape Ecology*, 2002, No. 17. P. 387–401.
[3] Охрана ландшафтов. Prieiga per internetą: < http://www.ecolognatural.ru/enats-1030-1.html> (2015-01-28)
[4] Mierauskas P., Smalskys V. Saugomų teritorijų sistemų organizavimo principai viešojo valdymo kontekste, *Viešoji politika ir administravimas*, 2013, Nr. 12(2), p.237.
[5] Pasztaleniec A., Kutyla S. The Ecological Status of Lakes in National and Landscape Parks: Does the Location of a Lake and Its Catchment within a Protected Area Matter?. *Polish Journal of Environmental Studies*, 2015, Vol. 24, No. 1 (2015), p. 227.

analizavo kraštovaizdžio apsaugos ypatumus Kroatijoje. Estų geografė T. Keisteri (1990) laikosi nuomonės, kad antropogenizuotas kraštovaizdis neišstumia gamtinio kraštovaizdžio – o jį tik uždengia. Filipinų mokslininkai (Urich, et al, 2001) analizavo šalyje dominuojančio karstinio kraštovaizdžio apsaugos ypatumus ir išskyrė pagrindines jos problemas.

Lietuva taip pat turi senas ir tvirtas kraštovaizdžio srities mokslų tradicijas. Dar XX a. septintajame dešimtmetyje Vilniaus universitete profesorius A. Basalykas padėjo fundamentalių kraštovaizdžio struktūros ir tipologinių tyrimų pagrindus ir suformulavo tolimesnes kraštovaizdžio tyrinėjimo gaires. Šiuolaikinio kraštovaizdžio koncepciją plačiai tyrinėjo Vilniaus universiteto profesorius P. Kavaliauskas. Jis parengė metodinius kraštotvarkos pagrindus, saugomų teritorijų sistemos, rekreacinės geografijos, gamtinio karkaso ir kitas koncepcijas. Aplinkosaugos politikos ir teisės klausimus analizavo P. Aleknavičius (2008). P. Mierauskas ir V. Smalskys (2013) išskyrė saugomų teritorijų sistemų organizavimo principus. Nemažai darbų skirta kraštovaizdžio vertinimui: M. Jankauskaitė (2004) išskyrė kraštovaizdžio ekologinių (geoekologinių) tyrimų metodologinius pagrindus, L. Jukna ir D. Veteikis (2010-2011) atliko žemės dangos natūralumo/dirbtinumo įvertinimą agrariniame kraštovaizdyje, I.Matijošaitienė ir O.Samuchovienė (2013) analizavo kelių kraštovaizdžio vertinimo ir formavimo nuostatas Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktuose, E. Piškinaitė ir D. Viteikis (2014) atskleidė miestų kraštovaizdžio struktūros natūralumo įvertinimo problemą. P. Mierauskas (2010) analizavo suinteresuotųjų asmenų dalyvavimo Lietuvos saugomų teritorijų valdyme ypatumus.

Objektas. Kraštovaizdžio apsaugos priemonės ir jų įgyvendinimas.

Problema. 1993 m. Vilniaus universiteto Kraštotvarkos grupė visiems 44 administraciniams rajonams parengė regionines gamtinio karkaso schemas. Tačiau kraštovaizdžio apsauga ir jos priemonių įgyvendinimas buvo lokalus, t.y. valdymas ir priežiūra atiduotos savivaldoms. Vangus ir neatsakingas požiūris į kraštovaizdžio vertybių apsaugą šiandien duoda savo vaisių – daugelyje šalies saugomų teritorijų nyksta natūralūs kraštovaizdžiai, dygsta nelegalūs statiniai, neteisėtai išduodami leidimai statyboms. Toks kraštovaizdžio apsaugos problemų sprendimas kelia probleminių klausimų: ar savavaldybės yra nekompetentingos užtikrinti kraštovaizdžio apsaugą, ar šiandieninė teisinė bazė, orientuota į kraštovaizdžio apsaugą drausminėmis priemonėmis, yra neefektyvi?

Hipotezė. Kraštovaizdžio apsaugą reglamentuojantys teisės aktai Lietuvoje neužtikrina Aukštadvario regioninio parko kraštovaizdžio vertybių apsaugos.

Darbo tikslas – išanalizuoti kraštovaizdžio apsaugos priemones ir jos įgyvendinimo galimybes Aukštadvario regioniniame parke.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti kraštovaizdžio apsaugos ir jos priemonių taikymo sąvokas, siekiant išsiaiškinti jų reglamentavimo svarbą.

2. Išnagrinėti Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius kraštovaizdžio apsaugos valdymą ir jos priemones.
3. Remiantis atliktu stebėjimu, teisės aktų ir literatūros analize, ekspertų interviu ir respondentų apklausa įvertinti kraštovaizdžio apsaugos valdymą.
4. Apibendrinus visų atliktų tyrimų rezultatus, atnaujinti kraštovaizdžio apsaugos valdymo bei jos priemonių įgyvendinimo modelį.

Tyrimo metodai. Magistro baigiamajame darbe naudojama mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, stebėjimas, kokybinis tyrimo metodas, kiekybinis tyrimo metodas, statistiniai metodai.

Praktinė reikšmė. Gauti rezultatai gali būti pritaikomi įgyvendinant 2015 m. sausio mėn. Aplinkos ministro patvirtintas „Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015-2020 m. veiksmų plano“ nuostatas.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys dalys, darbo pabaigoje suformuluojamos išvados ir pateikiamos rekomendacijos. Darbe pateikiama 9 lentelės, 35 paveikslai ir 3 priedai. Rašant darbą remtasi 74 literatūros šaltiniais. Darbo apimtis 68 puslapiai (be priedų).

1.KRAŠTOVAIZDIS IR JO APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS

1.1. Kraštovaizdžio samprata

Nors sąvoka „kraštovaizdis“ pradėtas vartoti XIX a. pab. – XX a. pr., tačiau iki šiol nėra visuotinai priimto šio termino apibrėžimo. Profesorius A. Basalykas pirmasis ištyrė ir suformulavo Lietuvos kraštovaizdžio sampratą, kur kraštovaizdį apibrėžė kaip gamtinės ir sociogeninės geosistemos visumą, apimančią gamtos ir žmonių sukurtų objektų visumą[6]. Kitaip sakant, kraštovaizdis suprantamas kaip gamtos ir žmonių sukurtų geografinių objektų, reiškinių ir procesų visuma.

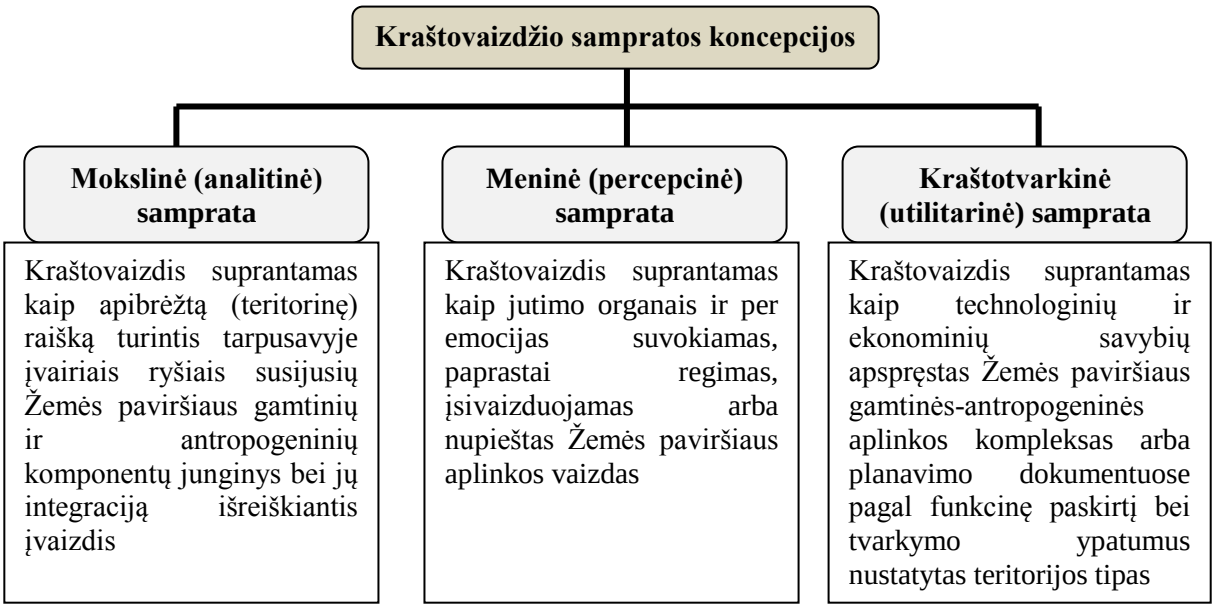
„Europos kraštovaizdžio konvencijoje“ pateikiama tokia kraštovaizdžio samprata: „*tai žmonių suvokiama vietovė, kurios pobūdį nulėmė gamtos ir (arba) žmonijos faktorių veikimas ir sąveika*“[7]. Šiuo atveju kraštovaizdis suprantamas kaip regimas gamtinių ir žmonijos faktorių sąveikos rezultatas. „Kraštovaizdžio politikos krypčių apraše“ kraštovaizdis apibūdinamas kaip žemės paviršiaus gamtinių ir (ar) antropogeninių komponentų, kurie tarpusavyje susiję medžiaginiais, energetiniais ir informaciniais ryšiais, teritorinis junginys. Gamtiniams komponentams priskiriama paviršinės uolienos ir reljefas, požemio oras, paviršiniai ir gruntiniai vandenys, dirvožemis bei gyvieji organizmai, o antropogeniniams komponentams – archeologinės liekanos, statiniai, inžineriniai įrenginiai, žemės naudmenos ir informacinis laukas[8]. Šis apibrėžimas papildo „Europos kraštovaizdžio konvencijoje“ pateiktą kraštovaizdžio sampratą ir įvardina tarpusavyje sąveikaujančius gamtinius ir žmonijos faktorius. J. Bučas akcentuoja, kad kraštovaizdis apima visą šalies teritoriją ir erdvę, t.y. miestus ir kaimus, miškus ir vandenis, įtakoja visuomenės gyvenimą ir veiklą, yra gyvenimo kokybės dalis ir tautinio identiteto pamatas.[9] Šiame apibrėžime labai išplečiamos kraštovaizdžio ribos, t.y. nurodoma, jog jis nėra lokalus, o apima visas visuomenės sferas. Mokslinėse įžvalgose ir teisiniuose dokumentuose pateikti kraštovaizdžio apibūdinimai suponuoja mintį, kad kraštovaizdis yra gamtos sąveikos su visuomene kūrinys ir gyvenimo kokybės dalis, apimanti visą Žemės teritoriją ir erdvę.

G. Ivavičiūtė taip pat pastebi, kad kraštovaizdžio sąvoka yra labai plati, kadangi apima labai platų duomenų spektrą, t.y. nuo požeminio oro ir žemės paviršiaus, statinių ir inžinerinių įrenginių iki energetinių bei informacinių ryšių[10]. Kituose apibrėžimuose taip pat akcentuojamas kraštovaizdžio nevienalytiškumas. Pastebėtina, kad visus kraštovaizdį sudarančius įvairaus pobūdžio ir kilmės Žemės paviršiaus darinius tikslinga išskirti į tris grupes: 1) abiogeniniai (pamatinės uolienos, pažemio oras, paviršiaus vandenys ir iš dalies dirvožemis); 2) biogeniniai (iš dalies dirvožemis, augmenija, grybija, gyvūnija ir iš dalies žmonės); 3) sociogeniniai (iš dalies žmonės, archeologinės liekanos, žemės

[6] Milius A., Prapiestienė R. *Geografas profesorius Alfonsas Basalykas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
[7] Europos kraštovaizdžio konvencija. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4621.
[8] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. 1526 „Dėl Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 89-4029.
[9] Bučas J. *Kraštotvarkos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2001.
[10] Ivavičiūtė G. *Kraštotvarka*. Kaunas: Ardiva, 2008. P. 16

naudmenos, statiniai, inžineriniai įrenginiai ir iš dalies informacinis laukas)[11]. Kraštovaizdis nėra vienalytis – jį sudaro daug ekosistemų[12]. Tai ypatinga litosferos, hidrosferos, troposferos ir biosferos (t.y. materialinių gamtinių komponentų) ir technosferos (t.y. antropogeninių komponentų) medžiaginės, energetinės ir informacinės sąveikos ryšių išraiška laike ir erdvėje[13]. Teigiama, kad kraštovaizdžio teritorinis vienetas yra kartografiškai apibrėžtoje erdvėje bei laike integruotas (apibendrintas) jo struktūros komponentų ar ryšių kompleksas[14]. Kraštovaizdis suprantamas ir kaip erdvinių ryšių, atminties ir vidinio autoreguliacinio mechanizmo, kuris apsaugo nuo išorinio poveikio sukurtų staigių sistemos pokyčių, sistema[15]. Tai vientisa geosistema, kurią sudaro specifinių lokalių geosistemų rinkinys[16]. Apžvelgus pateiktus kraštovaizdžio apibrėžimus galima teigti, kad kraštovaizdis yra kintanti sistema, kurioje persipina keturios dimensijos: konkretus laikas, konkreti erdvė, Žemės paviršiaus abiogeniniai, biogeniniai ir sociogeniniai komponentai bei sąveika tarp gamtinių ir socialinių procesų.

Apibendrindamas kraštovaizdžio definicijas prof. P. Kavaliauskas išskiria tris kraštovaizdžio sampratos koncepcijas (paradigmas) (žr. 1 pav.).

1 pav. Kraštovaizdžio sampratos koncepcijos

Sudaryta darbo autorės pagal P. Kavaliauską, 2011, p. 3

[11] Kavaliauskas P., et al. *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija. I dalis. Kraštovaizdžio supratimo ir jo erdvinės struktūros pažinimo nuostatos*. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 2013. P. 6.

[12] Wenbo Ch., at al. The characteristics and contents of landscape spatial analysis., *Acta Ecology Sinica*, 2002, No. 22(7), p.1135.

[13] Jankauskaitė M. *Kraštovaizdžio ekologinių (geoekologinių) tyrimų metodologiniai pagrindai*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004. P. 15.

[14] *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija. I dalis. Kraštovaizdžio supratimo ir jo erdvinės struktūros pažinimo nuostatos*, Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 2013.

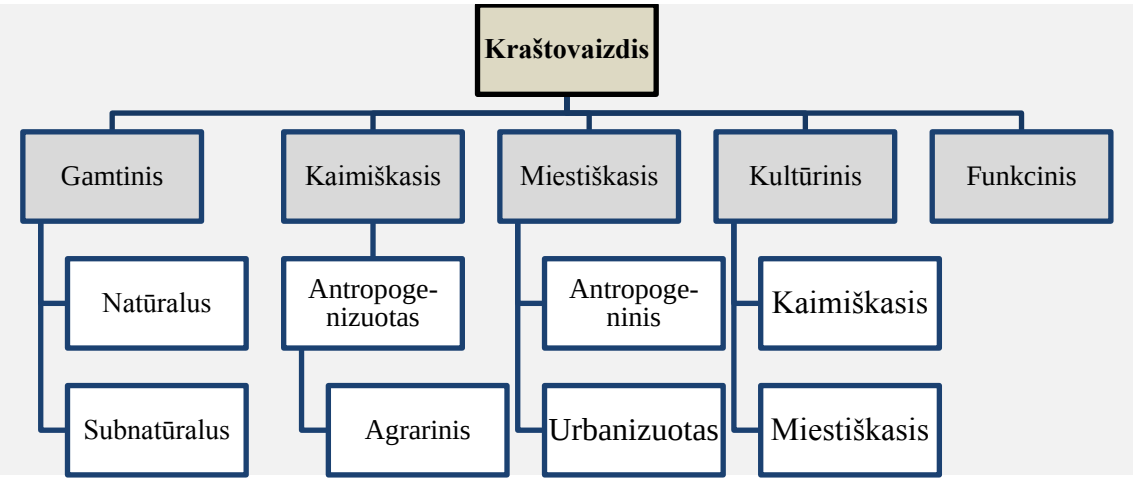
[15] Pauliukevičius G., Kenstavičius J. *Ekologiniai miškų teritorinio išdėstymo pagrindai*, Vilnius: Geografijos institutas, 1995.

[16] Ермолаев О.П., et al. *Ландшафты Республики Татарстан*, Казань: «Слово», 2007. С.5.

Šiame darbe kraštovaizdis traktuojamas per kraštotvarkinę (utilitarinę) sampratą, t.y. kraštovaizdis suprantamas pagal planavimo dokumentuose nurodyto teritorijos tipo funkcinę paskirtį bei tvarkymo ypatumus.

1.2. Kraštovaizdžio tipai

„Turizmo plėtros strategijoje“ nurodoma, kad palyginti nedidelėje Lietuvos teritorijoje sutinkama gana didelė kraštovaizdžių įvairovė - išskiriama net 22 tipai. Taip pat pabrėžiama, kad net 27 proc. šalies teritorijos yra vaizdingos ir ypač vaizdingos[17]. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija išskiria penkis pagrindinius kraštovaizdžio tipus, kurie dar skirstomi pagal antropogeninio poveikio laipsnį (žr. 2 pav.).

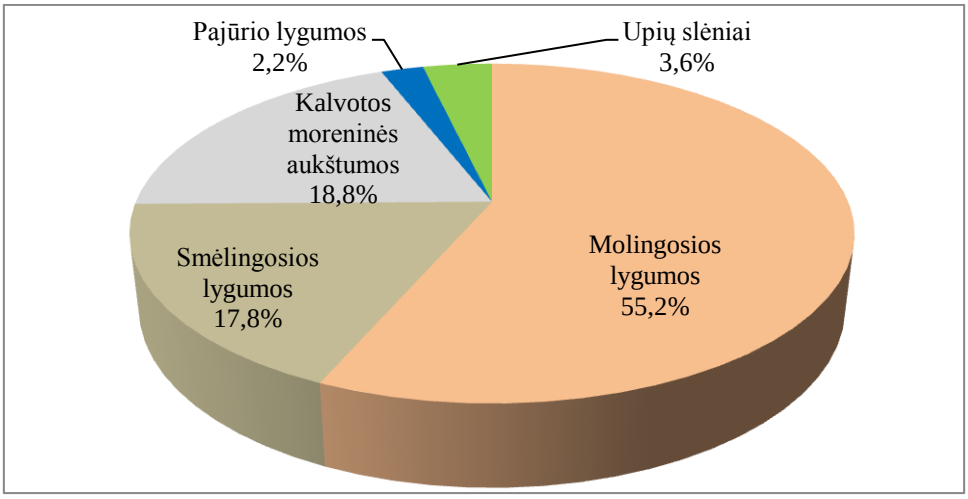

2 pav. Kraštovaizdžio tipai
Sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos informaciją

Gamtinis kraštovaizdis – tai gamtinių procesų įtakoje atsiradęs ir besiformuojantis kraštovaizdis. Šiam kraštovaizdžiui didžiausią įtaką daro gamtiniai procesai, o žmogaus įtaka minimali. Kraštovaizdyje būna išlikę natūralūs miškai, vandens telkiniai ir pelkės. Pastebėtina, kad žmogaus ūkinės veiklos nepaliestas arba labai mažai paliestas gamtinis kraštovaizdis vadinamas natūraliu kraštovaizdžiu, o hibridinė geosistema, susidedanti iš skirtingos prigimties, tačiau glaudžiai susijusių gamtinių (abiogeninių ir biogeninių) ir socialinių struktūrų – subnatūraliu (sukultūrintu) kraštovaizdžiu[18]. Pastebėtina, kad kalbant apie natūralų miestų kraštovaizdį natūrali aplinka suvokiama kaip žmogaus transformuojančią įtaką patyręs, tačiau didesnę gamtinių komponentų dalį išsaugojęs

[17] Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija. Prieiga per internetą: <www.lrti.lt/veikla/turizmo_strat.doc> (2015-01-24)
[18] Gurskienė V., Ivavičiūtė G. *Kraštovaizdžio planavimas*, Kaunas: Akademija, 2012. P. 8-9.

kraštovaizdis[19]. Kaip matome, gamtiniu kraštovaizdžiu vadinami natūralūs arba žmogaus minimaliai paveikti gamtos arealai. Lietuvoje išskiriami penki gamtinio kraštovaizdžio tipai (žr. 3 pav.).

3 pav. Gamtinio kraštovaizdžio pasiskirstymas pagal užimtą teritorijos plotą
Sudaryta darbo autorės pagal I. Vainienė. Kaimo turizmo organizavimas. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 188.

Iš 3 paveiksle pateiktų duomenų matome, kad daugiau nei pusę (t.y. 55,2 proc.) Lietuvos teritorijos užima derlingu dirvožemiu pasižyminčios molingosios lygumos. Smėlingose lygumose, kurios užima 17,8 proc. šalies teritorijos, vyrauja pušynai, auga samanos ir kerpės, todėl čia dirvožemis vidutiniškai derlingas arba visiškai nederlingas. Kalvotos moreninės aukštumos užima beveik 1/5 (t.y. 18,8 proc.) visos teritorijos ir randasi ežeringose Aukštaičių, Dzūkų ir Sūduvos aukštumose. Upių slėniai, išsiskiriantys gražiais kraštovaizdžiais ir vešlia augalija, užima 3,6 proc. šalies teritorijos. Mažiausią – 2,2 proc. – šalies plotą užima pajūrio lygumos kraštovaizdžiai, kuriuose dažniausiai auga pušys ir auga derlingos Nemuno potvynių suformuotos užliejamos pievos.

Tačiau žmogaus ir gamtos sąveika yra nuolatinė. Ir jos pasėkoje gimsta kraštovaizdžiai, kuriuose persipina gamtiniai ir visuomeniniai procesai, o žemėje lieka vis mažiau žmogaus nepaliestų kraštovaizdžių. I.A. Kagaikinas visus ūkinės veiklos paveiktus kraštovaizdžius įvardina antropogenizuotais arba sukultūrintais kraštovaizdžiais, kuriuos apibrėžia kaip žmogaus tikslingos veiklos arba netyčinio gamtinio kraštovaizdžio pakeitimo rezultatą[20]. A.A. Jamaškino nuomone, sąvoka sukultūrintas kraštovaizdis yra platesnė nei antropogenizuotas kraštovaizdis, kadangi apima ne tik žmogaus ūkinės veiklos paliestą kraštovaizdį, bet tame kraštovaizdyje susiformavusios nacionalinės

[19] Piškinaitė E., Viteikis D. Miestų kraštovaizdžio struktūros natūralumo įvertinimo problema Širvintų miesto pavyzdžiu, *Geografija*, 2014. T. 50. Nr. 1. P. 23.
[20] Кагайкин И. А. Типология природных и урбанизированных ландшафтов крупнейших городов Нижнего Поволжья, *Вестник Волгоградского государственного архитектурно-строительного унверситетата. Серия.: Строительство и архитектура*, 2012, Вып. 28(47). с. 337.

kultūros bruožus[21]. Pastebėtina, kad vertikalioje sukultūrinto kraštovaizdžio struktūroje galima išskirti du sluoksnius - gamtinį ir kultūrinį. Pirmasis sluoksnis sudaro pagrindą, o antrasis formuojasi visuomenės dvasinės kultūros įtakoje[22]. Atsižvelgiant į tai šiame darbe kaimiškasis, miestiškasis, kultūrinis ir funkcinis kraštovaizdis traktuojami kaip sukultūrinti, t.y. susiformavę žmogaus ūkinės veiklos rezultate, kraštovaizdžiai.

Kaimiškasis kraštovaizdis – tai gamtinių procesų ir žmonių veiklos sąveikos įtakoje susiformavęs kraštovaizdis, kuris išsaugojo svarbiausius gamtinės struktūros bruožus (pvz., ekstensyviai užstatyti kaimai, žemės ūkio naudmenos)[23]. Tai kraštovaizdis, kuriame augalija pakeista agrokultūromis[24]. Antropogenizuotas (pakeistas) kraštovaizdis yra viena iš sukultūrinto kraštovaizdžio atmainų, kuriame tarp gamtos ir žmogaus veiklos padarinių nesunkiai palaikoma regimoji ir ekologinė pusiausvyra[25]. Agrariniame kraštovaizdyje dominuoja žemės ūkis. Anot N. Jurkonio, kaimo kraštovaizdis visuomenės gyvenime atlieka tris pagrindines funkcijas: 1) gyvenamąją – kaip sociobiologinė erdvė žmogui gyvuoti; 2) ūkinę – kaip vieta ir ištekliai žemės ūkio produkcijai gaminti; 3) rekreacinę – kaip poilsio teritorija kaimo ir miesto gyventojams[26]. Kaip matome, kaimiškam kraštovaizdžiui būdinga kaimo autentika, kurioje žmogaus ūkinė veikla mažai pažeidžia ekologinę pusiausvyrą.

Miestietiškas kraštovaizdis – tai žmogaus labai pakeistas ir jo veiklos veikiamas, palaikomas ir vystomas kraštovaizdis. Tai miestai, miesteliai ir kt.[27] Tai kraštovaizdis, kuriame gamtiniai komponentai (reljefo formos, augalija, hidrologija) derinami su miestų plėtros komponentais (pastatais, keliais, magistralėmis, inžineriniais įrengimais)[28]. Antropogeninis (perkurtas) kraštovaizdis yra viena iš sukultūrinto kraštovaizdžio atmainų, kuriame kiekybiškai ir vizualiai vyrauja žmogaus veiklos padariniai, gamtiniai komponentai neatsinaujina, o jų renatūralizacija be specialių priemonių beveik neįmanoma.[29] Urbanizuotame kraštovaizdyje dominuoja gyvenamosios ar pramoninės teritorijos. Kaip matome, miestietiškame kraštovaizdyje dominuoja miestų plėtros komponentai, o gamtiniams komponentams tenka antraeilis vaidmuo.

---

[21] Ямашкин А.А. *Геоэкологический анализ процесса хозяйственного освоения ландшафтов*, Саранск: Изд-во Мордовского университета, 2001. С.9.

[22] Андреев А.А. Современные подходы к культурно-ландшафтному районированию, *Псковский регионологический журнал*, 2011, Вып. 28(47). С. 100.

[23] Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Kraštovaizdis. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=1032#r/1032> (2014-11-05)

[24] Кагайкин И. А. Типология природных и урбанизированных ландшафтов крупнейших городов Нижнего Поволжья, *Вестник Волгоградского государственного архитектурно-строительного унверситетата. Серия.: Строительство и архитектура*, 2012, Вып. 28(47). с. 337.

[25] Ivavičiūtė G. *Kraštotvarka*, Kaunas: Ardiva, 2008. P. 17.

[26] Pakalnis R., Venckus Z. *Kraštovaizdžio ekologija*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012. P. 16

[27] Ten pat. P. 17.

[28] Кагайкин И. А. Типология природных и урбанизированных ландшафтов крупнейших городов Нижнего Поволжья, *Вестник Волгоградского государственного архитектурно-строительного унверситетата. Серия.: Строительство и архитектура*, 2012, Вып. 28(47). с. 337.

[29] Pakalnis R., Venckus Z. *Kraštovaizdžio ekologija*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012. P. 17.

Kultūrinis kraštovaizdis – tai žmogaus sukurtas ir jo sambūvį su aplinka atspindintis kraštovaizdis[30]. Tai teigiamas žmogaus ir aplinkos darnaus sambūvio rezultatas[31]. Kultūrinio kraštovaizdžio struktūra yra racionaliai pakeista moksliniais pagrindais ir visuomenės interesais[32]. Tai su istoriniais įvykiais siejama teritorija, kurioje yra gamtos išteklių ir kultūros vertybių[33]. Teigiama, kad svarbiausia kultūrinio kraštovaizdžio dalis yra daiktų ar informacijos pavidalu saugomas kultūrinis paveldas[34]. Išskiriamos trys šio kraštovaizdžio kategorijos: 1) kaimiškas kraštovaizdis (t.y. organiškai susiklostęs kraštovaizdis); 2) tikslingai suplanuotas (t.y. suplanuoti atsižvelgiant į estetinius, ergonominius reikalavimus – kultūrinės paskirties parkai ar parkiniai kraštovaizdžiai); 3) asociatyvus (t.y. savaime susiklostęs arba tikslingai suformuotas kraštovaizdis, turintis sakralinę, mitologinę aurą)[35]. Kaip matome, kultūriniame kraštovaizdyje gamtiniai komponentai persipina su istorinę vertę turinčiais kultūriniais komponentais. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, kad dabartiniame kraštovaizdyje atsispindi ankstesnių epochų pėdsakai.

Funkcinis kraštovaizdis – tai tam tikros socialinės-ekonominės paskirties prioritetą ir jam atitinkančią morfostruktūrą turintis kraštovaizdis[36]. Tokių kraštovaizdžių pavyzdžiais gali būti rekreacinėms reikmėms pritaikyti kraštovaizdžiai, kuriuose sudaromos palankios sąlygos turizmui, poilsiui, pasivaikščiojimui, kultūrinei, sportui ar kitai veiklai gamtoje.

I.A. Kagaikinas išskiria dar du sukultūrintam kraštovaizdžiui priskiriamus tipus. Tai akultūrinis kraštovaizdis ir degraduojantis kraštovaizdis. Pirmasis susiformuoja dėl neracionalios žmogaus veiklos arba dėl nepalankių kaimyninių kraštovaizdžių poveikio, o antrasis – dėl neracionalios žmogaus ūkinės veiklos (miškų kirtimai, naudingųjų iškasenų paieškos, sąvartynų įrengimai)[37]. Kaip matome, tokie kraštovaizdžiai susiformuoja žmogui siekiant pasinaudoti gamtiniais komponentais. Ir jei akultūrinį kraštovaizdį dar galima rekultivuoti, tai atstatyti degraduojantį kraštovaizdį prireiks labai daug metų.

Labai svarbu pažymėti ir tai, kad morfogenezė, paviršinės (dirvodarinės) uolienos, reljefas, hidrografinis tinklas, klimatas ir žmogaus ūkinė veikla kraštovaizdyje sukuria savitus teritorinius vienetus, vadinamus fiziomorfotopais[38]. Lietuvoje išskirti 9 morfologiniai kraštovaizdžio ruožai, juose

---

[30] Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Kraštovaizdis. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=1032#r/1032> (2014-11-05)

[31] Ivavičiūtė G. *Kraštotvarka*, Kaunas: Ardiva, 2008. P. 6

[32] Исаченко А.Г. *Теория и методология географической науки*, Москва: Изд. центр «Академия», 2004. С. 344.

[33] Yi L. Research on cultural landscape protection in Dapishan Scenic Spot in Xun Country Henan Province China, *Journal of Chemical & Pharmaceutical Research*, 2014, Vol. 6, Issue 7, p. 1378.

[34] Кусков А.С., Арсеньева Е.И. Организация и развитие экологического туризма в пространстве культурных ланд-шафтов российских национальных парков, *Туризм и устойчивое развитие регионов: Материалы Второй Всероссий научно-практической конференции*, Тверь: ТвГУ, 2005. С. 92.

[35] Bučas J. *Kraštotvarkos pagrindai*, Kaunas: Technologija, 2001.

[36] Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Kraštovaizdis. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=1032#r/1032> (2014-11-05)

[37] Кагайкин И. А. Типология природных и урбанизированных ландшафтов крупнейших городов Нижнего Поволжья, *Вестник Волгоградского государственного архитектурно-строительного унверситетата. Серия.: Строительство и архитектура*, 2012, Вып. 28(47). с. 337.

[38] Kavaliauskas P. *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011. P. 62.

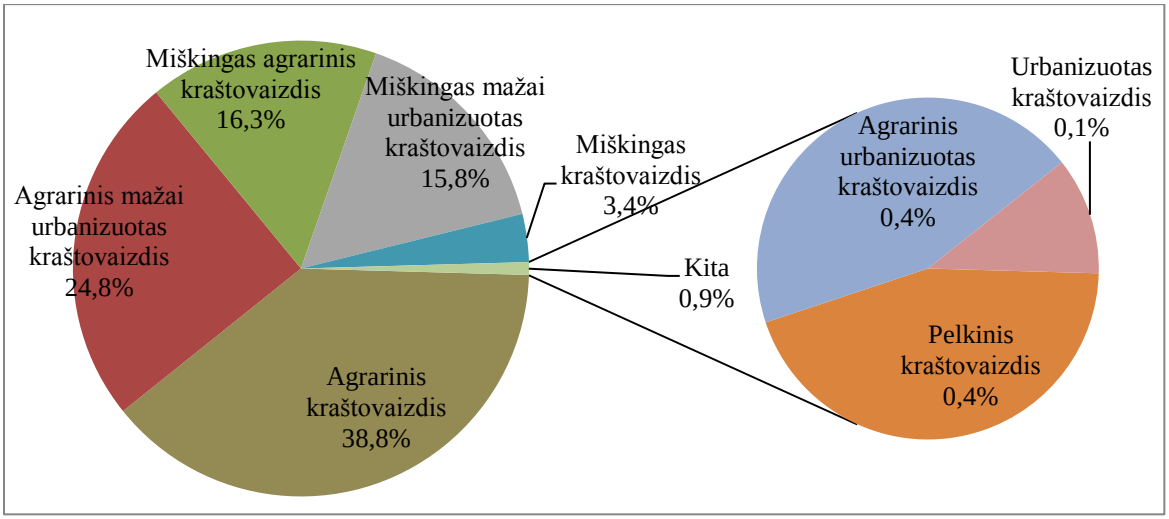
-19 morfologinių kraštovaizdžio sričių, 42 morfologiniai kraštovaizdžio rajonai ir 564 parajoniai[39]. Pagal sukultūrinimo pobūdį išskiriami aštuoni kraštovaizdžio rajono lygmens fiziomorfotopai (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Lietuvos kraštovaizdžio tipai pagal žemės naudmenų santykį, proc.

Kraštovaizdis	**Žemės naudmenų santykis, proc.**			
	Pelkės	**Miškai**	**Urbanizuoti plotai**	**Agrariniai plotai**
Pelkinis	80-100	0-20	-	-
Miškingas	-	40-80	-	0-20
Miškingas agrarinis	-	40-80	0-10	30-60
Miškingas mažai urbanizuotas	-	40-80	10-30	20-30
Agrarinis	-	0-40	0-10	60-90
Agrarinis mažai urbanizuotas	-	0-20	10-30	50-80
Agrarinis urbanizuotas	-	0-20	30-50	30-50
Urbanizuotas	-	0-20	60-100	0-20

Sudaryta darbo autorės pagal Kavaliauskas P., et al. Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija. II dalis. Lietuvos kraštovaizdžio erdvinės raiškos identifikavimo ir lokalizavimo analizė, Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 2013. P. 7.

Pagal sukultūrinimo pobūdį Lietuvoje vyrauja agrarinis kraštovaizdis (apie 80 proc.), kuris siejamas su dideliu molingų bei gana derlingų lygumų paplitimu. Mažiausias plotas tenka urbanizuotam kraštovaizdžiui (0,1 proc.), o tarpinę padėtį užima gamtinį pobūdį labiausiai išlaikęs miškingumu pasižymintis kraštovaizdis, kuriam tenka apie 20 proc. (žr. 4 pav.).

4 pav. Lietuvos kraštovaizdžio fiziomorfotopų pasiskirstymas pagal sukultūrinimo pobūdį

Sudaryta darbo autorės pagal Kavaliauskas P., et al. Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija. II dalis. Lietuvos kraštovaizdžio erdvinės raiškos identifikavimo ir lokalizavimo analizė, Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 2013. P. 7.

[39] Kavaliauskas P., et al. *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija. II dalis. Lietuvos kraštovaizdžio erdvinės raiškos identifikavimo ir lokalizavimo analizė*, Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 2013. P. 5.

Pastebėtina, kad didesni gamtinio kraštovaizdžio arealai išlikę šalies Rytinėje ir Pietrytinėje dalyje, taip pat vakarinėje Žemaičių aukštumos dalyje, stambiųjų senovinių deltų zonose. Tuo tarpu didžiausiu urbanizuotumu išsiskiria stambiausių šalies miestų (Vilniaus, Klaipėdos, Kauno) apskritys, kuriose gana aktyviai reiškiasi metropolizacijos bei aglomeracijų formavimosi procesai. Mažesniųjų regioninių centrų (Tauragės, Telšių, Utenos, Marijampolės) apskritys pasižymi 3–5 kartus mažesniu urbanizuoto kraštovaizdžio plotu[40].

Lietuvos teritorija yra vidutinės juostos Europos mišriųjų miškų zonoje, kur kraštovaizdžio medžiaginį pamatą formavo labiausiai su paskutiniu apledėjimu susiję geomorfologiniai procesai, o kai kuriose vietose — jau po apledėjimo prasidėję geomorfologiniai procesai, kurie vyksta ir dabar. Vienos gamtinės zonos ribose šių procesų suformuoti paviršiaus plotai skiriasi visais kraštovaizdžio komponentais (t.y. gruntu, vidaus vandenimis, reljefu, pažemio oru, augalija, gyvūnija, dirvožemiu, gyventojų tankumu). Tokie medžiaginio pamato kraštovaizdžio teritoriniai kompleksai, kurių savitumą nulėmė skirtingas reljefas ir dirvodarinės uolienos, yra vadinami žemėvaizdžiais. A. Basalykas išskyrė devynis žemėvaizdžių tipus: moreninė lyguma, prieledyninė ežerinė lyguma, senovinė aliuvinė lyguma, prieledyninė upinė (zandrinė) lyguma, kalvotoji moreninė ežeringa aukštuma, kalvotoji moeninė slėniuota aukštuma, jūrinė lyguma, deltinė lyguma ir upių slėniai[41].

1.3. Kraštovaizdžio apsaugos samprata ir reikšmė

Kraštovaizdis yra dinaminė besivystanti sistema, todėl nuolat vyksta naujų kraštovaizdžio elementų atsiradimas, senųjų kokybinė ir kiekybinė kaita[42]. Kitaip sakant, gamtos ir žmogaus sąveikos rezultate vyksta kraštovaizdžio kaita. Kraštovaizdžio kitimas siejamas su technogeniniais (statyba, melioracija, transportas, energetika), gamybiniais-technologiniais (žemdirbystė, gyvulininkystė, sodininkystė), rekreaciniais, gamtosauginiais ir kultūriniais procesais[43]. Kraštovaizdžio pokyčiams didelės įtakos turi sparti informacijos augimo ir technologijų plėtra, ekonominės plėtros tendencijos, globalizacija ir demokratija visuomenėje[44]. Vadinasi, kraštovaizdžio kaitą gali įtakoti tiek gamtiniai komponentai, tiek antropogeniniai komponentai, tiek ir šių komponentų sąveika.

Lietuvos Geologijos ir geografijos institutas atliko bendrą kraštovaizdžio struktūros pokyčių (1974-2006) apžvalgą. Nustatyta, kad per analizuojamą 32 metų laikotarpį 17,4 proc. Lietuvos teritorijos patyrė pokyčius (t.y. įvyko žemės dangos konversija). Svarbiausi pokyčiai susiję su

[40] Aplinkos apsaugos agentūra. *Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida*, Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2008. P. 104.
[41] Basalykas A. *Lietuvos TSR kraštovaizdis*, Vilnius: Mokslas, 1977. P. 87.
[42] Jukna L., Veteikis D. Žemės dangos natūralumo/dirbtinumo įvertinimas agrariniame kraštovaizdyje, *Annales Geographicae*, 2010–2011, Nr. 43-44, p. 85.
[43] Ivavičiūtė G. *Kraštotvarka,* Kaunas: Ardiva, 2008. P. 18.
[44] Ziemeļniece A. The Transformation Processes and the Protection of the Rural Cultural Landscape, *Proceedings of the International Scientific Conference: Rural Development,* 2011, Vol. 5 Issue 2. p. 481.

kraštovaizdžio renatūralizacija ir statybų, rekreacinio naudojimo bei infrastruktūros plėtra. Pirmuoju atveju pokyčiai pasireiškė per žemės apleidimą ir jos virtimą į miškus, pelkes ir krūmynus bei dirbamos žemės transformaciją į pievas ir ganyklas. Per 32 metus miškų, krūmynų ir pelkių dalis žemėnaudos struktūroje padidėjo 3,7 proc., o žemės ūkio naudmenų nuošimtis atitinkamai sumažėjo 4,9 proc. Antruoju atveju pokyčiai pasireiškė per užstatytų teritorijų bei su jomis susijusių žemėveikslių (sodų, tvenkinių, gatvių ir kelių) plėtrą. Per 32 metus užstatytų teritorijų nuo 1,2 proc. padaugėjo iki 2,8 proc., t.y. daugiau nei dvigubai[45]. 2014 m. Aplinkos apsaugos agentūra pateikė žemės dangos pokyčių vertinimą 2006-2013 m. laikotarpiu. Nustatyta, kad analizuojamu laikotarpiu 0,84 proc. Lietuvoje sumažėjo miško plotas. Didžiausios įtakos tam turėjo miškų kirtimas bei jų pavertimas karjerais. Net 3,88 proc. sumažėjo ganyklų plotas. Tam įtakos turėjo kelios priežastys: 1) ganyklų konversija į dirbamus laukus (virš 60 proc. pokyčių); 2) ganyklų plotų virtimas kompleksinės žemdirbystės plotais (virš 10 proc.); 3) ganyklų užaugimas krūmais (virš 23 proc.). Dėl užaugimo krūmais (66 proc. pokyčių) 0,57 proc. sumažėjo ir dirbamų laukų plotas[46]. Valstybinėje aplinkos monitoringo 2005-2010 m. programoje nurodoma, kad po 1990 m. didelę įtaką kraštovaizdžiui daro žemės reforma, kurios pasėkoje atkuriama privati žemės nuosavybė, keičiami sklypų dydžiai ir paskirtis. Todėl 1990-2004 m. laikotarpiu sparčiai smulkėjo žemėnauda ir žemėvalda. Dabartiniu metu didėjantys apleisto žemės plotai turi įtakos tam, kad irsta neprižiūrimos melioracijos sistemos, pievos ir ganyklos krūmija. Tuo tarpu buvę žemdirbystės plotai ir anksčiau ekologinėms reikmėms rezervuotos teritorijos vis intensyviau naudojami rekreacijai ir gyvenamosios paskirties pastatų statybai. Visi šie išvardinti procesai keičia estetiškai ir ekologiškai vertingiausių teritorijų kraštovaizdį, o kartu ir bendrą visos šalies kraštovaizdžio būklę.[47] Pastebima, kad natūralų kraštovaizdį Lietuvoje galima išvysti tik rezervatuose.[48] Atsižvelgiant ir į tai, kad kraštovaizdis yra traktuojamas kaip Tautos namai, jos gyvenamoji aplinka[49], iškyla kraštovaizdžio apsaugos aktualumas.

Europos kraštovaizdžio konvencijoje pateikiama tokia kraštovaizdžio apsaugos samprata: „*kraštovaizdžio apsauga - tai veiksmai, kuriais siekiama išsaugoti ir palaikyti kraštovaizdžiui svarbias arba būdingas ypatybes, pateisinami jo paveldo verte, atsiradusia dėl natūraliai susiformavusio*

[45] Geologijos ir geografijos institutas. Kraštovaizdžio struktūros pokyčių probleminiuose arealuose vertinimas vietiniu lygmeniu. – Vilnius, 2008. Prieiga per internetą: <http://gamta.lt/files/Krastovaizdzio_strukturos_pokyciu_probleminiuose_arealuose_vertinimas_vietiniu_lygmeniu.pdf> (2014-11-08)

[46] Aplinkos apsaugos agentūra. Žemės dangos pokyčiai 2006-2013 m. – Vilnius, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/files/0.778948001412838194.pdf> (2015-01-28).

[47] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 130 „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2005-2010 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-608.

[48] Kisielienė G. Gamtinių išteklių, kraštovaizdžio ir bioįvairovės apsauga, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2012, Nr. 5 (38), p. 133.

[49] Veteikis D., et al. Kraštovaizdžio struktūros optimalumo formuojant kraštovaizdį problema, *Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai. Kraštovaizdžio architektūros forumo 2013, vykusio Vilniuje 2013 m. spalio 18 d., mokslo darbai*, Vilnius: LKAS, 2013. P. 22

gamtovaizdžio ir (arba) žmonių veiklos“ [50]. Anot G. Kisielienės, dabartiniu metu žmonės turėtų imti pavyzdį iš mūsų protėvių, kuriems žemės dirbimas buvo ne tik pragyvenimo būtinybė, bet ir galimybė puoselėti kraštovaizdį[51]. Prieš statydami pastatus protėviai visada labai gerai apgalvodavo, kad pastatas ne tik neišsiskirtų iš kraštovaizdžio, bet ir jį papildytų. Todėl siekiant išsaugoti ir palaikyti kraštovaizdžiui būdingas ir svarbias savybes, jis turi būti tvarkomas remiantis darnios koncepcijos principais, kurie užtikrina nuolatinę kraštovaizdžio priežiūrą ir ekonominių, socialinių ir aplinkos raidos procesų sukeltų pokyčių derinimą[52]. Sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus didelį dėmesį reikia skirti ir tokiems aspektams, kaip kraštovaizdžio vertybių apsaugai ir subalansuotai kultūros paveldo ir ekonominio vystymosi apsaugai[53].

1.4. Kraštovaizdžio apsaugos ypatumai užsienio šalyse

Pietryčių Azijoje esančiuose Filipinuose 29 proc. šalies ploto sudaro karstiniai kraštovaizdžiai. Siekiant juos išsaugoti šalyje 1932 m. buvo priimtas nacionalinių parkų įstatymas, o 1940 m. įsteigtas pirmasis nacionalinis parkas. Dabartiniu metu šalis dalyvauja tarptautinėse ir regioninėse konvencijose bei programose, susijusiose su kraštovaizdžio apsauga, tokiose kaip Pasaulio paveldo konvencija (1985) ir ASEAN konvencija (1967). Tačiau nepaisant to, Filipinų kraštovaizdis yra labai nualintas dėl savavališkų miškų kirtimų, brakonieriavimo, žemdirbystės. Šalyje trūksta tinkamai apmokyto personalo, nevyksta visuomenės švietimas aplinkosaugos klausimais[54]. Iš pateiktos informacijos matome, kad ne visose šalyse kraštovaizdžio apsaugai skiriama pakankamai dėmesio.

2014 m. jau 38 Europos valstybės buvo ratifikavusios ir 2 pasirašiusios Europos kraštovaizdžio konvenciją[55]. Šis tarptautinis susitarimas įpareigojo teisiškai apsaugoti Europos šalių kraštovaizdžius ir nustatyti kraštovaizdžių apsaugos, tvarkymo ir planavimo politiką[56]. Kai kurios Europos šalys (Italija, Vokietija, Jungtinė Karalystė ir kt.) dar prieš priimdamos Europos kraštovaizdžio konvenciją buvo priėmusios teisės aktus, reglamentuojančius kraštovaizdžio apsaugą. Daugelyje šalių yra privalomi kraštovaizdžio apsaugos planai, kurie rengiami tiek regioniniu, tiek vietos lygmeniu. Tai įtvirtinta ir

[50] Europos kraštovaizdžio konvencija, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4621.
[51] Kisielienė G. Gamtinių išteklių, kraštovaizdžio ir bioįvairovės apsauga, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2012, Nr. 5 (38), p. 133.
[52] Vasilevskaja V., Skorupskas R. Esminiai kraštovaizdžio vizualinės struktūros vertinimo aspektai, *Geografija*, 2014. T. 50. Nr. 1. P. 11.
[53] Ziemeļniece A. The Transformation Processes and the Protection of the Rural Cultural Landscape, *Proceedings of the International Scientific Conference: Rural Development*, 2011, Vol. 5 Issue 2. p. 481.
[54] Urich P.B., Day M.J., Lynagh F. Policy and practice in karst landscape protection: Bohol, the Philippines, *Geographical Journal*, 2001, Vol. 167 Issue 4. P. 312.
[55] Godienė G. Europos kraštovaizdžio konvencija: galimybės geografijai. Prieiga per internetą: <http://www.ugdymas.upc.smm.lt/failai/proren/G.Godien%C4%97.%20Europos%20kra%C5%A1tovaizd%C5%BEio%20konvencija.pdf> (2015-02-04)
[56] Bilušić B.D. Zaštita krajolika u funkciji održigov razvitka medunarodna radionica krajolik Hrvatskog Zagorja: prošlost, stanje, perspektive Tuheljske toplice, 21-22 listopada 2010, *Prostor*, 2010, Vol. 18 Issue 2. P. 471.

daugelio šalių konstitucijose. Pavyzdžiui, Italijos Respublikos Konstitucija garantuoja kraštovaizdžio ir nacionalinio istorinio bei kultūrinio paveldo apsaugą. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijoje nurodoma, jog būtina priimti teisės aktus dėl šalies gamtos ir kraštovaizdžio, kultūros, istorijos ir gamtos paminklų apsaugos. Šveicarijos Konstitucijoje nurodoma gamtos ir kraštovaizdžio apsauga kantonuose. Portugalijos Konstitucija įpareigoja šalies Valstybę užtikrinti, kad šalies kraštovaizdis būtų biologiškai subalansuotas ir numatytos jo apsaugos priemonės, kurios užtikrintų gamtos ir kultūros vertybių išsaugojimą. Kitų Europos šalių konstitucijose pabrėžiamas susirūpinimas kraštovaizdžio apsauga ir nurodoma, kad valstybės privalo kraštovaizdį traktuoti kaip neatsiejamą aplinkos dalį. Pavyzdžiui, Graikijos Konstitucija numato apsaugą gamtinei ir kultūrinei aplinkai. Ispanijos Konstitucijoje atkreipiamas dėmesys į racionalų gamtos išteklių naudojimą, įskaitant kraštovaizdžio apsaugą ir išsaugojimą. Regioniniu lygmeniu Vokietijoje akcentuojama kraštovaizdžio kultūros ir istorijos paminklų apsauga. Pavyzdžiui, Bavarijos Konstitucijoje nurodoma, kad visuomenė privalo saugoti miestų ir kaimų kraštovaizdį, o viešasis administravimas turi užtikrinti, kad šis saugojimas būtų vykdomas[57]. Kaip matome, daugelyje Europos šalių kraštovaizdžio apsauga turi konstitucinį pagrindą.

Kraštovaizdžio apsauga reglamentuojama ir nacionaliniuose teisės aktuose. Šiuo tikslu Kroatijoje priimtas Gamtos apsaugos įstatymas, Kultūros apsaugos įstatymas, Teritorijų planavimo ir ir Statybos bei Aplinkos apsaugos įstatymai. Kraštovaizdžio apsauga įtraukta ir į šalies strateginius dokumentus, iš kurių svarbiausi yra Teritorijų planavimo sistema ir Biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės planas. Pastebėtina, kad šie strateginiai dokumentai priimti dar iki Europos kraštovaizdžio konvencijos ratifikavimo[58]. Italijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje, Čekijoje ir Slovakijoje kraštovaizdžio apsauga taip pat reglamentuojama nacionaliniuose dokumentuose. Vokietijos Federaliniame įstatyme dėl gamtos ir kraštovaizdžio apsaugos akcentuojama glaudus kraštovaizdžio ekosistemų ryšys ir nurodoma, kad visų jų apsaugai turi būti skiriamas vienodas dėmesys. Šveicarijos Federalinio įstatymo dėl gamtos apsaugos ir kraštovaizdžio išsaugojimo tikslas – išsaugoti šalyje būdingus kraštovaizdžio bruožus. Prancūzijoje kraštovaizdžio apsaugai skiriamas atskiras įstatymo skyrius, kuriame nurodoma, kad kraštovaizdžio apsauga turi būti atliekama rengiant teritorinius planus, miestų projektavimo planus, žemės naudojimo planus ir kt. Pastebėtina, kad nors Jungtinė Karalystė nėra priėmusi konkrečių įstatymų, kurie reglamentuoja kraštovaizdžio apsaugą, tačiau ši šalis turi ilgametę ir labai sėkmingą tradiciją saugant kraštovaizdį[59].

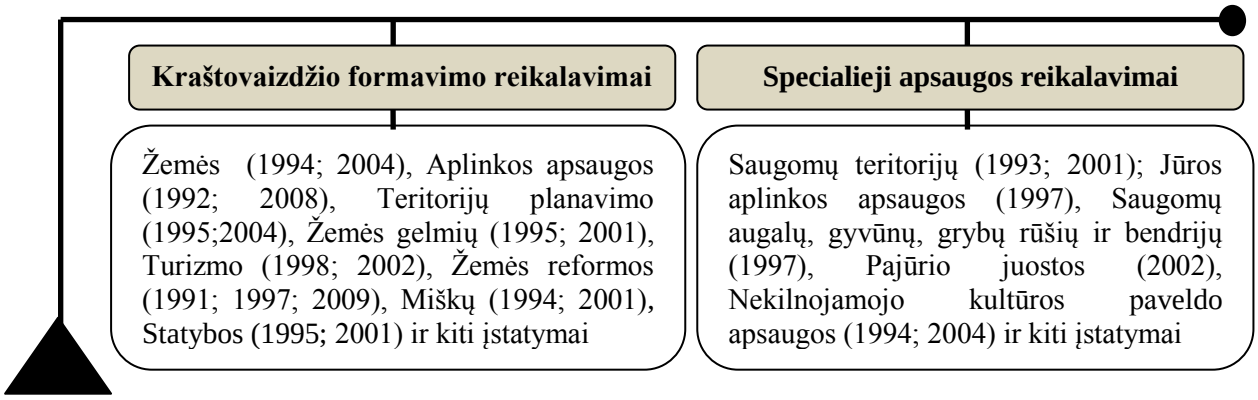
Kaimyninėje Latvijoje kraštovaizdžio apsaugai įsteigti 4 gamtos draustiniai, kuriuose vyrauja žmogaus veiklos mažai paveiktas gamtinis kraštovaizdis, 211 draustinių, 22 nacionaliniai parkai ir 6

[57] Bilušić B.D. Šćitaroci M.O. Zaštita krajolika, *Prostor*, 2013, Vol. 21 Issue 1. 110-111.
[58] Ziemeļniece A. The Transformation Processes and the Protection of the Rural Cultural Landscape, *Proceedings of the International Scientific Conference: Rural Development*, 2011, Vol. 5 Issue 2. p. 481.
[59] Bilušić B.D. Šćitaroci M.O. Zaštita krajolika, *Prostor*, 2013, Vol. 21 Issue 1. P.111.

saugomo kraštovaizdžio teritorijos, kuriose saugomas gražus ir įvairus Latvijai būdingas kraštovaizdis ir kultūrinė aplinka. Šalies saugomų teritorijų apsaugą reglamentuoja Ministrų kabineto patvirtintos „Saugomų gamtos teritorijų apsaugos ir naudojimo nuostatos“, kurios nustato apsaugos ir naudojimo tvarką visoms šalyje saugomoms teritorijoms. Remiantis šiomis nuostatomis, kraštovaizdžių vietovėse draudžiama imtis bet kokių veiksmų, kurie iš esmės gali pakeisti būdingą kraštovaizdį, be rašytinio leidimo įrengti pramogų, turizmo ar švietimo infrastruktūros objektus, atlikti miškų retinimo ir kirtimo darbus miškuose, kuriuose dominuojanti medžių rūšis yra daugiau kaip 80 metų (pušų ir ąžuolų giraitėse), 60 metų (eglių, beržų, juodalksnių, uosių giraitėse) ir 35 metai (drebulių giraitės), draudžiamos ir savavališkos statybos[60].

1.5. Kraštovaizdžio apsauga ir jos reglamentavimas Lietuvoje

P. Aleknavičius pastebi, kad teisės aktus, kuriais vadovaujantis šalyje vykdoma kraštovaizdžio apsauga, galima išskirti į dvi grupes: 1) kraštovaizdžio formavimo reikalavimai rengiant teritorijų planavimo dokumentus; 2) specialieji ypač vertingų, vaizdingų kraštovaizdžių (rekreacinių teritorijų) apsaugos ir tvarkymo reikalavimai[61]. Darbo autorė, atlikusi kraštovaizdžio naudojimo ir apsaugos sritį reguliuojančių Lietuvos įstatymų analizę, išskiria abiems šioms grupėms būdingus teisinius dokumentus (žr. 5 pav.).

5 pav. Kraštovaizdžio apsaugą reglamentuojantys teisės aktai

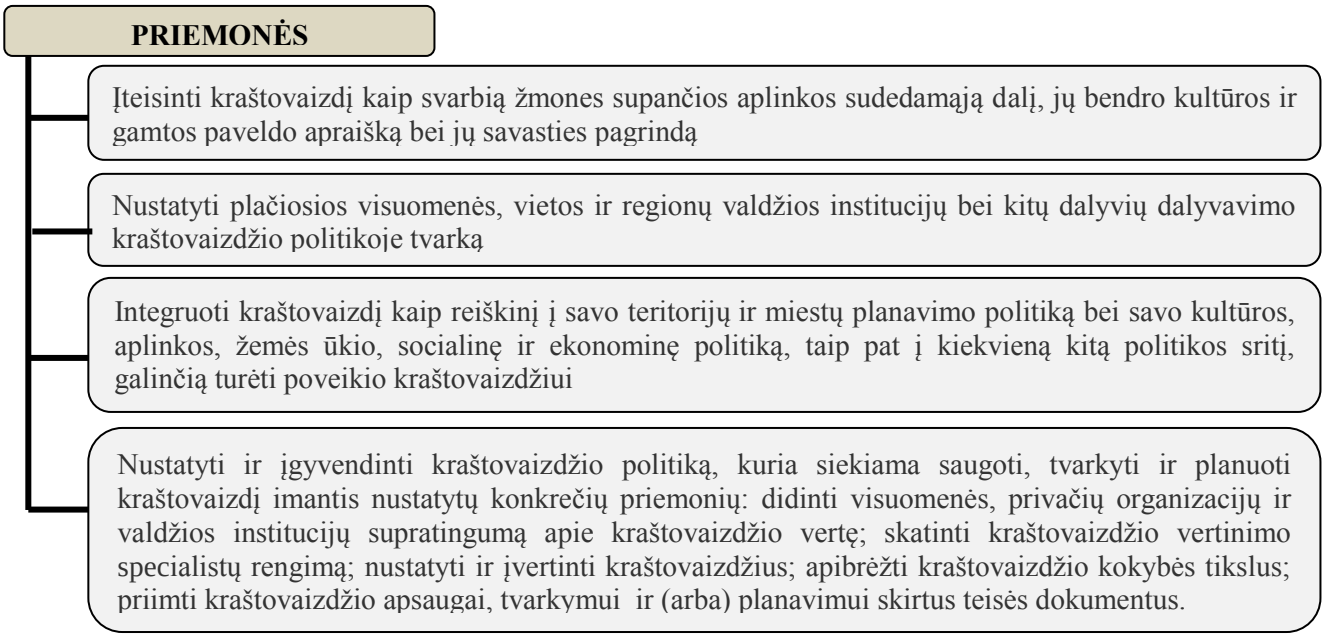
Sudaryta darbo autorės

Tenka pastebėti, kad aukščiausiame Lietuvos teisiniame dokumente – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje – priešingai nei kitose Europos šalyse, nėra akcentuojama nei kraštovaizdžio apsauga, nei gyvybiškai svarbių teritorijų planavimas. 54 str. nurodo, kad gamtinės aplinkos, augalijos, gyvūnijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga rūpinasi valstybė. Į jos

[60] Lauku partnerības „Ziemeļgauja“. Aizsardzības režīms. Prieiga per internetą: < http://www.zgauja.lv/zgrezims> (2015-02-12)
[61] Aleknavičius P. *Aplinkosaugos ir aplinkotvarkos teisė*, Kaunas: Ardiva, 2008. P. 50.

kompetenciją įeina ir prižiūrėti, „*kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai*“[62]. Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad kraštovaizdžio apsaugos ir planavimo klausimais Lietuvoje nėra įtvirtinto konstitucinio pagrindo.

2000 m. spalio 20 d. mūsų šalis pasirašė ***Europos kraštovaizdžio konvenciją***[63], kuri yra vienas pagrindinių teisės aktų, reglamentuojančių kraštovaizdžio apsaugą Lietuvoje. Lietuva buvo viena pirmųjų, ratifikavusių Konvenciją – šį sprendimą Seimas priėmė 2002 m. spalio 3 d. Šiuo žingsniu Lietuva išreiškė poziciją, jog kraštovaizdį pripažįsta kaip didžiulę vertybę. Konvencijos 15 str. nurodo, kad Lietuva, kaip ir kiekviena šią Konvenciją pasirašiusi valstybė, „gali nurodyti teritoriją arba teritorijas, kurioms Konvencija yra taikoma“. Kadangi Lietuva nėra šia galimybe pasinaudojusi, tuomet remiantis 2 str. Konvencija yra taikoma visai Lietuvos teritorijai. Pastebėtina, kad Konvencijoje didžiausias dėmesys skiriamas ne kraštovaizdžiui apskritai, bet žmogaus santykiui su kraštovaizdžiu, t.y. „jo suvokimui, svarbos supratimui, apibūdinimui ir identifikavimui, kokybės tikslo apibrėžimui“.[64] Konvencijos 5-6 str. nurodo bendro pobūdžio ir konkrečias priemones, kurias įsipareigoja taikyti kiekviena šį teisės aktą pasirašiusi šalis (žr. 6 pav.).

6 pav. Konvencijoje apibrėžtos bendro pobūdžio ir konkrečios priemonės

Sudaryta darbo autorės pagal Europos kraštovaizdžio konvencija, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4621

Kaip matome, remiantis Europos kraštovaizdžio konvencija (2000), įgyvendindama kraštovaizdžio politiką Lietuva įsipareigoja priimti kraštovaizdžio apsaugai skirtus teisės aktus. Tačiau dar iki Konvencijos ratifikavimo (Europos kraštovaizdžio konvencija įsigaliojo 2004 m.,

[62] Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014.
[63] Europos kraštovaizdžio konvencija, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4621.
[64] Matijošaitienė I., Samuchovienė O. Kelių kraštovaizdžio vertinimo ir formavimo nuostatos Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktuose, *Tiltai*, 2013, Nr 1, p. 211.

kuomet ją ratifikavo 10 valstybių) Lietuvoje buvo parengti reikšmingi strateginiai dokumentai, kuriuose nacionaliniu lygmeniu buvo išanalizuoti ir įvertinti kraštovaizdžio klausimai bei sutarta dėl bendrųjų jų apsaugos, tvarkymo ir vystymo principų. 2002 m. buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos bendrasis planas, o 2003 m. – Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Šiais dokumentais siekiama užtikrinti šalies teritorijos subalansuotą raidą, racionalų resursų panaudojimą, gamtinės ir kultūrinės aplinkos bei šalies savitumo puoselėjimą laikantis tolydumo principo. Geresnė kraštovaizdžio apsauga ir racionalus tvarkymas - tai vienas iš Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų, įvardintų Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje[65].

2004 m. buvo patvirtintas ***Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašas***[66], kuriame įvardintas šalies kraštovaizdžio politikos pagrindinis tikslas – sudaryti sąlygas išsaugoti įvairaus teritorinio lygmens kraštovaizdžio arealus, užtikrinti tinkamą jų tvarkymą, naudojimą, planavimą ir darnią plėtrą. Apraše išskiriamos penkios pagrindinės Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptys (žr. 7 pav.).

7 pav. Pagrindinės Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptys

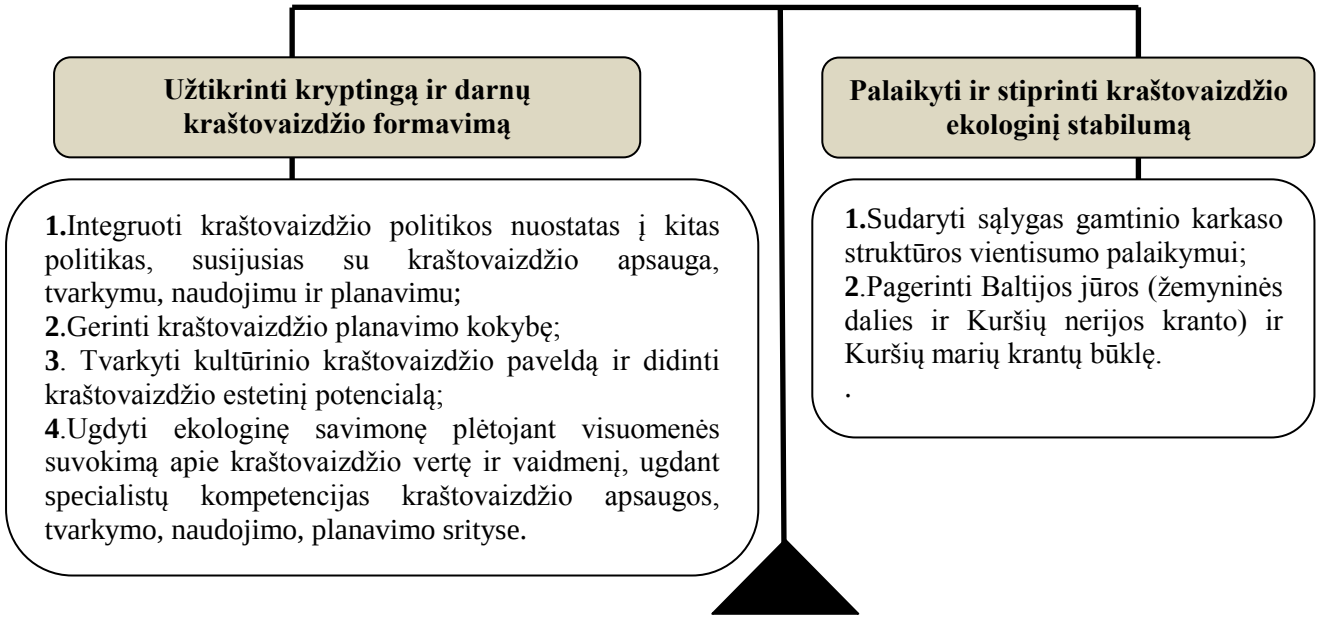
Sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimą Nr. 1526 „Dėl Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašo patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 174-6443. Aktuali redakcija.

2007 m. Aplinkos ministro įsakymu buvo patvirtinti ***Gamtinio karkaso nuostatai***[67], kuriuose nustatyti bendrieji gamtinio karkaso teritorijų formavimo principai, apsaugos, tvarkymo, naudojimo ir planavimo reikalavimai. Aplinkos ministro įsakymais 2010 m. liepos 16 d., 2012 m. liepos 12 d. ir 2014 m. sausio 7 d. buvo padarytos šio teisinio dokumento pataisos. Naujausioje šių nuostatų redakcijoje akcentuojama, kad siekiant užtikrinti kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, palaikyti ir

[65] Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 89-4029.
[66] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. 1526 „Dėl Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašo patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 174-6443.
[67] Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. vasario 14 d. įsakymas Nr. D1-96 „Dėl Gamtinio karkaso nuostatų patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 22-858.

stiprinti ekosistemų stabilumą, renatūralizaciją, palaikant ir didinat kraštovaizdžio įvairovę, gamtinio karkaso teritorijose skatinama tokia veikla, kaip teritorijos miškingumo didinimas, sausinančio melioracijos poveikio didinimas (natūralių vandentakų atstatymui, pelkėdarai), pažeistų teritorijų atkūrimas ir išvalymas, ekologinė žemdirbystė, agrarinės aplinkosaugos priemonių taikymas, teritorijų pritaikymas ekstensyviai rekreacijai ir mokslinė veikla[68].

2015 m. sausio mėn. Aplinkos ministras patvirtino ***Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015-2020 m. veiksmų planą***[69], kuriuo remiantis bus tobulinami teisės aktai, įgyvendinami kraštovaizdžio išsaugojimo tikslai ir priemonės. Šiame teisiniame dokumente kraštovaizdžio apsaugai įgyvendinti išskirti du tikslai, kuriems pasiekti numatyti uždaviniai (žr. 8 pav.).

8 pav. Kraštovaizdžio apsaugos tikslai ir uždaviniai

Sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2015 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. D1-12 „Dėl Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4b9e17309cab11e48dcdae4eb2005eaf> (2015-02-15)

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2011 m. patvirtino ***Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją***[70], kurioje netolygus teritorinis miškų išsidėstymas dėl pavieniuose regionuose susiformavusių žemės naudojimo tradicijų yra įvardijamas kaip didelė kraštovaizdžio problema. Strategijoje akcentuojama, kad ši problema neleidžia užtikrinti, kad šalies miškai būtų pasiskirstę

[68] Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 7 d. įsakymas Nr. D1-22 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. vasario 14 d. įsakymo Nr. D1-96 „Dėl Gamtinio karkaso nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/files/File/TPUAD/TP%20nauji/Galutinis%202014%2001%2007.pdf> (2015-02-15)

[69] Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2015 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. D1-12 „Dėl Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4b9e17309cab11e48dcdae4eb2005eaf> (2015-02-15)

[70] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimas Nr. 379 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 41-1949.

tolygiai, todėl būtina vietomis apželdinti mišku ir derlingesnius dirvožemius. Antra problema yra ta, kad biurokratinės kliūtys trukdo valstybinių parkų tvarkymo ir gamtotvarkos planų tvirtinimo darbams. Trečia problema – visuomenė per mažai suvokia apie kraštovaizdį kaip žmonių gyvenamąją aplinką, jame esančių gamtos ir kultūros paveldo objektų apsaugos reikmes, principus, būdus. Ketvirta problema - nesukurtos skatinimo ir kompensavimo sistemos kraštovaizdžio apsaugai ir jo įvairovei užtikrinti. Šioms problemoms spręsti strategijoje numatyti ilgalaikiai ir trumpalaikiai tikslai ir uždaviniai (žr. Priedas 1).

Pastebėtina, kad kraštovaizdžio apsaugai Lietuvoje didelis dėmesys pradėtas skirti atkūrus nepriklausomybę. Tačiau tuo metu priimtuose teisės aktuose nebuvo akcentuojama būtent kraštovaizdžio apsauga. Anot J. Raudonytės, priimti dokumentai nustatė pagrindines gaires aplinkos apsaugos ir išsaugojimo srityse, buvo sukurta moksliškai pagrįsta saugomų teritorijų sistema[71]. Kitaip sakant, kraštovaizdžio apsauga buvo vykdoma visos aplinkos apsaugos kontekste. Tuo laikotarpiu buvo įsteigta gana daug regioninių parkų[72]. Dabartiniu metu Lietuvoje saugomų teritorijų sistemos sudėtinės dalys yra 6 valstybiniai rezervatai (3 gamtiniai, 2 kultūriniai ir 1 rezervacinė apyrubė), 508 draustiniai (396 valstybiniai – tame tarpe 47 kraštovaizdžio ir 112 savivaldybių – tame tarpe 20 kraštovaizdžio), 568 valstybės saugomi paveldo objektai, 3 atkuriamieji sklypai, 1 biosferos rezervatas, 30 biosferos poligonų ir 35 valstybiniai parkai (30 regioninių parkų ir 5 nacionaliniai parkai). Saugomų teritorijų plotas – 1027620,33 ha, o tai sudaro 15,74 proc. visos šalies teritorijos ploto[73]. Saugomų teritorijų sistema skirstoma į tam tikras kategorijas:

- Konservacinės apsaugos prioriteto teritorijos – rezervatai, draustiniai ir paveldo objektai;
- Kompleksinės saugomos teritorijos - valstybiniai parkai ir biosferos stebėsenos teritorijos;
- Ekologinės apsaugos prioriteto teritorijos - ekologinės apsaugos zonos;
- Atkuriamosios apsaugos prioriteto teritorijos - atkuriamieji sklypai, genetiniai sklypai[74].

Pastebėtina, kad saugomose teritorijose vykdoma veikla, lyginant su kitomis teritorijomis, yra reglamentuojama, o infrastruktūros plėtra bei teisė į išteklių naudojimą yra apribojama[75]. Kiekvienos saugomos teritorijos aplinkos veiksniai ir poreikiai yra skirtingi, todėl pagal jos naudojimo pobūdį rengiami specialūs planavimo dokumentai, kuriuose teritorija suskirstomos į zonas. Šiuose dokumentuose nustatomi saugomų teritorijų tvarkymo reglamentai, teritorijų dalių apsaugos, naudojimo paskirtis ir prioritetai[76]. Kraštovaizdžio tvarkymo darbai saugomose teritorijose vykdomi pagal 2011-2017 m. „***Kraštovaizdžio monitoringo programą***“. Šio Lietuvos Respublikos Vyriausybės

[71] Raudonytė J. Ūkinė veikla Lietuvos valstybiniuose parkuose, *Annales Geographicae*, 2009, Nr. 42(1-2) t. P. 67.
[72] Baltrėnas P., et al. *Aplinkos apsauga*, Vilnius: Technika, 2008. P. 253.
[73] Saugomų teritorijų statistika. Prieiga per internetą: http://www.vstt.lt/VI/rubric.php?rubric_id=188 (2015-02-18)
[74] Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 108-3902.
[75] Mierauskas P. Suinteresuotųjų asmenų dalyvavimas Lietuvos saugomų teritorijų valdyme, *Socialinių mokslų studijos*, 2010, Nr. 3 (7), p. 126.
[76] Aleknavičius P. *Šalies teritorijos planavimas. Aplinkos politika ir valdymas*, Vilnius: MRU, 2008. P. 232.

2011 m. patvirtinto dokumento paskirtis – „*atsižvelgiant į esamus tarptautinius įsipareigojimus ir nacionalinius poreikius, sudaryti sąlygas aprūpinti valstybines ir tarptautines institucijas, visuomenę patikimo informacija apie gamtinės aplinkos būklę ir antropogeninio poveikio sąlygotus gamtinės aplinkos būklės pokyčius*“[77]. Programoje pabrėžiami aplinkos tikslai ir pagrindiniai uždaviniai, kurių įgyvendinimui būtini nacionaliniu mastu vykdomi gamtinė aplinkos stebėjimai, o šiems stebėjimams vertinti numatyti vertinimo kriterijai.

Kraštovaizdžio apsaugos priemonės yra reglamentuojamos gamtotvarkos planuose. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2008 m. patvirtintas ***Aukštadvario regioninio parko apsaugos reglamentas***[78] nustato specialius Aukštadvario regioninio parko teritorijų planavimo, statinių projektavimo ir statybos jo teritorijoje reikalavimus bei apsaugos, tvarkymo ir naudojimo ypatumus. Pastebėtina, kad Aukštadvario regioninio parko direkcija savo veikloje vadovaujasi dviem Lietuvos Respublikos Seimo ir Aplinkos ministro priimtais teritorinio planavimo dokumentais. 2013 m. priimto ***Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymo*** tikslas – užtikrinti darnią teritorijų plėtrą, racionalią urbanizaciją bei sudaryti sąlygas darniai antropogeninės ir gamtinės aplinkų sąveikai išsaugant vertingą kraštovaizdį, gamtos bei kultūros paveldo vertybes ir biologinę įvairovę[79]. Įstatymo 23 str. nurodomi reikalavimai detaliųjų planų rengimui ir pateikimas nustatytas privalomas teritorijos tvarkymo ir naudojimo režimas. 2005 m. Aplinkos ministro patvirtintu ***Aukštadvario regioninio parko tvarkymo planu*** siekiama: 1) nustatyti regioninio parko apsaugos ir tvarkymo kryptis; 2) nustatyti kraštovaizdžio tvarkymo zonas bei jų reglamentus; 3) numatyti kraštovaizdžio apsaugos, formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo bei kitas tvarkymo priemones; 4) sudaryti sąlygas vertingoms ekosistemoms, gyvūnų, augalų ir grybų rūšims išsaugoti ir 5) numatyti priemones atkurti veiklos pažeistą gamtinį kraštovaizdį, ekosistemas, gamtos ir kultūros paveldo objektus[80].

1.6. Pirmojo skyriaus apibendrinimas

Kraštovaizdį dėl plačiai apimančio duomenų spektro (nuo požeminio oro ir žemės paviršiaus, statinių ir inžinerinių įrenginių iki energetinių bei informacinių ryšių) galima traktuoti kaip daugybės gamtinių procesų ir teritorijos apsaugą bei naudojimą veikiančių sprendimų rezultatą. Kraštovaizdžio sąvoka apima keletą reikšmių. Visų pirma, ji apibūdina visą šalies erdvę (gyvenamąsias vietoves,

[77] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 2 d. nutarimas Nr. 315 „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2011-2017 m. programos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 34-1603.
[78] Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2008 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. D1-90 „Dėl Aplinkos ministro 2002 m. rugpjūčio 10 d. įsakymo Nr. 425 „Dėl Aukštadvario regioninio parko apsaugos reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“, *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 40-1474.
[79] Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 76-3824
[80] Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. balandžio 7 d. įsakymas Nr. D1-189 „Dėl Aukštadvario regioninio parko tvarkymo plano patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 50-1672.

miškus, vandenis ir kt.). Antra, kraštovaizdis įtakoja visuomenės gyvenimą ir veiklą. Trečia, ji yra šalies identiteto pagrindas. Išskiriamos trys – mokslinė, meninė ir kraštotvarkinė – koncepcijos. Šiame darbe remiamasi kraštotvarkine kraštovaizdžio sampratos koncepcija, t.y. kraštovaizdis suprantamas kaip technologinių ir ekonominių jo savybių apspręstas Žemės paviršiaus gamtinės ir antropogeninės aplinkos kompleksas.

Nuolatiniai technogeniniai (statyba, melioracija, transportas, energetika), gamybiniai-technologiniai (žemdirbystė, gyvulininkystė, sodininkystė), rekreaciniai, gamtosauginiai ir kultūriniai procesai įtakoja naujų kraštovaizdžio elementų atsiradimą ir senųjų kiekybinę bei kokybinę kaitą. Po 1990 m. didelę įtaką kraštovaizdžiui daro žemės reforma, kurios pasėkoje vykstantys procesai keičia estetiškai ir ekologiškai vertingiausių teritorijų kraštovaizdį, o kartu ir bendrą visos šalies kraštovaizdžio būklę. Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis, 2006-2013 m. laikotarpiu miškų plotas Lietuvoje sumažėjo 0,84 proc., ganyklų plotas – 3,88 proc., o dirbamų laukų plotas – 0,57 proc. Todėl aktualūs tampa kraštovaizdžio apsaugos klausimai.

Lietuva, kaip ir kitos 37 Europos valstybės yra ratifikavusi Europos kraštovaizdžio konvenciją, kuri įpareigoja teisiškai apsaugoti Europos šalių kraštovaizdžius ir nustatyti kraštovaizdžių apsaugos, tvarkymo ir planavimo politiką. Nustatyta, kad daugelyje šią Konvenciją ratifikavusių šalių kraštovaizdžio apauga yra įtvirtinta konstitucijose: Italijoje reglamentuojama kraštovaizdžio ir nacionalinio istorinio bei kultūrinio paveldo apsauga, Vokietijoje - šalies gamtos ir kraštovaizdžio, kultūros, istorijos ir gamtos paminklų apsauga, Šveicarijoje - gamtos ir kraštovaizdžio apsauga kantonuose ir t.t. Tuo tarpu kraštovaizdžio apsaugos ir planavimo klausimais Lietuvoje nėra įtvirtinto konstitucinio pagrindo. Svarbiausias kraštovaizdžio apsaugą reglamentuojantis dokumentas Lietuvoje yra Europos kraštovaizdžio konvencija. Jos pagrindu 2004 m. buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašas, o 2007 m. Aplinkos ministro įsakymu buvo patvirtinti Gamtinio karkaso nuostatai. Kraštovaizdžio apsauga saugomose teritorijose vykdoma pagal Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2008 m. patvirtintą Aukštadvario regioninio parko apsaugos reglamentą. Kraštovaizdžio tvarkymo darbai saugomose teritorijose vykdomi pagal 2011-2017 m. „Kraštovaizdžio monitoringo programą“, o kraštovaizdžio apsaugos priemonės yra reglamentuojamos gamtotvarkos planuose. Apibendrintas kraštovaizdžio apsaugos valdymo bei jos priemonių įgyvendinimo Lietuvoje modelis pateikiamas 2 lent.

2 lentelė. Kraštovaizdžio apsaugos valdymo bei jos priemonių įgyvendinimo Lietuvoje modelis

Lygmuo	Teisės aktas	Priemonės
Tarptautinis	Europos kraštovaizdžio konvencija (2000)	Įpareigoja ją priėmusias šalis didelį dėmesį skirti kraštovaizdžio apsaugai ir priimti tam skirtus teisės aktus
Nacionalinis	Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašas (2004)	Nurodo sudaryti sąlygas išsaugoti įvairaus teritorinio lygmens kraštovaizdžio arealus, užtikrinti tinkamą jų tvarkymą, naudojimą, planavimą ir darnią plėtrą
	Gamtinio karkaso nuostatai (2007)	Nustatyti bendrieji gamtinio karkaso teritorijų formavimo principai, apsaugos, tvarkymo, naudojimo ir planavimo reikalavimai
	Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2011)	Išskiriamos pagrindinės kraštovaizdžio problemos ir numatyti ilgalaikiai ir trumpalaikiai tikslai ir uždaviniai joms spręsti
	Kraštovaizdžio monitoringo programa (2011)	Akcentuojama gamtinės aplinkos stebėjimų reikšmė. Nurodomi vertinimo kriterijai.
Lokalus	Aukštadvario regioninio parko apsaugos reglamentas (2008)	Nustato specialius Aukštadvario regioninio parko teritorijų planavimo, statinių projektavimo ir statybos jo teritorijoje reikalavimus bei apsaugos, tvarkymo ir naudojimo ypatumus.
	Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas (2013)	Akcentuoja darnią gamtinės, socialinės ir ekonominės aplinkos plėtrą išsaugant unikalų kraštovaizdį
	Aukštadvario regioninio parko tvarkymo planas (2005)	Nurodomos konkrečios Aukštadvario regioninio parko tvarkymo priemonės

Sudaryta darbo autorės

Kraštovaizdžio apsaugą nacionaliniu lygmeniu Lietuvoje iki 2015 m. reglamentavo trys pagrindiniai teisiniai dokumentai: Europos kraštovaizdžio konvencija (pasirašyta 2000 m. spalio 20 d.), Lietuvos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašas (patvirtintas 2004 m.) ir Lietuvos Respublikos darnaus vystymosi strategija (patvirtinta 2011 m.). 2015 m. pradžioje buvo patvirtintas Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015-2020 m. veiksmų planas. Tikėtina, jog šis teisės aktas turės svarios įtakos teisės aktų tobulinimui Lietuvoje.

2. AUKŠTADVARIO REGIONINIO PARKO KRAŠTOVAIZDIS

2.1. Aukštadvario regioninio parko geografinė padėtis ir veiklos tikslai

Aukštadvario regioninis parkas įkurtas 1992 m. Aukštadvario kraštovaizdžio draustinio pagrindu, siekiant išsaugoti vertingą Verknės ir Strėvos aukštupių kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą, gamtos ir kultūros paveldo vertybes, jas tvarkyti ir racionaliai naudoti. Parkas yra pietrytinėje Lietuvos dalyje, 40 km. nuo Vilniaus, pagal administracinį suskirstymą priklauso Vilniaus ir Kauno apskritims, Trakų, Kaišiadorių, Prienų rajonų savivaldybėms. Rytų-vakarų kryptimi parką kerta magistralinis kelias Vilnius-Marijampolė[81] (žr. 9 pav.).

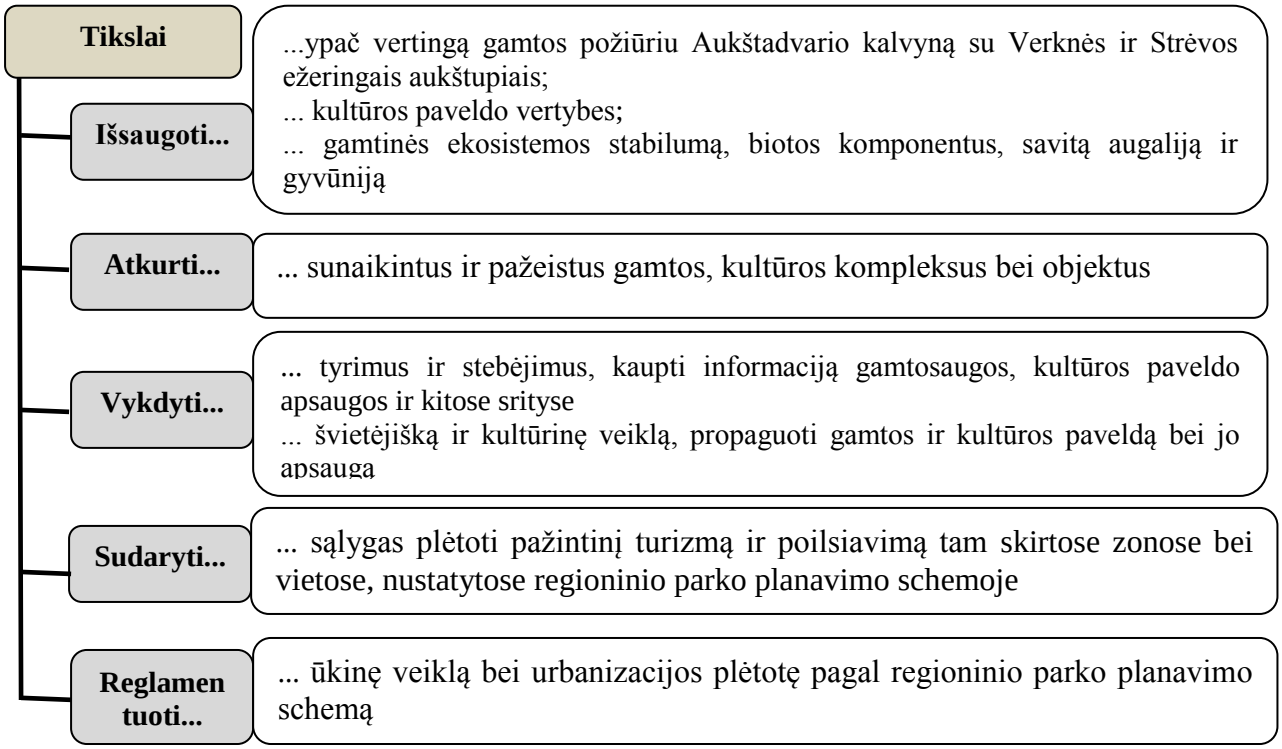
9 pav. Aukštadvario regioninio plano schema[82]

Didžioji Regioninio parko dalis yra Trakų rajono savivaldybėje, vakariniai pakraščiai patenka į Prienų ir Kaišiadorių rajonų savivaldybes. Regioninio parko plotas – 17 032 ha. Parke yra 100 kaimų (didžiausias – Čižiūnai, apie 180 gyventojų), Aukštadvario miestelis (apie 1000 gyventojų), 1322

[81] Aukštadvario regioninis parkas. Prieiga per internetą: < http://www.arp.lt/index.php?psl=109&i=0&d=&klb=1> (2015-02-19)

[82] Pažintinis maršrutas po Aukštadvario regioninį parką. Prieiga per internetą: <http://www.mytrips.lt/Marsrutai/Pazintinis-marsrutas-po-Aukstadvario-regionini-parka/174> (2015-02-19)

sodybos ir 2729 nuolatiniai gyventojai[83]. Išskiriami aštuoni Aukštadvario regioninio parko tikslai (žr. 10 pav.).

10 pav. Aukštadvario regioninio parko tikslai[84]

Pastebėtina, kad siekiant išsaugoti kultūros paveldo vertybes ypatingas dėmesys skiriamas unikalaus Aukštadvario miestelio urbanistinio komplekso (bažnyčios ir vienuolyno komplekso, parko su želdiniais ir pirmąja Lietuvoje upėtakių auginimo tvenkinių sistema, hidroelektrinės, Aukštadvario piliakalnio bei Kartuvių kalno), Bagdanonių hidroelektrinės su protakomis, Lavariškių, Mošos, Pamiškės, Žuklijų ir Strėvos piliakalnių išsaugojimui.

2.2. Kraštovaizdžio apžvalga

Parko žemėnaudos struktūroje vyrauja miškai (58 proc.) ir žemės ūkio naudmenos (27 proc.). Vandens telkiniai užima 9 proc., užstatytos teritorijos ir keliai 4 proc., kitos naudmenos 2 proc.. Svarbiausia ir išskirtinė Regioninio parko vertybė – ypač raiškus ir sudėtingas Aukštadvario kalvyno,

[83] Aukštadvario regioninio parko ir jo zonų bei buferinės apsaugos zonos ribų planas. Vilnius, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.vstt.lt/VI/files/File/Teritoriju%20planavimas/Parengti%20teritoriju%20planavimo%20dokumentai/Aukstadvario%20Ribu%20ir%20Tvarkymo%20planai/Aukstadvario%20RP%20ribu%20planas%202014-05-30.pdf> (2015-02-23)
[84] Aukštadvario regioninis parkas. Prieiga per internetą: < http://www.arp.lt/index.php?psl=109&i=0&d=&klb=1> (2015-02-19)

Verknės ir Strėvos aukštupių kraštovaizdis. Regioninis parkas pasižymi itin didele reljefo įvairove, geologinių, geomorfologinių ir hidrogeologinių objektų gausa[85].

Visa Aukštadvario regioninio parko teritorija įeina į Pietų Lietuvos fizinį-geografinį rajoną, Dzūkų aukštumos parajonį. Vietovės klimatą lemia santykinai didelis atstumas nuo Baltijos jūros ir Atlanto vandenyno, iš kur ateina jūrinės oro masės, atnešančios drėgnus ir švelnesnius (vasarą – vėsesnius, o žiemą – šiltesnius), todėl klimatas yra vidutinių platumų pereinantis iš jūrinio į kontinentinį, bet turi daugiu kontinentinių bruožų[86].

Didžiąją Aukštadvario regioninio parko teritorijos dalį sudaro kalvotų moreninių ežeringų aukštumų žemėvaizdis, ypač raiškus Aukštadvario-Beižionių aukštumoje. Pasak A. Basalyko, tokiame žemėvaizdyje apie 15-25 proc. teritorijos užima pelkėtos arba užmirkusios daubos, maždaug 30-40 proc. – nuolaidumos, kur nėra nei neigiamų, nei teigiamų formų ir apie 30-40 proc. – teigiamos mezoformos. 1 km^2 teritorijos gali būti 40 kauburių, apie 25-30 smulkių kalvų ir ne daugiau kaip 3-5 stambių kalvų ar gūbrių. Tokiame kalvotame žemėvaizdyje reljefas ir dirvožemiai suformuoja specifinį mikroklimatą, kuris skatina erozinius – akumuliacinius procesus bei žemės dangos ir jo savybių diferenciaciją[87]. Reikia pastebėti, kad šis žemėvaizdis visų pirma dėl išraiškingo reljefo ir gausių ežerų yra itin vertingas estetiniu požiūriu. Todėl nenuostabu, kad Aukštadvario apylinkės – vienos vaizdingiausių Lietuvoje, kas sudaro labai geras prielaidas rekreacijai ir turizmui vystyti.

Vaizdingo parko dalyje (aplink Vilkokšnio ežerą) paplitęs smėlingų fliuvioglacialinių (zandrinių) lygumų žemėvaizdis. Tai miškingas smėlingasis žemėvaizdžis, kuriame vyrauja reti, skurdūs šilai, o radiaciją absorbuoja du vienodai aktyvūs paviršiai - žemės paviršius ir medžių lajos[88]. Parke sutinkamas ir Verknės upės slėnio su šlaitinėmis kalcifitinėmis žemapelkėmis žemėvaizdis. Pasak A. Basalyko, upės nuolat graužiasi gilyn, formuoja vingius, stumia į šonus ir praplečia slėnius arba klosto dugne sąnašas ir jomis užpila anksčiau išgraužtus slėnius. Tokiame žemėvaizdyje aiškiai matoma upių erozija, kurią dar labiau sustiprina upių slėniuose iškirsti miškai. Upių slėnių derlingumas yra labai mažas[89].

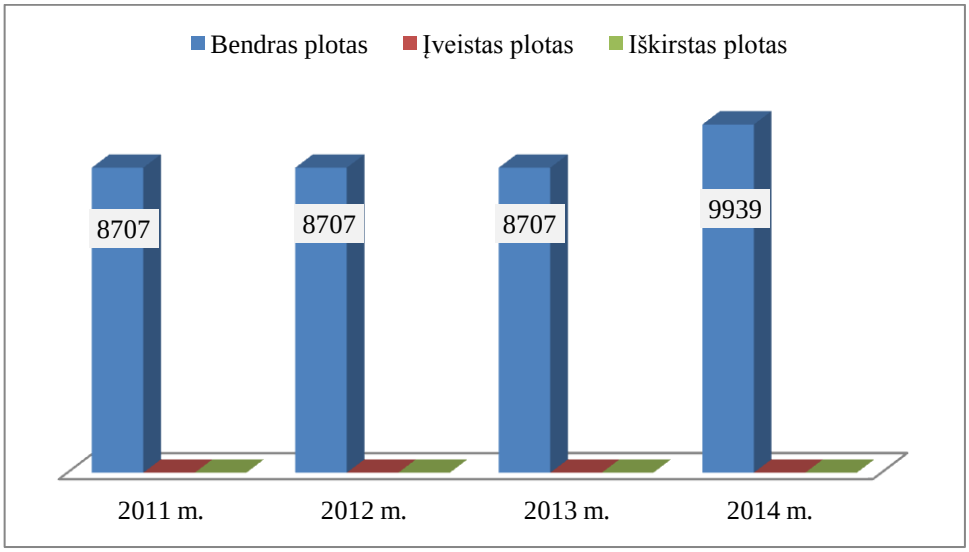
Apskritai parko kraštovaizdis dėl vyraujančių nederlingų dirvožemių ir didelio paviršiaus suskaidymo yra gana natūralus (silpnai-vidutiniškai pakeistas), miškingas-agrarinis, mažai urbanizuotas. Parke kraštovaizdžio įvairovę lemia vienam morfologiniam kraštovaizdžio rajonui priskiriami mažai sukultūrintų patvenktų ežerų komplekso, miškingų ir mažai sukultūrintų dubaklonių ežerų, miškingų ir agrarinių stačiašlaičių moreninių kalvynų, miškingo kanjoninio bei

[85] Aukštadvario regioninis parkas. Prieiga per internetą: < http://www.arp.lt/index.php?psl=109&i=0&d=&klb=1> (2015-02-19)
[86] Ten pat
[87] Basalykas A. *Lietuvos TSR kraštovaizdis*, Vilnius: Mokslas, 1977. P. 91.
[88] Ten pat. P. 89.
[89] Ten pat. P. 89.

plataus terasinio slėnių ir nedidelių upelių bei protakų kraštovaizdžio tipai. Sausos priesmėlio dirvos tradiciškai buvo ariamos, šienaujamos ir ganomos. Šaltiniuoti šlaitai, drėgnos pievos ir žemapelkių pakraščiai buvo šienaujami ir ganomi. Didžiojoje parko teritorijos dalyje nustojus ekstensyviai ūkininkauti, vaizdingą kraštovaizdį blogina užauganti sumedėjusi augalija[90].

Miškai pasiskirstę 100-1700 ha dydžio masyvais. Kraštovaizdį paįvairina ant kalvų ir šlaitų žaliuojančios giraitės, gojeliai, pavieniai medžiai-galiūnai. Miškai įvairūs rūšine sudėtimi, amžiumi, medynų išsidėstymu, daugiausiai pušynų, yra beržynų, ąžuolynų, skroblynų, juodalksnynų ir kitokių medynų. Ypatingai vertingi (gamtiniu požiūriu) reliktiniai senovės Lietuvos medynai-plačialapiai skrobliniai liepynai, saugomi Mergiškių gamtiniame rezervate. Didžiausi miškai: Mergiškių-Kalvų, Spindžiaus-Strėvos, Paverknės. Pagal funkcinę paskirtį miškai suskirstyti į grupes, didžioji jų dalis-ekosistemų apsaugos (IIA gr.), rekreaciniai (IIB gr.), apsauginiai (III gr.). Turtingiausia biologinė įvairovė saugoma rezervaciniuose miškuose (I gr.), europinės svarbos buveinėse (Natura 2000), kertinėse miško buveinėse. Mažai žmogaus ūkinės veiklos paveikti miškai-geriausias prieglobstis daugeliui retų gyvosios gamtos rūšių. Apie trečdalis miškų-valstybinės reikšmės, juos tvarko ir prižiūri Trakų miškų urėdijos Aukštadvario ir Strėvos girininkijos[91].

2011-2012 metais parko teritorijoje nebuvo įveista miškų. 2012 metais nagrinėta trys prašymai, tačiau nepritarta miško įveisimui. 2013 metais nagrinėta devyni prašymai dėl miško įveisimo. 4 atvejai nepritarta miško įveisimui 5,378 ha plote. 5 atvejai neprieštarauta miško įveisimui 5,56 ha miško plote. Aukštadvario regioniniame parke 2014 sausio 1 d. buvo 9939,0 ha apaugusio mišku ploto. 2014 metais prašymų dėl miško įveisimo nenagrinėta (žr. 11 pav.).

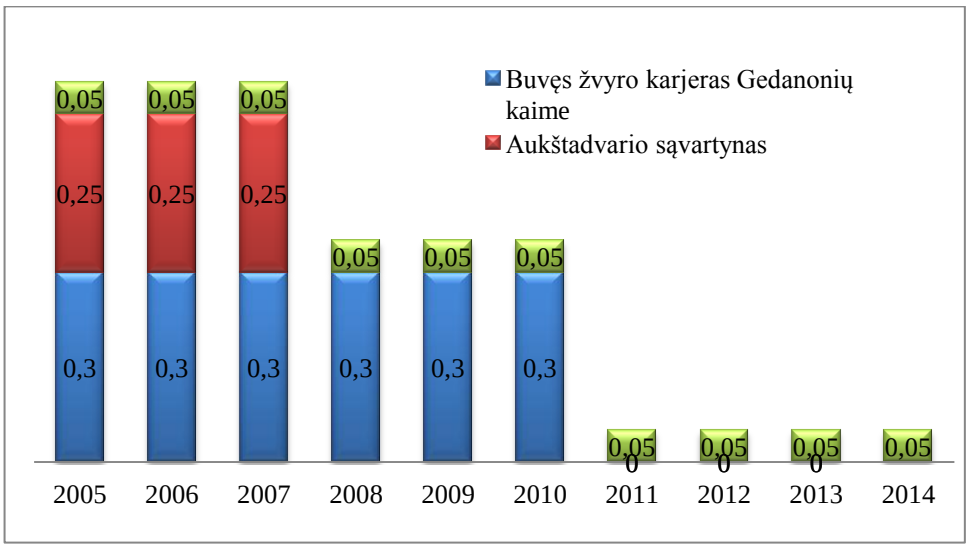
11 pav. Aukštadvario regioniniame parke esančių miškų plotai 2011-2014 m., ha

Sudaryta darbo autorės pagal Aukštadvario regioninio parko direkcijos 2011-2014 m. ataskaitas

[90] Aukštadvario regioninio parko direkcijos 2014 m. ataskaita
[91] Ten pat

Aukštadvario regioninis parkas puikuojasi skaidriais, švariais ežerais, kurie užima beveik 8 proc. teritorijos. Priskaičiuota apie 90 įvairaus dydžio, gylio, formos ir kilmės ežerų. Didžiausi-Vilkokšnis (336,7 ha), Spindžius (110,7 ha), giliausi-Verniejus (50 m), Sienis (40 m), gilūs paslaptingi termokarstiniai Škilietų, Tabaliukų ežerėliai. Patvenkus Verknės ir Strėvos upes, po 5 ežerus sujungė Aukštadvario ir Bagdanonių hidroelektrinių tvenkiniai. Didžiausios parko upės-„sesutės“ Verknė ir Strėva. Abi pradeda čiurlenti kaimynystėje, o paskui jų keliai prasilenkia-Verknė teka į vakarus, o Strėva-į rytus ir Šiaurę. Panašus šių upių ilgis, abi skuba per akmenis, seklumas į Nemuną. Verknės ištakų šaltinio aukštis Galaverknio kaime-141 m virš jūros lygio, o žiotyse ties Birštonu-40,6 m, upės ilgis-77,1 km. Strėvos pradžia-šalia Gubiškių kaimo, o įteka į Kauno marias „nusileidusi“ daugiau kaip 110 m. Parko teritorijoje čiurlena apie 10 mažesnių upelių, kurių vandenis surenka Verknė ir Strėva. Upes ir ežerus maitina lediniai šaltiniai. Su senovės pagonių šventyklomis siejami Šafarnės alko „akivarai“, gydomųjų galių, tikima, turi Rangavos sakraliniai šaltiniai. Sraunūs Aukštadvario dvaro ir Verknės senvagės, Strėvos kaimo, Vladislavos dvaro, Žaliųjų prūdelių ir kiti šaltiniai. Versmių vanduo puikios kokybės, tradiciškai gyventojų naudojamas buityje. Aptikti požeminiai mineralinio vandens klodai.

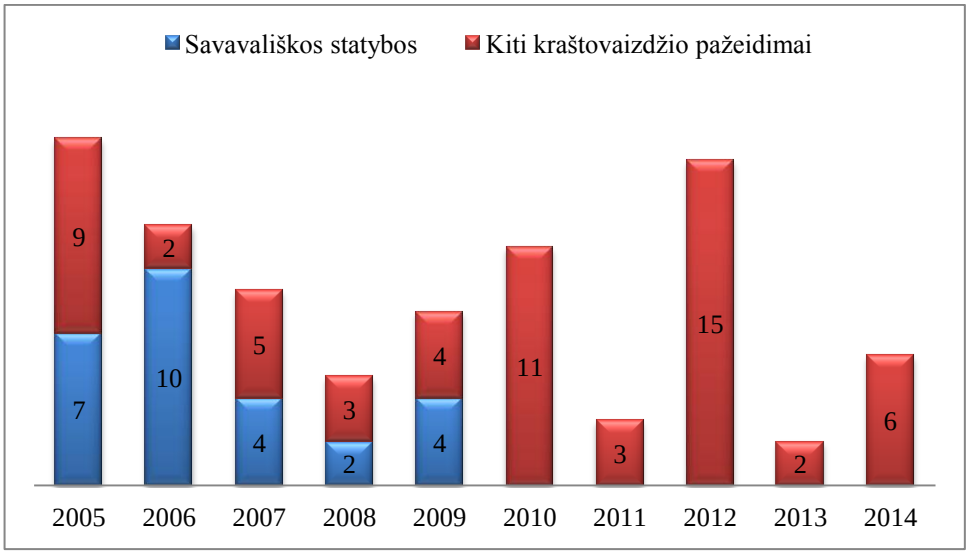
2005 m. parke buvo 3 pažeistos teritorijos: Aukštadvario sąvartynas 0,25 ha, buvęs žvyro karjeras Gedanonių kaime 0,3 ha, buvęs žvyro karjeras Pakalninkų kaime 0,05 ha. Šiuo metu yra viena pažeista teritorija: buvęs žvyro karjeras Pakalninkų kaime 0,05 ha. (žr. 12 pav.).

12 pav. Pažeistos teritorijos Aukštadvario regioniniame parke 2005-2014 m., ha
Sudaryta darbo autorės pagal Aukštadvario regioninio parko direkcijos 2005-2014 m. ataskaitas

2008 metais buvo rekultivuotas Aukštadvario sąvartynas 0,25 ha., o 2011 metais, vykdant Gedanonių kalno tvarkymo darbus, medeliais apsodinta pažeista buvusio karjero teritorija 0,3 ha.

2005-2006 m. parke buvo 15 aplinką darkančių (t.y. apleistų, nenaudojamų) statinių. Nuo 2007 m. tokių statinių priskaičiuojama 16. Bendras kraštovaizdžio apsaugos reikalavimų pažeidimų skaičius kinta nežymiai (žr. 13 pav.).

13 pav. Kraštovaizdžio apsaugos pažeidimų skaičius 2005-2014 m.
Sudaryta darbo autorės pagal Aukštadvario regioninio parko direkcijos 2005-2014 m. ataskaitas

Daugiausia pažeidimų užfiksuota 2005 metais – 16 atvejų. Mažiausiai 2013 metais - 2 atvejai. Savavališkų statybų daugiausia užfiksuota 2006 metais – 10 atvejų, 2010-2014 metais savavališkų statybų neužfiksuota. Kiti kraštovaizdžio pažeidimai 2006 ir 2013 metais užfiksuota po 2 atvejus, 2012 metais -15 atvejų.

2.3. Antrojo skyriaus apibendrinimas

Prieš 22 metus kraštovaizdžio draustinio pagrindu 17 032 ha plote buvo įkurtas Aukštadvario regioninis parkas. Vienas iš pagrindinių parko įkūrimo tikslų yra išsaugoti vertingą Verknės ir Strėvos aukštupių kraštovaizdį bei jo gamtinę ekosistemą. Tačiau tuo neapsiribojama - Aukštadvario regioninio parko paskirtis labai plati. Ji apima unikalių gamtos ir kultūros paveldo vertybių bei objektų apsaugą ir atkūrimą; stebėjimų, tyrimų ir švietėjiškos bei kultūrinės veiklos kraštovaizdžio apsaugos klausimais vykdymą; sąlygų pažintiniam turizmui ir poilsiavimui parko teritorijoje sudarytą bei ūkinės veiklos ir urbanizacijos plėtros parko teritorijoje reglamentavimą.

Regioninis parkas pasižymi itin didele reljefo įvairove, geologinių, geomorfologinių ir hidrogeologinių objektų gausa. Didžiąją Aukštadvario regioninio parko teritorijos dalį sudaro kalvotų moreninių ežeringų aukštumų žemėvaizdis, kuris estetiniu požiūriu yra vienas vaizdingiausių Lietuvoje. Parko kraštovaizdis dėl vyraujančių nederlingų dirvožemių ir didelio paviršiaus suskaidymo yra gana natūralus (silpnai-vidutiniškai pakeistas), miškingas-agrarinis (58 proc. parko teritorijos

užima miškai, 27 proc. – žemės ūkio naudmenos), mažai urbanizuotas (užstatytos teritorijos ir keliai - 4 proc.).

Atsižvelgiant į tai, kad parko teritorija labai miškinga, 2011-2012 m. parko direkcija nepritarė miškų įveisimui parko teritorijoje. Tačiau 2014 m. miškų plotas padidėjo nuo 8707 ha (2011 m.) iki 9939,0 ha. Atsižvelgiant į tai, kad 2014 m. prašymų dėl miško įveisimo nenagrinėta, galima daryti prielaidą, jog miškais natūraliai apauga vis daugiau parko teritorijos. Todėl būtina imtis griežtesnių priemonių siekiant sustabdyti šį procesą.

Parko direkcija deda daug pastangų unikalaus kraštovaizdžio išsaugojimui, todėl bendras kraštovaizdžio apsaugos reikalavimų pažeidimų skaičius nežymus.

3. KRAŠTOVAIZDŽIO APSAUGOS AUKŠTADVARIO REGIONINIAME PARKE VERTINIMAS

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo metodologija. Magistro baigiamajame darbe taikoma tyrimo metodų ir dalyvių trianguliacija, t.y. naudojami kokybiniai ir kiekybiniai metodai.

Kokybinis tyrimas atliekamas siekiant sužinoti subjektyvią respondentų nuomonę, leidžia tirti reiškinį natūralioje aplinkoje ir jį interpretuoti tokia prasme, kokią suteikė patys ekspertai[92]. Šiame darbe kokybiniu tyrimu siekiama nustatyti ir įvertinti kraštovaizdžio apsaugos priemones ir jų taikymo galimybes Aukštadvario regioniniame parke. Duomenų rinkimui naudojamas elitinis interviu, kurio metu apklausiami aukštas pareigas bendruomenėse, vyriausybėje bei įvairiose valstybinėse institucijose užimantys asmenys. Tokio interviu privalumas yra tas, kad elitiniai ekspertai turi daugiau žinių ir kompetencijos lyginant su kitais tos pačios įstaigos darbuotojais.[93] Šio tyrimo metu elitinis interviu buvo paimtas iš aukštas pareigas užimančių valstybinių įstaigų tarnautojų, turinčių ilgametės darbo patirties kraštovaizdžio apsaugos srityje ir įmonės, kuriančios ir diegiančios geografines informacines sistemas (GIS) Lietuvoje ir pasaulyje, pardavimų projektų vadovo.

Kiekybinis tyrimas leidžia atskleisti analizuojamos problemos svarbą ir reikšmę[94]. Šiame darbe kiekybiniu tyrimu siekiama nustatyti respondentų požiūrį į kraštovaizdžio apsaugą ir įvertinti Aukštadvario regioniniame parke naudojamų kraštovaizdžio apsaugos priemonių efektyvumą. Duomenų rinkimui naudojama anketinė apklausa, kurioje pateikti klausimai parengti remiantis šiame darbe pateiktomis teorinėmis įžvalgomis. Kiekybinio tyrimo anketoje (žr. Priedas Nr. 3) pateikta 15 klausimų, priskiriamų šioms grupėms:

1. Informacija apie respondentus (1-4 klausimai)
2. Bendrų žinių ir požiūrio į kraštovaizdžio apsaugą vertinimas (5-8 klausimai)
3. Kraštovaizdžio apsaugos Aukštadvario regioniniame parke vertinimas (9-15 klausimai)

Tyrimo imtis ir organizavimas. Reprezentatyvios imties sudarymas kiekybiniame tyrime yra viena iš svarbiausių sėkmingo šio tyrimo sąlygų. Anot K. Kardelio, šiuolaikiniai socialiniai tyrinėtojai patikimiausiomis laiko didelių apimčių atsitiktines imtis. Todėl remiantis tyrimų praktika, reprezentatyvios imties skaičius nustatomas pagal generalinės aibės visumą. Šiame darbe imtis nustatyta remiantis V.A. Jadov (1987) sudaryta statistine lentele, leidžiančią su 5 proc. paklaida apskaičiuoti reprezentatyvios imties dydį (žr. 3 lent.).

[92] Valackienė A., Mikėnė S. *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika*, Kaunas: Technologija, 2008. P. 36.
[93] Gubrium J.F., Holstein J.A. *Handbook of interview research.Context & Medhod*, London: New Delphi, 2002. P. 299.
[94] Pranulis V. *Marketingo tyrimai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007. P. 122.

3 lentelė. Imties tūris[95]

	Generalinė visuma							
	500	**1000**	**2000**	**3000**	**4000**	**5000**	**10000**	**100000**
Imties tūris	222	286	333	350	360	370	385	398

Aukštadvario regioninio parko teritorijoje gyvena 2729 nuolatiniai gyventojai[96]. Tyrimas bus reprezentatyvus, kai jame dalyvaus 340 respondentų.

Aukštadvario regioniniame parke gyvenantiems respondentams buvo parengtos ir išplatintos 400 anketų. Anketas platino pati šio darbo autorė bei jos šeimos nariai, draugai ir pažįstami. Anketos buvo platinamos Aukštadvario bendruomenės centre, švietimo įstaigose, Aukštadvario seniūnijoje, parduotuvėse ir kitose vietos gyventojų gausiau lankomose vietose. Tyrime sutikusiems dalyvauti respondentams buvo duodama anketa ir rašymo priemonė. Užpildytos anketos (užpildymas truko 6-8 minutes) iš karto buvo surenkamos. Anketų platinimas ir surinkimas užtruko beveik dvi savaites laiko. Iš išplatintų 400 anketų grįžo ir duomenų apdorojimui buvo tinkamos 343 anketos. Grįžtamumas – 86 proc.

Atliekant kokybinė tyrimą reikalaujama, kad tyrimas vyktų natūralioje aplinkoje, kurioje tyrėjas įsiklauso į tyrimo dalyvių nuomonę[97]. Kokybinio tyrimo metu šio darbo autorė lankėsi valstybinėse įstaigose ir paėmė elitinį interviu iš keturių kraštovaizdžio apsaugos srityje dirbančių ekspertų. Interviu su kiekvienu ekspertu truko apie 30 min. ir paimtas pagal iš anksto parengtus klausimus (žr. Priedas Nr. 2). Informacija apie elitinio interviu ekspertus turi būti konfidenciali ir anoniminė[98]. Kitaip sakant, pateikiant elitinio tyrimo metu gautus duomenis negalima skelbti nei ekspertų darboviečių, nei pavardžių. Todėl šiame darbe kiekvienam elitiniame tyrime dalyvavusiam ekspertui suteiktas kodas (žr. 4 lent.).

4 lentelė. Ekspertų kodai

Kodas	**Eksperto charakteristika**
KA1	25-erių metų patirties aplinkosaugos ir kraštovaizdžio srityje turintis valstybinės įstaigos tarnautojas
KA2	23-ų metų patirties aplinkosaugos srityje turintis valstybinės įstaigos tarnautojas
KA3	20-ties metų aplinkosaugos srityje turintis valstybinės įstaigos tarnautojas
KA4	25-erių metų patirties aplinkosaugos ir kraštovaizdžio srityje turintis valstybinės įstaigos tarnautojas

[95] Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*, Šiauliai: Lucilijus, 2007. P 129.
[96] Aukštadvario regioninio parko ir jo zonų bei buferinės apsaugos zonos ribų planas. Vilnius, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.vstt.lt/VI/files/File/Teritoriju%20planavimas/Parengti%20teritoriju%20planavimo%20dokumentai/Aukstadvario%20Ribu%20ir%20Tvarkymo%20planai/Aukstadvario%20RP%20ribu%20planas%202014-05-30.pdf> (2015-02-23)
[97] Luobikienė I. *Sociologinių tyrimų metodika*, Kaunas: Technologija, 2010. P. 54.
[98] Gubrium J.F., Holstein J.A. *Handbook of interview research.Context & Medhod*, London: New Delphi, 2002. P. 313.

Duomenų apdorojimas. Statistinei kiekybinio tyrimo metu gautų duomenų analizei buvo naudojami Exel (2003) ir SPSS 17.0 (Statistic Package for Social Science) programinis paketas. Siekiant atskleisti kintamųjų koreliacinius ryšius, buvo skaičiuotas Pearsono koreliacijos koeficientas (r). Koreliacinis ryšys laikytas statistiškai reikšmingu, jei $p < 0,05$[99].

Apdorojant kokybinio tyrimo metu gautą informaciją naudotas kokybės turinio (content) analizės metodas. Šis metodas leidžia nustatyti konkretaus konteksto ypatumus ir numatyti veiklos kaitos ir profesionalaus specialisto kompetencijų plėtojimo poreikius. Ši analizė apima keturis žingsnius: 1) daugkartinį teksto skaitymą; 2) remiantis „raktiniais“ žodžiais manifestinių kategorijų išskyrimą; 3) kategorijų turinio skaidytą į subkategorijas; 4) kategorijų ir subkategorijų interpretavimą bei jų pagrindimą tai įrodančiais teiginiais[100].

Tyrimo laikas. Tyrimas vyko 2015 m. vasario 17- kovo 7 d. Pirmiausiai buvo parengtos kiekybinio tyrimo anketos ir per dvi savaites, kol vyko anketų platinimas ir surinkimas buvo derinamas interviu laikas su kokybinio tyrimo ekspertais ir paimtas interviu.

3.2. Kokybinio tyrimo rezultatų analizė

Į klausimą „Kaip vyksta kraštovaizdžio tvarkymo darbai?“ visi tyrime dalyvavę ekspertai atsakė, jog šie darbai vyksta pagal 2011-2017 m. „Kraštovaizdžio monitoringo programą“.

Atsakydami į klausimą „Kokios apsaugos priemonės taikomos?“ ekspertai išskyrė keletą svarbių šias priemones reglamentuojančių dokumentų (žr. 5 lent.).

5 lentelė. Ekspertų nuomonė apie apsaugos priemonių taikymą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Kraštovaiz-džio apsaugos priemones reglamentuo-jantys dokumentai (N=4)	Gamtotvarkos planai (N=2)	*„Efektyviausios priemonės numatytos gamtotvarkos planuose. Tai strateginiai dokumentai, kurių pagrindinis tikslas yra neleisti kraštovaizdžiui vystytis savarankiškai ir užtikrinti jo tvarumą*“ (KA4) *„Geriausia apsaugos priemonė yra gamtotvarkos planai. Juos įgyvendinant tinkamai saugomas kraštovaizdis. Šiuo metu vadovaujamės 2008 m. parengtu planu, bet jau yra ruošiamas naujas*“ (KA2)
	Statybų, žemės, vandens ir kiti įstatymai (N=1)	„*Kiekvieno regioninio parko direkcija savo veikloje vadovaujasi statybų, žemės, vandens ir kitais įstatymas*“ (KA1)
	Teritorinio planavimo dokumentai (N=1)	„*Saugomų teritorijų direkcijos savo veikloje vadovaujasi teritorinio planavimo dokumentais, skirtais konkretiems veiksmas įgyvendinti*“ (KA3)

[99] Pukėnas K. *Kokybinių duomenų analizė SPSS programa*, Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 2009. P. 13.
[100] Žydžiūnaitė V., Merkys G., Jonušaitė S. Socialinio pedagogo profesinės adaptacijos kokybinė diagnostika, *Pedagogika, 2005,* T. 76. P. 25.

Kaip matome, vienu svarbiausių dokumentų, reglamentuojančių kraštovaizdžio apsaugos priemones buvo įvardintas gamtotvarkos planas.

Į klausimą „Ar šios kraštovaizdžio apsaugos priemonės yra efektyvios?“ visi aplinkosaugos specialistai atsakė, kad apsauga nėra absoliuti. „*Reikia įvertinti ne tik parko direkcijos, bet ir kitų institucijų veiklą saugomose teritorijose*“ (KA4). „*Remiantis miškotvarkos planais parko teritoriją taip pat tvarko Trakų miškų urėdija, remiantis bendraisiais planais – Trakų savivaldybė*“ (KA2). „*Saugomų teritorijų direkcijos kiekviename kvadratiniame centimetre negali visiškai užtikrinti kraštovaizdžio apsaugos*“ (KA3). Iš pateiktų atsakymų matome, kad Aukštadvario regioniniame parke taikomos kraštovaizdžio apsaugos priemonės nėra 100 proc. efektyvios. Ir taip yra todėl, kad kartu su parko direkcija kraštovaizdžio apsaugos klausimais rūpinasi ir kitos valstybinės institucijos. Todėl daroma prielaida, jog šių institucijų nekompetentinga veikla gali pridaryti žalos kraštovaizdžiui.

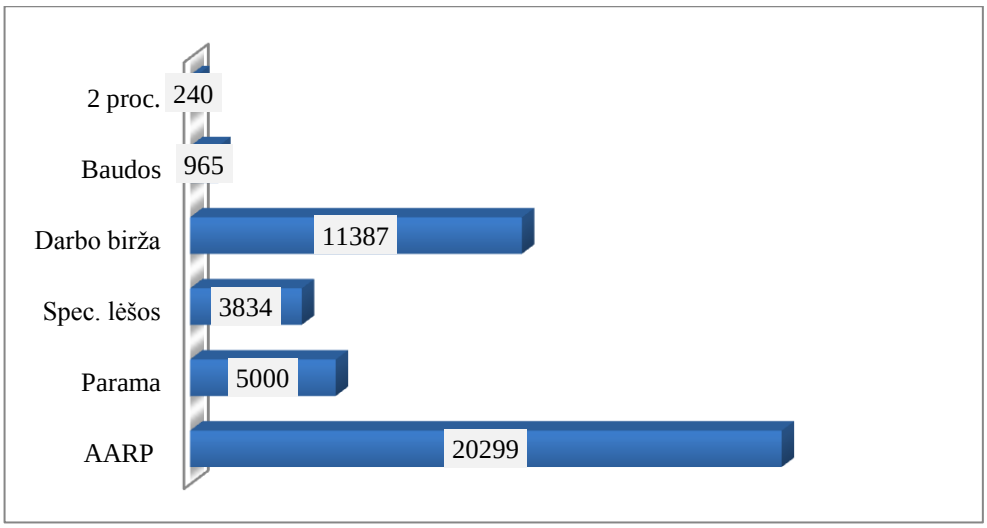
Atsakydami į klausimą „Kokios pagrindinės problemos Aukštadvario regioniniame parke?“ tyrime dalyvavę ekspertai išskyrė įvairių priežasčių (žr. 6 lent.).

6 lentelė. Ekspertų nuomonė apie pagrindinės problemas Aukštadvario regioniniame parke

Kategorija	**Subkategorija**	**Patvirtinantis teiginys**
Problemos (N=4)	Žmonių keliamos problemos (N=2)	„*Parkas randasi šalia Vilniaus, todėl miestiečius ypač domina rekreaciniu požiūriu patraukli žemė*“ (KA1) „*Daug žalos kraštovaizdžiui padaro parko lankytojai (išlaužo, išdaužo). 1992 m., vykdomos Žemės reformos pradžioje buvo padaryta neištaisoma klaida, t.y. nebuvo įvertinta žemės kraštovaizdžio vertė. Todėl dabar nauji gyventojai, persikeldami žemes iš kitų vietų, supriešina senuosius gyventojus*“ (KA2)
	Gamtos keliamos problemos (N=2)	„*Aktualūs atvirų žemės ūkio erdvių užžėlimo klausimai*“ (KA3). „*Parko teritorija yra labai kalvota, todėl labai svarbu išsaugoti atviras ir mišku neapaugusias zonas*“ (KA4)

Kaip matome, ekspertai visas Aukštadvario regioniniame parke kylančias pagrindines problemas išskyrė į dvi – žmonių ir gamtos keliamų problemų – grupes. Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog kraštovaizdžio apsaugos priemonės turi būti nukreiptos tiek į žmonių, tiek ir į gamtos keliamų problemų sprendimą. Pastebėtina, kad regioninio parko direktorius, siekdamas išsaugoti atviras ir mišku neapaugusias zonas, pasipriešino jų dirbtiniam užsodinimui mišku.

Atsakyti į klausimą „Iš kur gaunamas finansavimas visiems darbams? Kokia suma?“ pakankamai kompetencijos turėjo tik KA2 ekspertas, kurio pateikti duomenys atskleidė, kad 2014 m. kraštovaizdžio apsaugos darbams iš viso buvo gauta 41725 Lt. Daugiausiai lėšų buvo skirta iš Aukštadvario regioninio parko (20 299 Lt), Darbo biržos (11 387 Lt) ir ES paramos (5000 Lt) (žr. 14 pav.).

14 pav. Kraštovaizdžio apsaugos darbų finansavimo šaltiniai 2014 m., Lt.
Sudaryta darbo autorės

Iš pateiktų duomenų matome, kad parama iš ES struktūrinių fondų yra daugiau nei keturis kartus mažesnė už paties Aukštadvario regioninio parko skirtas lėšas. Atsižvelgiant į tai daroma prielaida, kad Aukštadvario regioninio parko direkcija per mažai dėmesio skiria projektų, kurie finansuojami iš ES struktūrinių fondų, rengimui.

Į klausimą „Kaip sprendžiamos kraštovaizdžio apsaugos problemos Aukštadvario regioniniame parke?“ ekspertai išskyrė įvairius šių problemų spendimo variantus (žr. 7 lent.).

7 lentelė. Ekspertų nuomonė apie Aukštadvario regioninio parko problemų sprendimo galimybes

Kategorija	**Subkategorija**	**Patvirtinantis teiginys**
Problemų sprendimo galimybės (N=3)	Konsolidacija (N=1)	„Aplinkosauginiu požiūriu būtina stambinti žemės ūkį. Įvairovė yra gerai, tačiau ji neišsaugo aplinkosauginių tikslų“ (KA3).
	Kraštovaizdžio formavimas (N=1)	*„Būtini krūmynų kirtimai, kurie atvertų piliakalnius ir išvalytų ežerų pakrantes. Norint atkurti ir palaikyti mozaikišką kraštovaizdį, patys žmonės negali tam skirti lėšų, todėl pagrindinis įrankis - politika. Žemės ūkio politika, per ją skatinti žmones grįžti į kaimą, ES lėšos ūkininkavimui ir t.t. Tik prižiūrėdami ūkius, gaudami išmokas, žmonės tvarkys savo aplinką, o tuo pačiu ir kraštovaizdis išliks koks turi būti“ (KA1).*
	Sąmoningas saugojimas (N=1)	*„Reikia apjungti pasyvų saugojimą pagal gamtotvarkos planą su aktyviomis saugojimo priemonėmis. T.y. saugoti sąmoningai. Gal kažko geriau nerodyti, kad liktų išsaugota. Todėl tikslinga takelius įrengti taip, kad lankytojai aplenktų tam tikras apsaugos reikalaujančias vietas“* (KA4)

Kaip matome, trys ekspertai išskyrė galimus problemų sprendimo būdus. KA2 pateikė 2005-2014 m. laikotarpiu atliktų darbų sąrašą, kuriame aiškiai matomos kraštovaizdžio apsaugos problemų sprendimui skirtos priemonės (žr. 8 lent.).

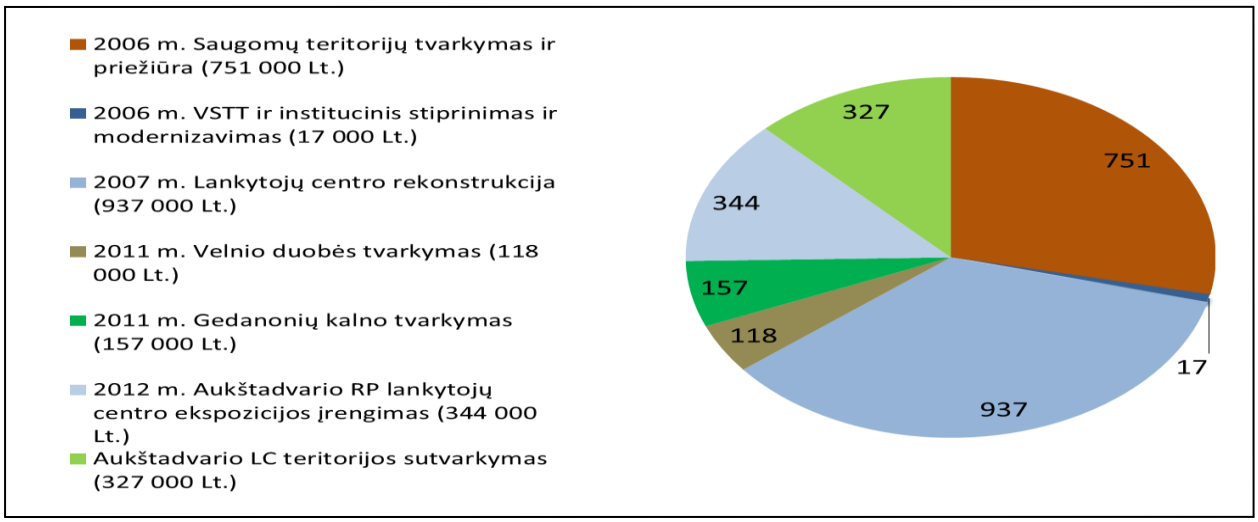
8 lentelė. Aukštadvario regioninio parko tvarkymo ir ribų plano įgyvendinimas 2005-2014 m.

Darbų pavadinimas	Tikslas	Atlikti darbai	Būtinos spęsti problemos
Gyvenviečių ir infrastruktūros plėtra	Vertingų urbanistinių elementų išsaugojimas, gyvenviečių renovacija, užstatomų plotų plėtros reguliavimas	Vyksta bendraisiais užstatymo principais tvarkymo plane numatytų teritorijų užstatymas. Parengta pasodybinio užstatymo studija. Sodybos pritaikomos kaimo turizmui.	Nestatomi rekreacinės paskirties statiniai.
Rekreacinė plėtra	Bendrasis ir pažintinis turizmas	Įkurtas lankytojų centras ir organizuota jo veikla. Sukurta informacinė sistema su atokvėpio vietomis (34). Įrengti pažintiniai maršrutai (4) ir pėsčiųjų takai (5).	Būtina atnaujinti ir papildyti susidėvėjusią parko infrastruktūrą
Kultūros paveldo (KP) apsaugos kryptys	Išsaugojimas vietoje, fiksavimas dokumentuose, stebėsena	Sutvarkyti ir prižiūrimi KP objektai (24). Išaiškinti ir įtraukta į KP registrą 7 nauji KP objektai. Puoselėjama krašto etnokultūros tradicijos.	Tikslinga atnaujinti lauko įrangą, įrengti privažiavimus prie labiausiai lankomų Žuklijų, Pamiškės, Lavariškių, Strėvos piliakalnių.
Gamtos apsaugos kryptis	Ekosistemų išsaugojimas, tvarkymas	Rengiami ir įgyvendinami gamtotvarkos planai. Spindžiaus miško, Solio ežero ir apyežerių, Škilietų ežerų; Sutvarkyti svarbiausieji gamtos objektai (16).	Būtina spartinti GP rengimą ir įgyvendinimą, organizuoti priežiūrą. Tikslinga sutvarkyti 5-7 teritorijas ar objektus. Pavyko atlaikyti spaudimą dėl miškų sodinimo ES lėšomis, ir sparčiai didėja geros agrarinės būklės žemės ūkio plotų, tuo pačiu atkuriamos vertingos erdvės ir vaizdai. Puoselėti tradicinį žemės ir miškų ūkį.

Sudaryta darbo autorės

Atsižvelgiant į Aukštadvario regioninio parko tvarkymo ir ribų plano įgyvendinimo 2005-2014 m. darbus galima daryti prielaidą, kad visi šie atlikti darbai leido išspręsti nemažai opių kraštovaizdžio apsaugos problemų gyvenviečių ir infrastruktūros plėtros, rekreacinės plėtros, kultūros paveldo apsaugos ir gamtos apsaugos srityse. Tačiau dar nemažai problemų lieka neišspręstų. Ir pagrindinis tokių problemų sprendimo įrankis gali būti Žemės ūkio politika. Kitaip sakant, iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų skiriant lėšas ūkininkavimui ir skatinant žmones grįžti į kaimą galima užkirsti kelią kraštovaizdžio apaugimui menkaverčiais krūmais, dirbamų žemių dirvonavimui ir vandens telkinių eutrofikacijai.

Į klausimą „Šiais metais patvirtintas Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planas. Kaip tai turės įtakos ARP kraštovaizdžio apsaugai?“ visi tyrime dalyvavę ekspertai atsakė, jog šis strateginis dokumentas yra reikalingas lėšoms iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų gauti ir jas įsisavinti. „Š*ios gautos lėšos bus panaudotos sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos problemas*“ (KA4). Pasak KA2, 2006-2012 m. laikotarpiu Europos Sąjungos lėšomis (t.y. 2.651 tūkst. Litų) buvo atlikti parko teritorijų ir objektų tvarkymo bei pritaikymui lankymui darbai (žr. 15 pav.).

15 pav. Teritorijų ir objektų tvarkymui bei pritaikymo lankymui panaudotos ES lėšos, Lt
Sudaryta pagal Aukštadvario regioninio parko direktoriaus suteiktą informaciją

Apibendrinant kokybinio tyrimo metu gautus rezultatus galima teigti, kad Aukštadvario regioninio parko direkcija savo veikloje vadovaujasi Vyriausybės ir Aplinkos ministro patvirtintais teisės aktais, reglamentuojančiais tiek parko direkcijos darbą, tiek kraštovaizdžio apsaugos klausimus. Nors parko direkcija yra traktuojama kaip pagrindinė kraštovaizdžio apsaugą užtikrinant institucija Aukštadvario regioniniame parke, tačiau parko teritorijoje tvarkosi ir Trakų miškų urėdija bei Trakų savivaldybė. Todėl parko direkcijos pastangos išsaugoti kraštovaizdį ne visada yra efektyvios. Visos parke kylančios problemos išskiriamos į dvi grupes – tai žmogaus ir gamtos įtakotos problemos. Žmogaus įtakotas problemas tikslinga spręsti pasitelkus visuomenės informavimo ir efektyvaus Žemės ūkio politikos įgyvendinimo priemonėmis. Gamtos įtakotas problemas būtina spręsti pasitelkus gamtotvarkos ir žemėtvarkos priemones.

3.3. Kiekybinio tyrimo rezultatų analizė

Informacija apie respondentus. Kaip jau buvo minėta, į anketos klausimus sutiko atsakyti 343 respondentai, kurie pagal lytį pasiskirstė beveik vienodai, t.y. 48,1 proc. visų tyrimo dalyvių buvo vyrai, o 51,9 proc. – moterys. Tik mažiau kaip penktadalis (t.y. 17,8 proc.) respondentų yra jaunesni kaip 36 m. amžiaus. Daugiau kaip pusė (t.y. 65,6 proc.) tyrime dalyvavusių Aukštadvario regioninio parko teritorijoje gyvenančių respondentų turi vidurinį išsilavinimą ir tik beveik kas penktas respondentas (t.y.19,2 proc.) yra įgiję aukštąjį išsilavinimą. Didžioji dauguma (t.y. 47,2 proc.) tiriamųjų ūkininkauja, o beveik ketvirtadalis (t.y. 23,6 proc.) – užsiima kita veikla (pvz., važinėja dirbti į Vilnių ar Trakus) (žr. 9 lent.).

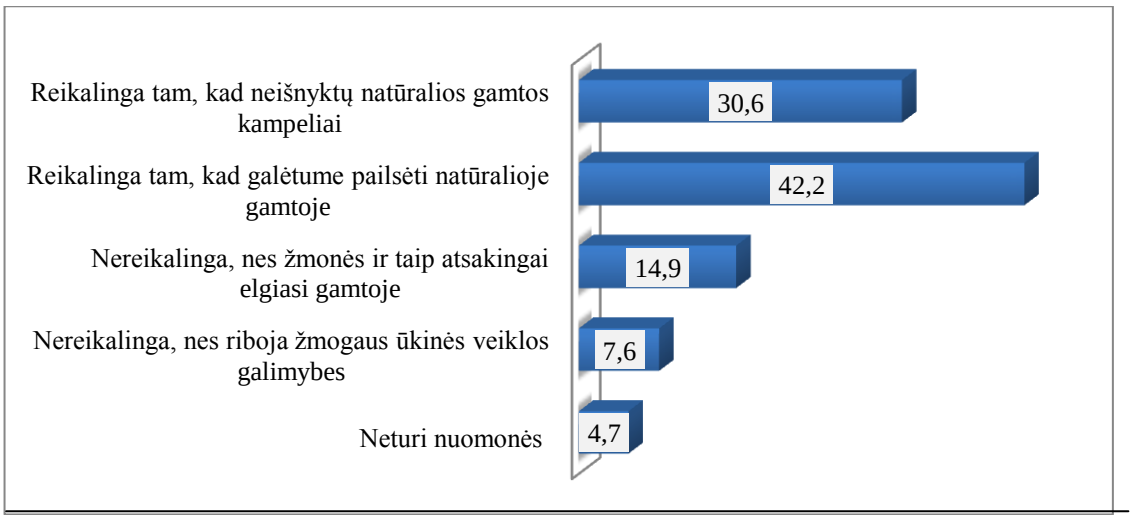
9 lentelė. Respondentų charakteristika

		Pasiskirstymas	
		Skaičius	**Proc.**
Lytis	Vyras	165	48,1
	Moteris	178	51,9
Išsilavinimas	Aukštasis	66	19,2
	Vidurinis	225	65,6
	pradinis	52	15,2
Amžius	iki 25 m.	21	6,1
	26-35 m.	40	11,7
	36-50 m.	115	33,5
	51 m. ir daugiau	167	48,7
Vykdoma ūkinė veikla	Ūkininkavimas	162	47,2
	prekyba/paslaugos	43	12,5
	kita veikla	81	23,6
	veiklos nevykdo	57	16,6

Apibendrinant atsakymus į šio bloko klausimus galima teigti, kad kraštovaizdžio apsaugos ypatumų Aukštadvario regioniniame parke vertinimas bus atliekamas daugiausiai remiantis 36 m. ir vyresnių, vidurinį išsilavinimą turinčių abiejų lyčių respondentų, vykdančių ūkininkavimo veiklą.

Bendrų žinių ir požiūrio į kraštovaizdžio apsaugą vertinimas. Šiuo klausymų bloku siekiama nustatyti bendrąsias respondentų žinias ir požiūrį į kraštovaizdžio apsaugą.

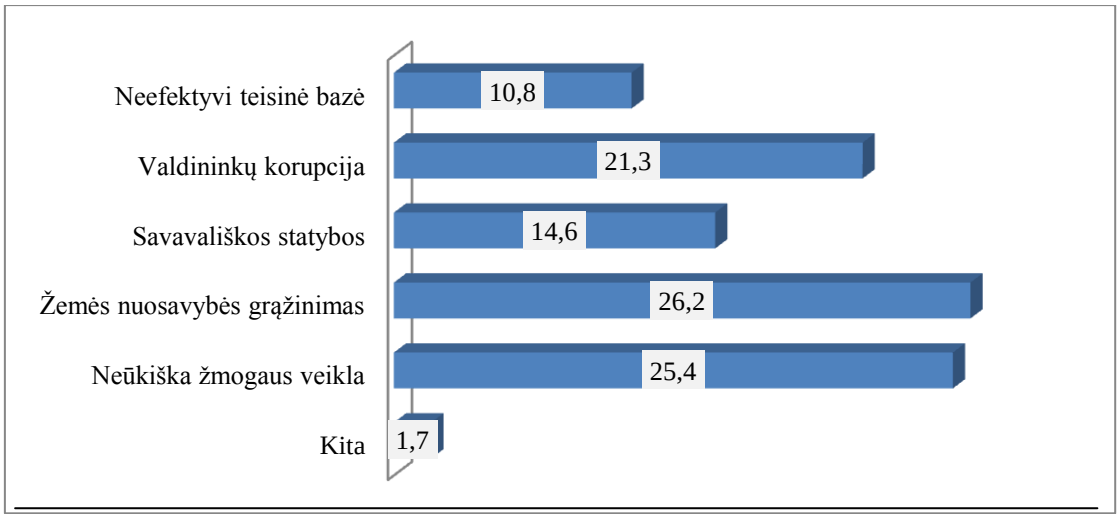
Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad nors didžioji dauguma (t.y. 72,8 proc., N=250) apklausoje dalyvavusių Aukštadvario regioninio parko teritorijoje gyvenančių respondentų nurodė, jog kraštovaizdžio apsauga yra reikalinga, tačiau daugiau kaip penktadalis (t.y. 22 proc., N=77) nurodė priešingai (žr. 16 pav.).

16 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą pasiskirstymas, proc.

Atsižvelgiant į tyrimo metu gautus rezultatus galima daryti prielaidą, kad kas penktas Aukštadvario regioninio parko teritorijoje gyvenantis respondentas nesureikšmina kraštovaizdžio apsaugos regioniniame parke.

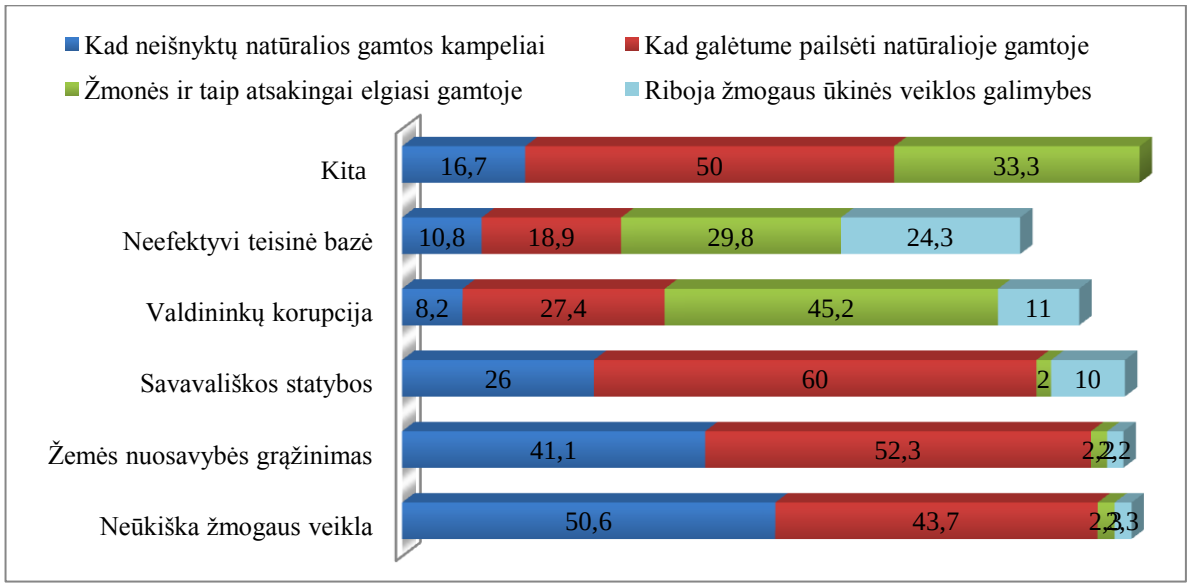
Nustatyta, kad didžiausią neigiamą įtaką kraštovaizdžiui daro žemės nuosavybės grąžinimas ir neūkiška žmogaus veikla. Taip nurodė daugiau kaip po ketvirtadalį (t.y. atitinkamai 26,2 proc. (N=90) ir 25,4 proc. (N=87) respondentų (žr. 17 pav.).

17 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius pasiskirstymas, proc.

Pastebėtina, kad daugiau kaip kas penktas (t.y. 21,3 proc., N=73) tiriamasis vienu svarbiausių veiksnių įvardino ir valdininkų korupciją. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, kad kraštovaizdžio apsaugos problemos kyla ne tik dėl visuomenės, bet ir valdininkų neatsakingo požiūrio ir elgesio.

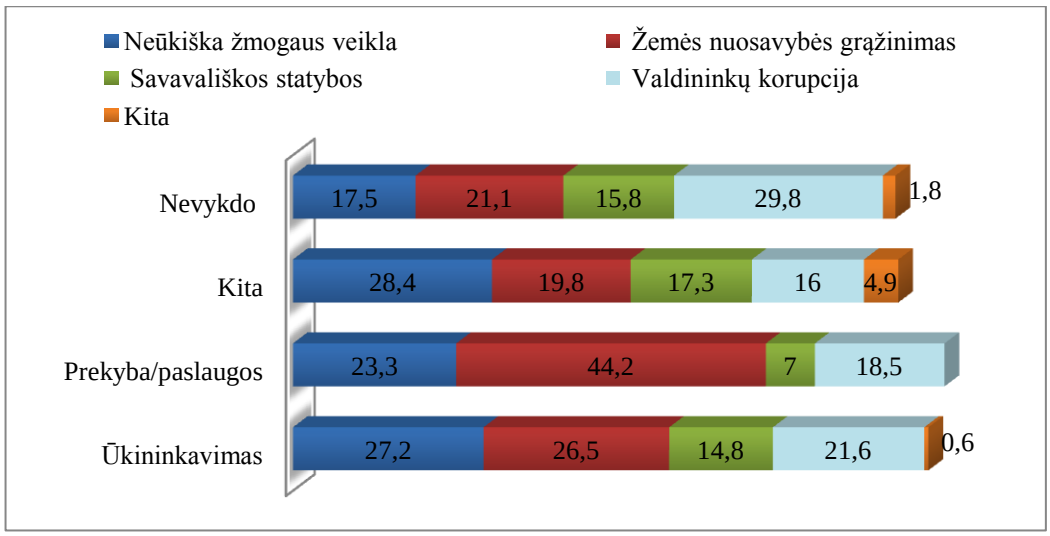
Nustatytas koreliacinis ryšys respondentų nuomonės apie kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą ir nuomonės apie kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad neigiamą įtaką darančių veiksnių išskyrimą lemia respondentų nuomonė apie kraštovaizdžio apsaugos poreikį (žr. 18 pav.).

18 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius pasiskirstymas pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą, proc.

Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad respondentai, kurie akcentavo kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą, kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančiais veiksniais įvardino neūkišką žmogaus veiklą, žemės nuosavybės grąžinimą ir savavališkas statybas. Tie respondentai, kurie kraštovaizdžio apsaugos nesureikšmino, neigiamą įtaką darančiais veiksniais dažniausiai įvardino valdininkų korupciją ir neefektyvią teisinę bazę. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, jog Aukštadvario regioninio parko teritorijoje gyvenantys ir kraštovaizdžio apsaugai neabejingi respondentai pagrindines kraštovaizdžio apsaugos problemas įžvelgia visuomenės, o kraštovaizdžio apsaugai abejingi respondentai – valdininkų elgesyje.

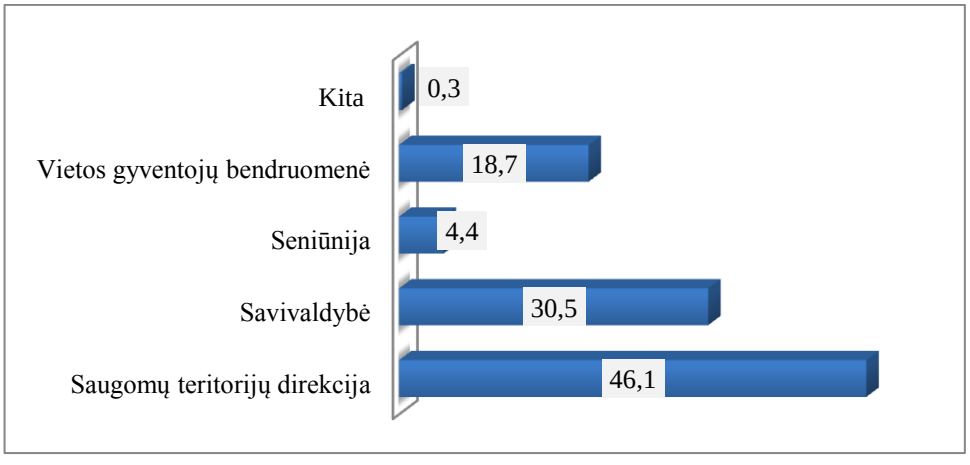
Koreliacinis ryšys nustatytas ir tarp respondentų nuomonės apie kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius ir respondentų vykdomos veiklos pobūdžio (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad neigiamą įtaką darančių veiksnių išskyrimą įtakoja ir respondentų vykdomos veiklos pobūdis (žr. 19 pav.).

19 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius pasiskirstymas pagal vykdomos ūkinės veiklos pobūdį, proc.

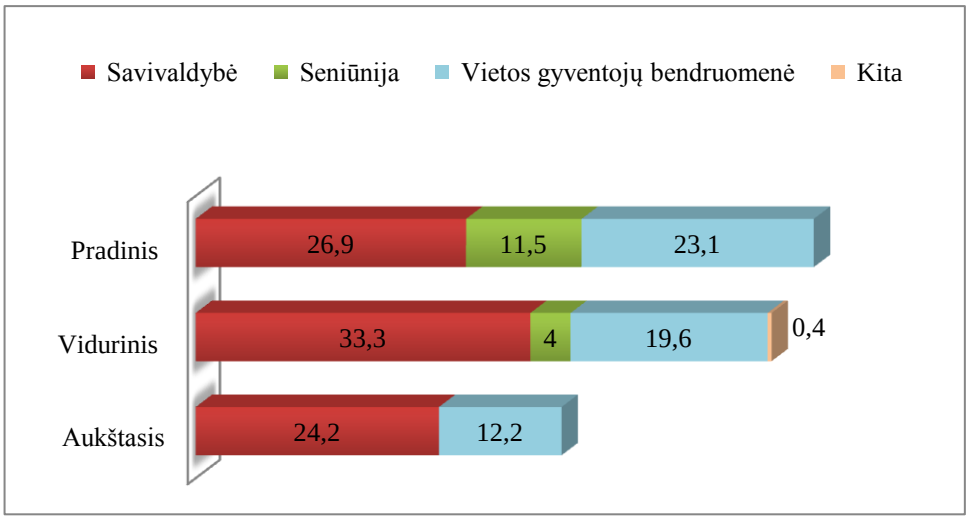
Nustatyta, kad valdininkų korupciją ir neefektyvią teisinę bazę kaip kraštovaizdžiui neigiamą įtaką darančius veiksnius savo atsakymuose dažniausiai minėjo jokios ūkinės veiklos nevykdantys respondentai. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, jog ūkinę veiklą vykdantys respondentai įvardino tuose veiksnius, kuriuos jie įžvelgė praktiškai, .y. su kuriais susidūrė veiklos praktikoje. Tuo tarpu jokios veiklos nevykdančių respondentų nuomonei didelės įtakos turėjo žiniasklaidoje pateikta informacija apie korumpuotą valdininkų elgesį saugomose teritorijose.

Beveik pusė (t.y. 46,1 proc., N=158) tiriamųjų nurodė, kad didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus turi saugomų teritorijų direkcija, o daugiau kaip ketvirtadalis (t.y. 30,5 proc., N=105) tokius įgaliojimus priskyrė savivaldybei (žr. 20 pav.).

20 pav. Respondentų nuomonės apie didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus darančius subjektus pasiskirstymas, proc.

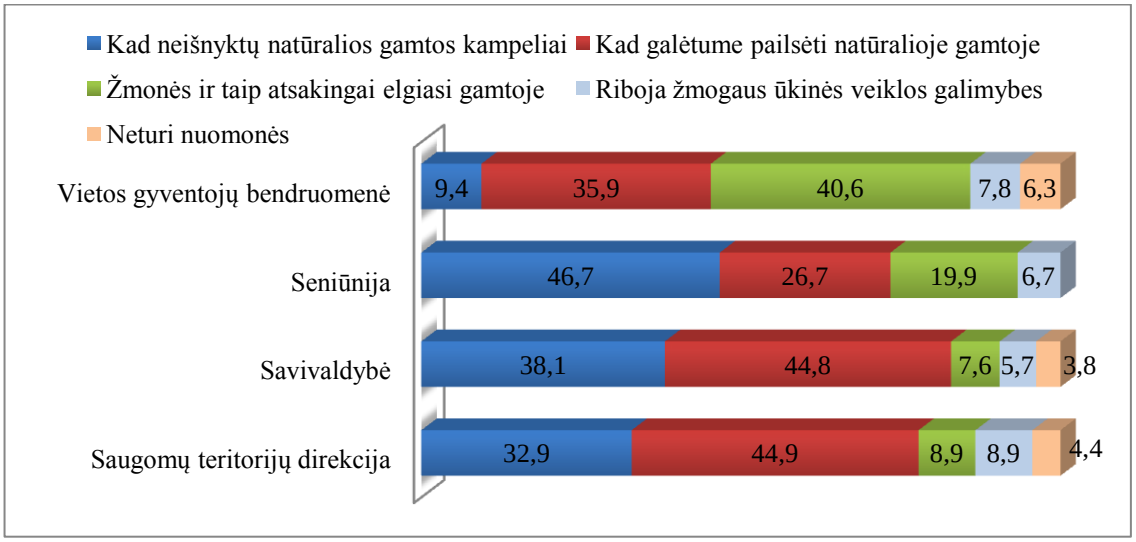
Nustatytas koreliacinis ryšys tarp respondentų nuomonės apie didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus darančius subjektus ir respondentų išsilavinimo (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad atsakymui į pateiktą klausimą turi įtakos respondentų išsilavinimas (žr. 21 pav.).

21 pav. Respondentų nuomonės apie didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus darančius subjektus pasiskirstymas pagal respondentų išsilavinimą, proc.

Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad saugomų teritorijų direkciją, kaip kraštovaizdžio apsaugos klausimų sprendėją savo atsakymuose dažniausiai minėjo aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai. Vidurinį išsilavinimą turintys respondentai tokius įgaliojimus dažniau nei kiti respondentai priskyrė savivaldybei. Tuo tarpu vietos gyventojų bendruomenę savo atsakymuose akcentavo pradinį išsilavinimą turintys respondentai. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, jog labiau išsilavinę Aukštadvario regioniniame parke gyvenantys respondentai turi pakankamai žinių apie daugiausiai įtakos sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus turinčio subjekto, t.y. saugomų teritorijų direkcijos, veiklą.

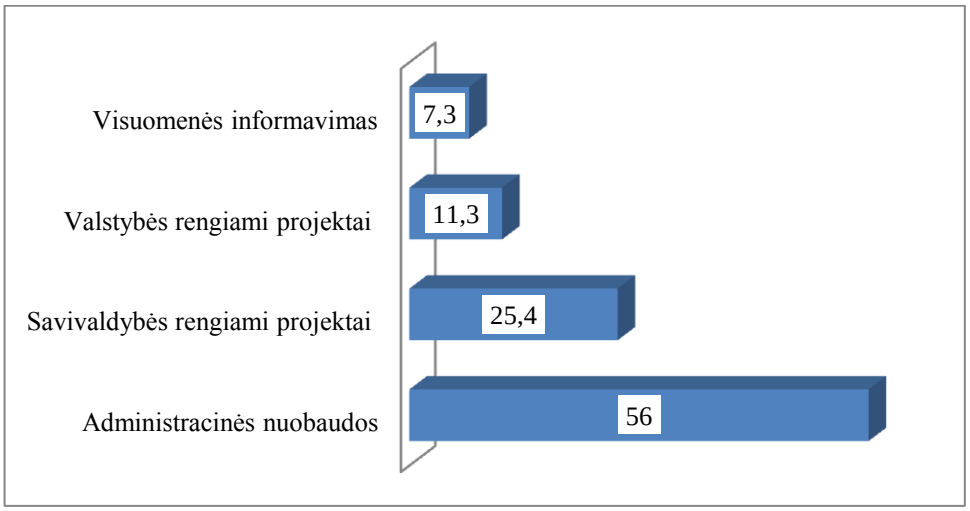
Koreliacinis ryšys nustatytas ir tarp respondentų nuomonės apie didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus darančius subjektus bei pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad atsakymui į pateiktą klausimą turi įtakos respondentų požiūris į kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą (žr. 22 pav.).

22 pav. Respondentų nuomonės apie didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus darančius subjektus pasiskirstymas pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą, proc.

Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad respondentai, kurie nurodė, jog kraštovaizdžio apsauga nėra reikalinga, kadangi žmonės ir tai atsakingai elgiasi gamtoje, vietos gyventojų bendruomenę įvardino kaip svarbiausią kraštovaizdžio apsaugos klausimų sprendėją. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, didesnį dėmesį kraštovaizdžio apsaugai skiriantys respondentai svarbiausiais kraštovaizdžio apsaugos klausimų sprendėjais įvardina saugomų teritorijų direkciją ir savivaldybę.

Daugiau kaip pusė (t.y. 56 proc., N=192) tiriamųjų administracines nuobaudas įvardino kaip efektyviausią kraštovaizdžio apsaugos būdą (žr. 23 pav.).

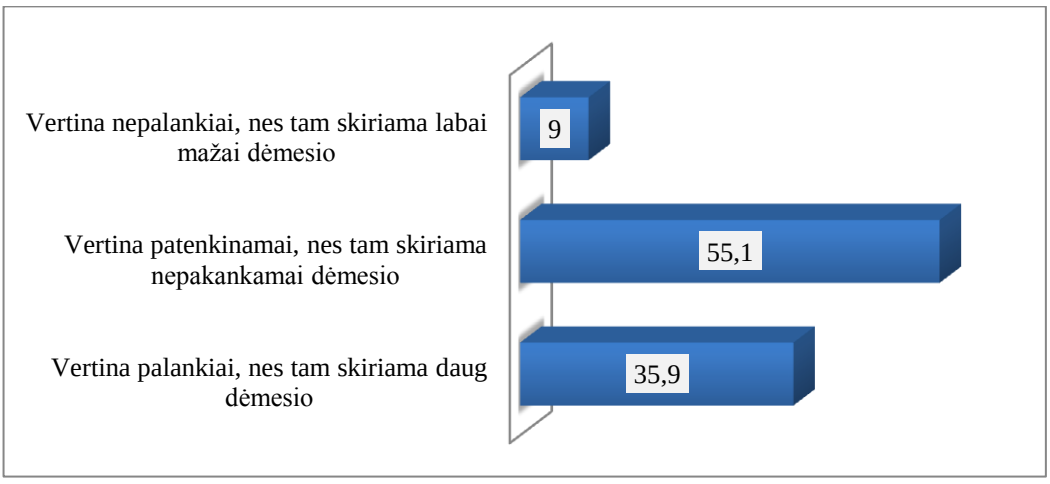
23 pav. Respondentų nuomonės apie efektyviausią kraštovaizdžio apsaugos būdą pasiskirstymas, proc.

Atsižvelgiant į tyrimo metu gautus duomenis galima teigti, kad sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus didelį dėmesį būtina skirti administracinių nuobaudų taikymui. Taip teigti leidžia ir tas faktas, kad administracines nuobaudas kaip efektyviausią kraštovaizdžio apsaugos būdą išskyrė ir tie respondentai, kurie skeptiškai žiūri į kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą, t.y. kurie nurodė, kad kraštovaizdžio apsauga nėra reikalinga.

Apibendrinant atsakymus į šio bloko klausimus galima teigti, kad didžioji dalis, t.y. 4/5 tyrime dalyvavusių Aukštadvario regioniniame parke gyvenančių respondentų yra aktuali kraštovaizdžio, kuriam didžiausią neigiamą įtaką daro žemės nuosavybės grąžinimas ir neūkiška žmogaus veikla, apsauga. Kraštovaizdžio apsaugai neabejingi respondentai svarbiausiais kraštovaizdžio apsaugos klausimų sprendėjais įvardina saugomų teritorijų direkciją ir savivaldybę. Tuo tarpu 1/5 tiriamųjų kraštovaizdžio apsaugos regioniniame parke nesureikšmina ir nurodo, kad kraštovaizdžio apsaugos problemos kyla dėl valdininkų neatsakingo požiūrio ir elgesio.

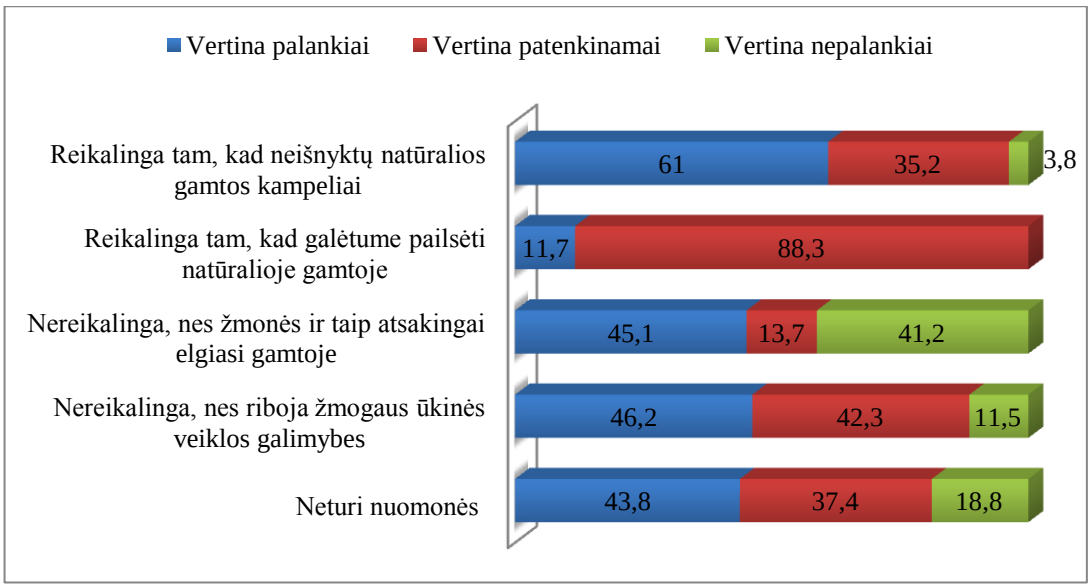
Kraštovaizdžio apsaugos Aukštadvario regioniniame parke vertinimas. Šiuo klausimu siekiama sužinoti Aukštadvario regioniniame parke gyvenančių respondentų nuomonę apie kraštovaizdžio apsaugos ypatumus regioniniame parke.

Daugiau kaip pusė (t.y. 55,1 proc., N=189) respondentų nurodė, kad valdininkų pastangas išsaugoti kraštovaizdį Aukštadvario regioniniame parke vertina patenkinamai, kadangi mano, jog tam skiriama nepakankamai dėmesio (žr. 24 pav.).

24 pav. Respondentų nuomonės apie valdininkų pastangas išsaugoti kraštovaizdį pasiskirstymas, proc.

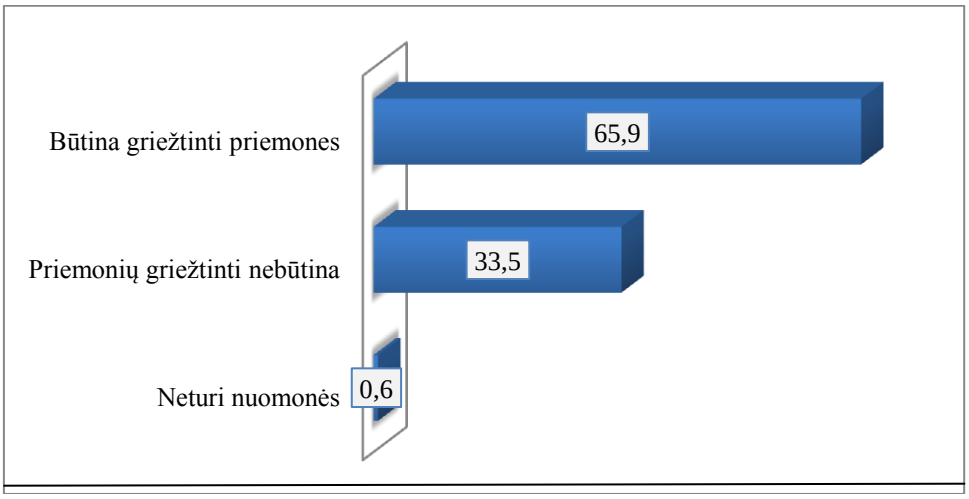
Nustatytas koreliacinis ryšys tarp respondentų nuomonės apie valdininkų pastangas išsaugoti kraštovaizdį ir kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad vertinant valdininkų darbą kraštovaizdžio apsaugos klausimais turi įtakos respondentų požiūris į kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą (žr. 25 pav.).

25 pav. Respondentų nuomonės apie valdininkų pastangas išsaugoti kraštovaizdį pasiskirstymas pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą, proc.

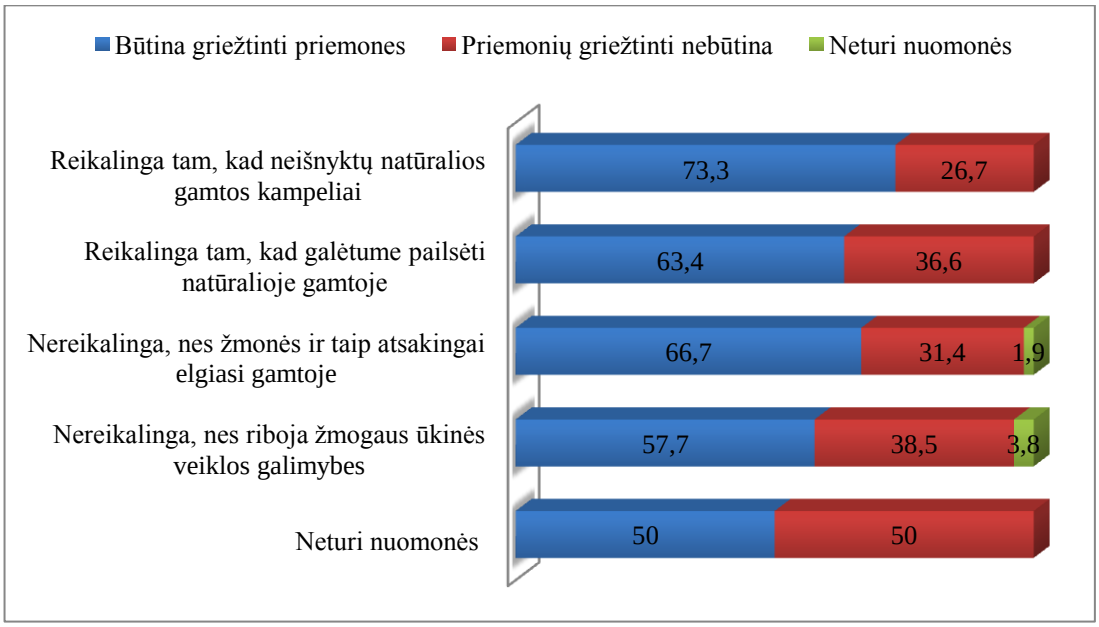
Nustatyta, kad daugiausiai valdininkų pastangas išsaugoti kraštovaizdį nepalankiai vertina tie respondentai, kurie nurodė, jog kraštovaizdžio apsauga nėra reikalinga, kadangi žmonės ir taip atsakingai elgiasi gamtoje. Tuo tarpu šias pastangas palankiai vertina daugiausiai tų respondentų, kuriems aktualu išsaugoti natūralios gamtos kampelius, o patenkinamai – kuriems svarbi galimybė pailsėti natūralioje aplinkoje. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, jog valdininkų pastangų išsaugoti kraštovaizdį vertinimą įtakoja skirtingu aspektu traktuojamas kraštovaizdžio išsaugojimo poreikis.

Daugiau kaip pusė (t.y. 65,9 proc., N=226) tiriamųjų nurodė, kad siekiant išsaugoti kraštovaizdį Aukštadvario regioniniame parke būtina griežtinti kraštovaizdžio apsaugos priemones (žr. 26 pav.).

26 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžio apsaugos priemones pasiskirstymas, proc.

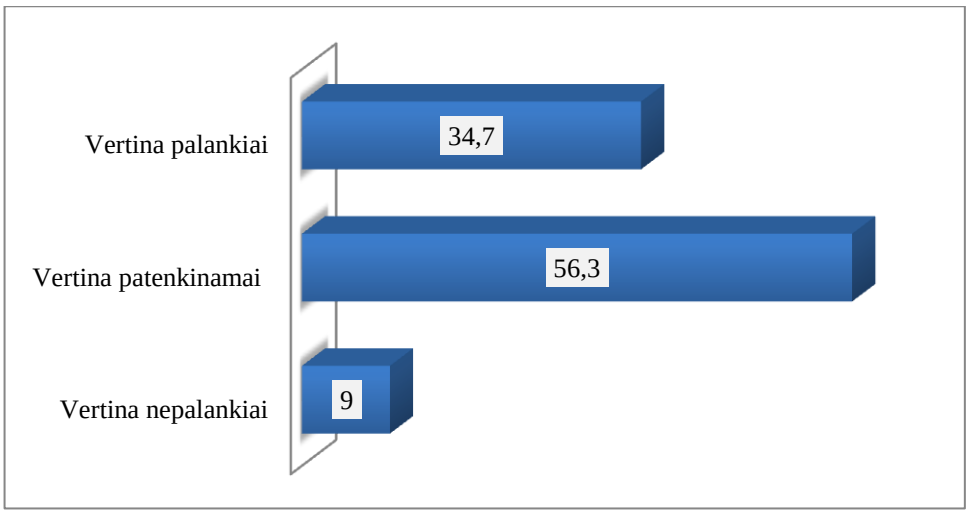
Nustatytas koreliacinis ryšys tarp respondentų nuomonės apie kraštovaizdžio apsaugos priemonių griežtinimą ir kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad vertinant dabartiniu metu taikomas kraštovaizdžio apsaugos priemones turi įtakos respondentų požiūris į kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą (žr. 27 pav.).

27 pav. Respondentų nuomonės apie kraštovaizdžio apsaugos priemones pasiskirstymas pagal kraštovaizdžio apsaugos reikalingumo vertinimą, proc.

Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad respondentai, kuriems labiau aktualūs natūralios gamtos kampelių išsaugojimo klausimai, nurodė, jog kraštovaizdžio apsaugos priemones būtina griežtinti. Tuo tarpu respondentams, kuriems kraštovaizdžio apsauga nėra aktuali, nes riboja žmogaus ūkinės veiklos galimybes, griežtinti kraštovaizdžio apsaugos priemonių nemato poreikio. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, jog kraštovaizdžio apsaugos priemonių griežtinimui įtakos turi respondentų skirtingu aspektu traktuojamas kraštovaizdžio išsaugojimo poreikis.

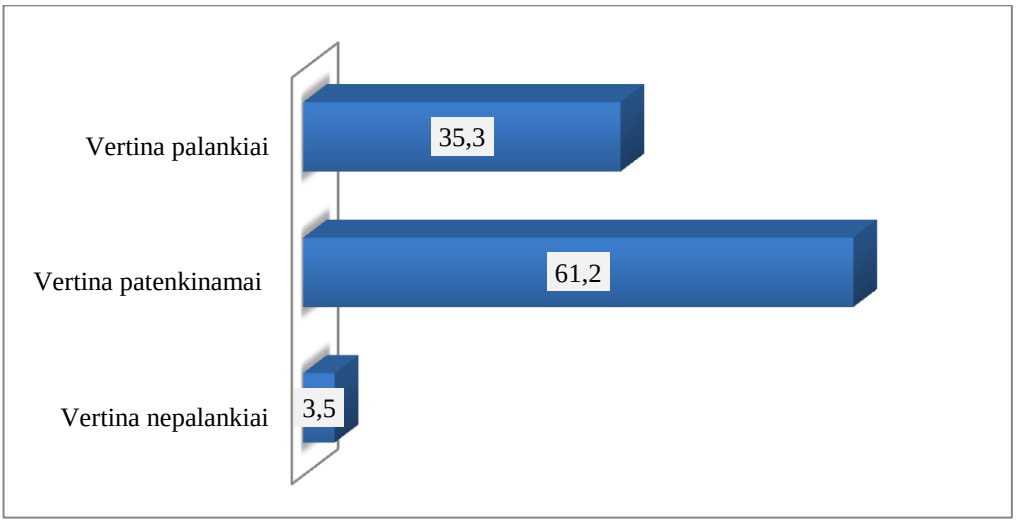
Daugiau kaip pusė (t.y. 56,3 proc., N=193) tyrime dalyvavusių respondentų kaimo turizmo plėtrą Aukštadvario regioniniame parke vertina patenkinamai, nes tai apribos kitas veiklas (pvz., rekreacijos) parke (žr. 28 pav.).

28 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas kaimo turizmo plėtros vertinimo klausimu, proc.

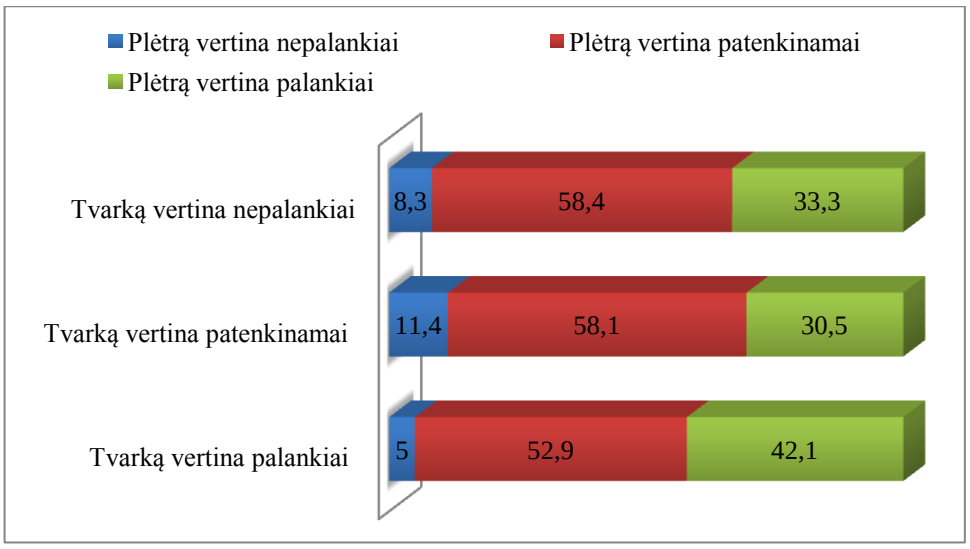
Remiantis tyrimo metu gautais duomenimis galima daryti prielaidą, jog regioninio parko teritorijoje gyvenantys respondentai nenori, jog jų gyvenamojoje teritorijoje būtų plėtojamas kaimo turizmas, kadangi tai apribos kitas veiklas.

Daugiau kaip pusė (t.y. 61,2 proc., N=210) tyrime dalyvavusių respondentų patenkinamai vertina ir leidimų statyboms išdavimo taisykles Aukštadvario regioniniame, kadangi leidimus galima gauti ir apeinant įstatymus (žr. 29 pav.).

29 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas leidimų statyboms išdavimo klausimu, proc.

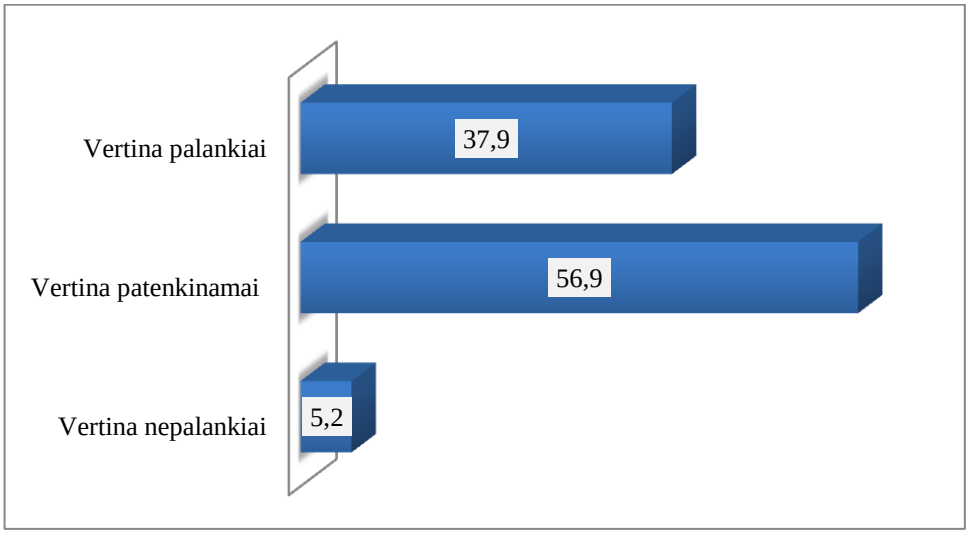
Nustatytas koreliacinis ryšys tarp respondentų nuomonės kaimo turizmo plėtros ir leidimų statyboms išdavimo klausimų (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad vertinant šiuos aspektus respondentų atsakymuose yra esminių skirtumų (žr. 30 pav.).

30 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas leidimų statyboms išdavimo ir kaimo turizmo plėtros klausimais, proc.

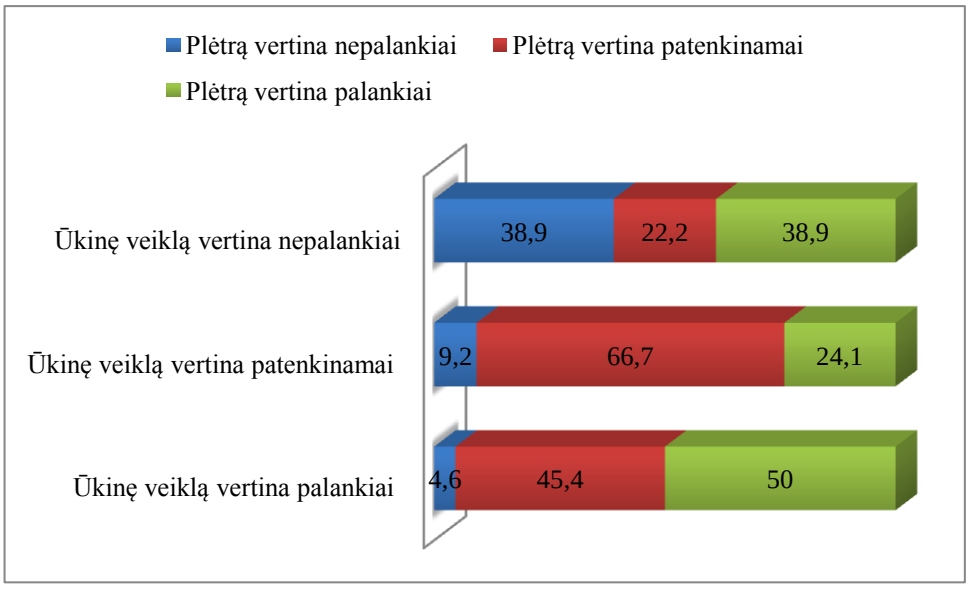
Nustatyta, kad respondentai, kurie palankiai vertina leidimų statyboms išdavimo taisykles Aukštadvario regioniniame parke kaimo turizmo plėtrą šio parko teritorijoje taip pat dažniau vertina palankiai. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, jog šie respondentai kaimo turizmą traktuoja kaip neprieštaraujantį kraštovaizdžio apsaugos principams. Kitaip sakant, leidimų išdavimo tvarka ir kaimo turizmo plėtra yra vertinami per atitikimo kraštovaizdžio apsaugos principams prizmę.

Daugiau kaip pusė (t.y. 56,9 proc., N=195) tyrime dalyvavusių respondentų patenkinamai vertina ir žmonių ūkinės veiklos ribojimus Aukštadvario regioniniame parke, kadangi ūkinę veiklą galima vykdyti ir apeinant įstatymus (žr. 31 pav.).

31 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas žmonių ūkinės veiklos ribojimo klausimu, proc.

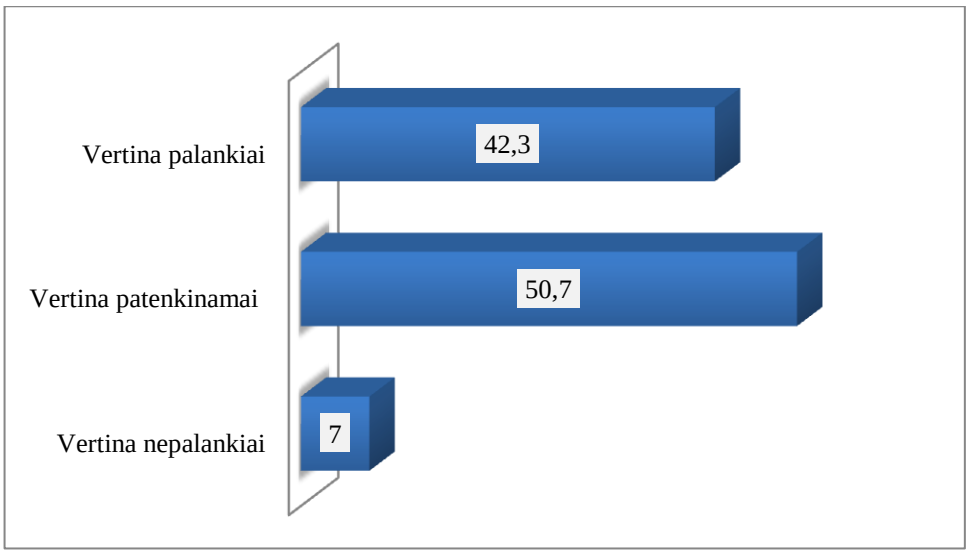
Nustatytas koreliacinis ryšys tarp respondentų nuomonės kaimo turizmo plėtros ir žmonių ūkinės veiklos ribojimo klausimų (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad vertinant šiuos aspektus respondentų atsakymuose yra esminių skirtumų (žr. 32 pav.).

32 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas žmonių ūkinės veiklos ribojimo ir kaimo turizmo plėtros klausimais, proc.

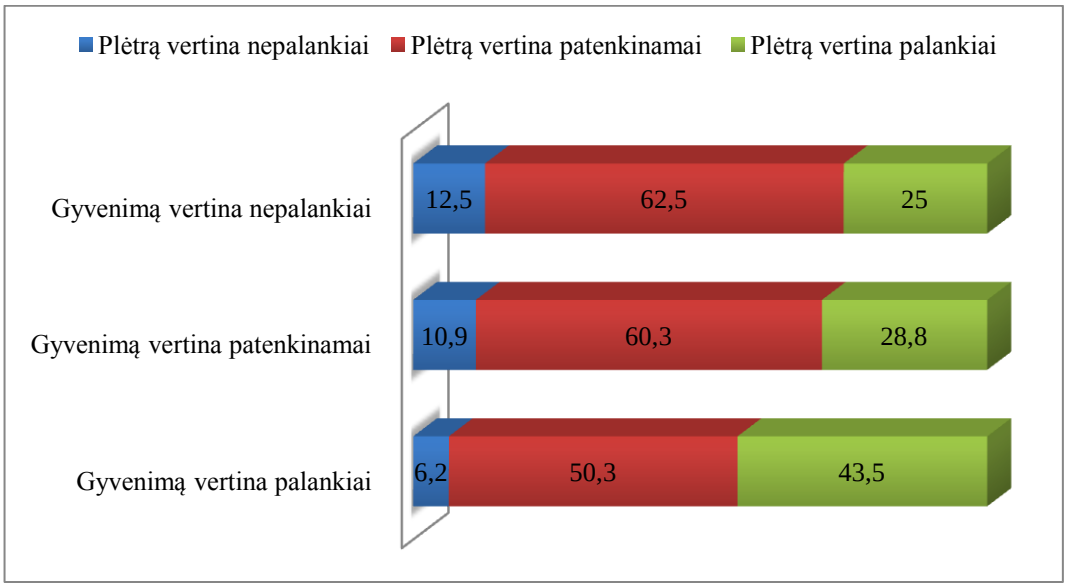
Nustatyta, kad tie respondentai, kurie kaimo turizmo plėtrą vertina nepalankiai, nepalankiai vertina ir ūkinės veiklos ribojimus. Tuo tarpu kaimo turizmo plėtrą vertinantys patenkinamai bei palankiai taip pat vertina ir ūkinės veiklos ribojimus. Atsižvelgiant į tai galima dalyti prielaidą, jog didelės įtakos vertinant kaimo plėtros ir žmonių ūkinės veiklos ribojimo klausimus turi respondentų nuostata į kraštovaizdžio apsaugą apskritai. Kitaip sakant, respondentai, kurie kaimo turizmo plėtrą traktuoja kaip naujų darbo vietų ir lankytojų pritraukimo į regioninį parką galimybę, žmogaus ūkinės veiklos ribojimus laiko atitinkančius kraštovaizdžio apsaugos principams.

Daugiau kaip pusė (t.y. 50,7 proc., N=174) tyrime dalyvavusių respondentų patenkinamai vertina ir gyvenimą Aukštadvario regioniniame parke, kadangi čia sunku rasti darbą. Tačiau panašus respondentų skaičius (t.y. 42,3 proc., N=145) džiaugiasi turėdami galimybę gyventi labai gražiame gamtos kampelyje (žr. 33 pav.).

33 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas gyvenimo parko teritorijoje klausimu, proc.

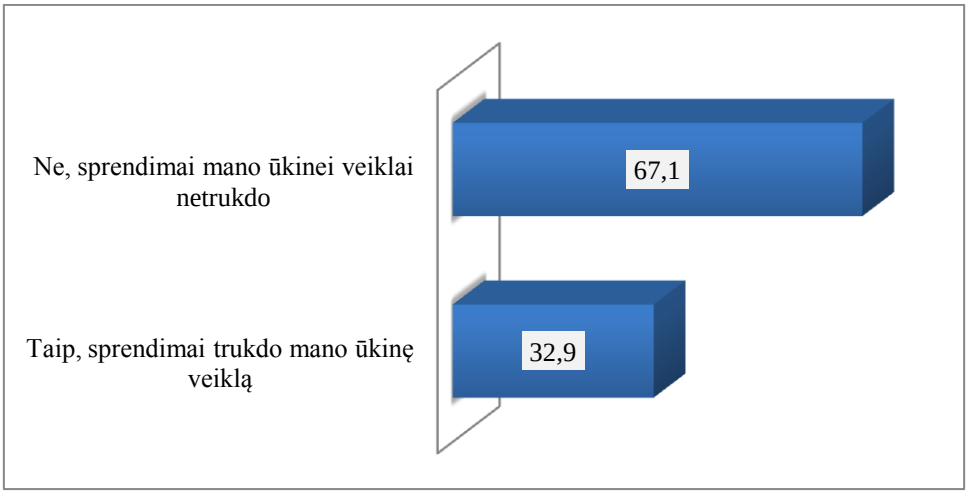
Nustatytas koreliacinis ryšys tarp respondentų nuomonės kaimo turizmo plėtros ir gyvenimo parko teritorijoje klausimų (t.y. $p < 0,05$). Tai reiškia, kad vertinant šiuos aspektus respondentų atsakymuose yra esminių skirtumų (žr. 34 pav.).

34 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas gyvenimo parko teritorijoje ir kaimo turizmo plėtros klausimais, proc.

Nustatyta, kad palankiai vertinantys kaimo turizmo plėtrą gyvenimą regioninio parko teritorijoje taip pat vertina palankiai. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, jog respondentai, kuriems kaimo turizmo plėtra asocijuojasi su naujų darbo vietų ir lankytojų pritraukimo į regioninį parką galimybe, mažiau akcentuoja darbo susiradimo galimybes regioninio parko teritorijoje.

Daugiau kaip pusė (t.y. 67,1 proc., N=230) respondentų nurodė, kad kraštovaizdžio apsaugos sprendimai netrukdo jų ūkinės veiklos Aukštadvario regioninio parko teritorijoje (žr. 35 pav.).

35 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas kraštovaizdžio apsaugos sprendimų klausimu, proc.

Atsižvelgiant į tai, kad koreliacinis ryšys vertinant respondentų atsakymus į šį klausimą lyginant su ūkinės veiklos pobūdžiu nustatytas nebuvo (t.y. p >0,05), galima daryti prielaidą, jog respondentai vykdo tas ūkines veiklas, kurios neprieštarauja kraštovaizdžio apsaugai.

Apibendrinant atsakymus į šio bloko klausimus galima teigti, kad tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, jog valdininkai nepakankamai dėmesio skiria Aukštadvario regioninio parko kraštovaizdžio apsaugai. Tačiau tokiam vertinimui didelės įtakos turi pačių respondentų požiūris į kraštovaizdžio apsaugos reikalingumą. Nustatyta, kad skirtingu aspektu traktuojamas kraštovaizdžio išsaugojimo poreikis turi įtakos ir respondentų nuomonei kraštovaizdžio apsaugos priemonių griežtinimo klausimais. Atsižvelgiant į tai daroma išvada, jog būtina formuoti teigiamą Aukštadvario regioninio parko teritorijoje gyvenančių gyventojų nuomonę kraštovaizdžio apsaugos klausimais.

Daugiau kaip pusė visų tyrime dalyvavusių regioninio parko teritorijoje gyvenančių respondentų nenori, jog čia būtų plėtojamas kaimo turizmas ir patenkinamai vertina leidimų statyboms išdavimo taisykles, žmonių ūkinės veiklos ribojimus bei gyvenimą Aukštadvario regioniniame parke. Darant prielaidą, jog rinkdamiesi atsakymų į šiuos klausimus variantus respondentai rėmėsi konkrečiais faktais, galima teigti, kad galimybė gauti leidimus statyboms arba ūkinės veiklos ugdymui apeinant įstatymus yra korumpuoto arba nekompetentingo valdininkų požiūrio į kraštovaizdžio apsaugą Aukštadvario regioniniame parke pavyzdys.

IŠVADOS

1. Kraštovaizdžio apsaugą ir jos priemones Lietuvoje reglamentuoja tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai. Svarbiausi dokumentai, reglamentuojantys kraštovaizdžio apsaugos priemones Aukštadvario regioniniame parke yra Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2008 m. patvirtintas Aukštadvario regioninio parko apsaugos reglamentas ir du teritorinio planavimo dokumentai: 2005 m. Aplinkos ministro patvirtintas Aukštadvario regioninio parko tvarkymo planas ir Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. priimtas Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas.
2. Aukštadvario regioninis parkas pasižymi itin didele reljefo įvairove, geologinių, geomorfologinių ir hidrogeologinių objektų gausa. Parko, kurio plotas 17.032 ha, žemėnaudos struktūroje vyrauja miškai (58 proc.) ir žemės ūkio naudmenos (27 proc.). Nors bendras kraštovaizdžio apsaugos reikalavimų pažeidimų skaičius nežymus, tačiau gamtinių išteklių eksploatavimas (pvz., savavališkas miškų kirtimas) daro didelę žalą kraštovaizdžiui. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, jog Aukštadvario regioniniame parke būtina imtis griežtesnių priemonių siekiant užtikrinti kraštovaizdžio apsaugą.
3. Kokybinio tyrimo metu gauti rezultatai atskleidė, kad Aukštadvario regioninio parko direkcija per mažai dėmesio skiria projektų, kurie finansuojami iš ES struktūrinių fondų, rengimui. Tokią išvadą leidžia daryti du elitinio interviu metu nustatyti faktai. Pirma, parama iš ES struktūrinių fondų yra daugiau nei keturis kartus mažesnė už paties Aukštadvario regioninio parko skirtas lėšas. Antra, nors parko direkcijai pavyko išspręsti nemažai opių kraštovaizdžio apsaugos problemų gyvenviečių ir infrastruktūros plėtros, rekreacinės plėtros, kultūros paveldo apsaugos ir gamtos apsaugos srityse, tačiau dar nemažai problemų lieka neišspręstų. Pagrindiniu tokių problemų sprendimo įrankiu gali būti Žemės ūkio politika, t.y. ES struktūrinių fondų lėšos žemės ūkiui plėsti.
4. Kiekybinio tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad jokios veiklos Aukštadvario regioniniame parke nevykdančių respondentų nuomonę apie kraštovaizdžio apsaugos priemonių efektyvumą formuoja žiniasklaidoje pateikta informacija apie korumpuotą valdininkų elgesį saugomose teritorijose. Tuo tarpu valdininkų pastangoms išsaugoti kraštovaizdį įtakos turi pačių respondentų požiūris į kraštovaizdžio apsaugą. Tyrimo metu nustatyta, kad administracinės nuobaudos respondentams yra efektyviausias kraštovaizdžio apsaugos būdas.
5. Kokybinio tyrimo metu gauti duomenys leidžia teigti, kad Aukštadvario regioniniame parke taikomos kraštovaizdžio apsaugos priemonės nėra 100 proc. efektyvios. Ir taip yra todėl, kad kartu su parko direkcija kraštovaizdžio apsaugos klausimais rūpinasi ir kitos valstybinės

institucijos. Todėl daroma prielaida, jog šių institucijų nekompetentinga veikla gali pridaryti žalos kraštovaizdžiui. Tokią prielaidą suponuoja ir kiekybinio tyrimo metu gauti duomenys – respondentų teigimu, valdininkai nepakankamai dėmesio skiria Aukštadvario regioninio parko kraštovaizdžio apsaugai. Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog šio darbo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino. T.y. kraštovaizdžio apsaugą reglamentuojantys teisės aktai Lietuvoje neužtikrin**a** Aukštadvario regioninio parko kraštovaizdžio vertybių apsaugos.

REKOMENDACIJOS

Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijai **rekomenduojama:**

- Rengiant teisės aktus kraštovaizdžio apsaugos saugomose teritorijose srityje būtina griežtai reglamentuoti ir kitų veiklą šiose teritorijose vykdančių institucijų (pvz., savivaldybės) veiklą ir atsakomybę už neigiamą poveikį kraštovaizdžiui.
- Saugomų teritorijų direkcijoms suteikti daugiau įgaliojimų sprendžiant aktualias kraštovaizdžio apsaugos problemas saugomose teritorijose.

Aukštadvario regioninio parko direkcijai **rekomenduojama:**

- Didesnį dėmesį skirti projektų, kurie finansuojami iš ES struktūrinių fondų, rengimui.
- Sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus didelį dėmesį būtina skirti administracinių nuobaudų taikymui už kraštovaizdžio apsaugos pažeidimus. Tokiu būdu būtų ne tik sudrausminami pažeidėjai, bet ir būtų surinkta daugiau finansinių lėšų į parko biudžetą.
- Parengti metodines priemones (pvz., lankstinukus, atmintines) teigiamam vietos bendruomenės požiūriui į kraštovaizdžio apsaugą ugdyti.

LITERATŪRA

Teisė aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014.
2. Europos kraštovaizdžio konvencija, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4621.
3. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 108-3902.
4. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 76-3824
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 89-4029.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. 1526 „Dėl Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašo patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 174-6443. Aktuali redakcija.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 130 „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2005-2010 metų programos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 19-608.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 2 d. nutarimas Nr. 315 „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2011-2017 m. programos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 34-1603.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimas Nr. 379 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 41-1949.
10. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. balandžio 7 d. įsakymas Nr. D1-189 „Dėl Aukštadvario regioninio parko tvarkymo plano patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 50-1672.
11. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. vasario 14 d. įsakymas Nr. D1-96 „Dėl Gamtinio karkaso nuostatų patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 22-858.
12. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2008 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. D1-90 „Dėl Aplinkos ministro 2002 m. rugpjūčio 10 d. įsakymo Nr. 425 „Dėl Aukštadvario regioninio parko apsaugos reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“, *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 40-1474.
13. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 7 d. įsakymas Nr. D1-22 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. vasario 14 d. įsakymo Nr. D1-96 „Dėl Gamtinio karkaso nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo. Prieiga per internetą:

<http://www.am.lt/VI/files/File/TPUAD/TP%20nauji/Galutinis%202014%2001%2007.pdf> (2015-02-15)

14. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2015 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. D1-12 „Dėl kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4b9e17309cab11e48dcdae4eb2005eaf> (2015-02-15)
15. Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija. Prieiga per internetą: <www.lrti.lt/veikla/turizmo_strat.doc> (2015-01-24)

Literatūra

16. Aleknavičius P. *Aplinkosaugos ir aplinkotvarkos teisė*, Kaunas: Ardiva, 2008, 85 lap.
17. Aleknavičius P. *Šalies teritorijos planavimas. Aplinkos politika ir valdymas*, Vilnius: MRU, 2008, 175 lap.
18. Aplinkos apsaugos agentūra. *Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida*, Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2008, 238 p.
19. Aukštadvario regioninio parko direkcijos 2005-2014 m. veiklos ataskaitos.
20. Baltėnas P., Butkus D., Ošinskis V., Vasarevičius S., Zigmontienė A. *Aplinkos apsauga*, Vilnius: Technika, 2008, 564 lap.
21. Basalykas A. *Lietuvos TSR kraštovaizdis*, Vilnius: Mokslas, 1977, 237 lap.
22. Bilušić B.D. Zaštita krajolika u funkciji održigov razvitka medunarodna radionica krajolik Hrvatskog Zagorja: prošlost, stanje, perspektive Tuheljske toplice, 21-22 listopada 2010, *Prostor*, 2010, Vol. 18 Issue 2, p. 471-474.
23. Bilušić B.D. Šćitaroci M.O. Zaštita krajolika, *Prostor*, 2013, Vol. 21 Issue 1, p. 104-115.
24. Bučas J. *Kraštotvarkos pagrindai*, Kaunas: Technologija, 2001, 282 lap.
25. Gubrium J.F., Holstein J.A. *Handbook of interview research.Context & Medhod*, London: New Delphi, 2002, 982 lap.
26. Gurskienė V., Ivavičiūtė G. *Kraštovaizdžio planavimas*, Kaunas: Akademija, 2012, 168 lap.
27. Ivavičiūtė G. *Kraštotvarka*, Kaunas: Ardiva, 2008, 84 lap.
28. Yi L. Research on cultural landscape protection in Dapishan Scenic Spot in Xun Country Henan Province China, *Journal of Chemical & Pharmaceutical Research*, 2014, Vol. 6, Issue 7, p. 1378-1382.
29. Jankauskaitė M. *Kraštovaizdžio ekologinių (geoekologinių) tyrimų metodologiniai pagrindai*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004, 78 lap.
30. Jukna L., Veteikis D. Žemės dangos natūralumo/dirbtinumo įvertinimas agrariniame kraštovaizdyje, *Annales Geographicae*, 2010–2011, Nr. 43-44, p. 85-95.
31. Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*, Šiauliai: Lucilijus, 2007, 398 lap.

32. Kavaliauskas P. *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, 245 lap.
33. Kavaliauskas P., Jankauskaitė M., Veteikis D., Šimanauskienė R. *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija. I dalis. Kraštovaizdžio supratimo ir jo erdvinės struktūros pažinimo nuostatos*, Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 2013, 95 lap.
34. Kavaliauskas P., Jankauskaitė M., Veteikis D., Šimanauskienė R., Dumbliauskienė M. *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija. II dalis. Lietuvos kraštovaizdžio erdvinės raiškos identifikavimo ir lokalizavimo analizė,* Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 2013, 36 lap.
35. Keisteri T. The study of change in cultural landscapes, *Fennia,* 1990, No. 168, p. 31-115.
36. Kisielienė G. Gamtinių išteklių, kraštovaizdžio ir bioįvairovės apsauga, *Jaunųjų mokslininkų darbai,* 2012, Nr. 5 (38), p. 130-135.
37. *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio erdvinės struktūros įvairovės ir jos tipų identifikavimo studija. Lietuvos kraštovaizdžio erdvinės raiškos identifikavimo ir lokalizavimo analizė. II dalis*, Vilnius, 2006, 35 lap.
38. Luobikienė I. *Sociologinių tyrimų metodika*, Kaunas: Technologija, 2010, 102 lap.
39. Matijošaitienė I., Samuchovienė O. Kelių kraštovaizdžio vertinimo ir formavimo nuostatos Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktuose, *Tiltai*, 2013, Nr 1, p. 211-226.
40. Mierauskas P. Suinteresuotųjų asmenų dalyvavimas Lietuvos saugomų teritorijų valdyme, *Socialinių mokslų studijos*, 2010, Nr. 3 (7), p. 125-143.
41. Mierauskas P., Smalskys V. Saugomų teritorijų sistemų organizavimo principai viešojo valdymo kontekste, *Viešoji politika ir administravimas*, 2013, Nr. 12(2), p. 236-247.
42. Milius A., Prapiestienė R. *Geografas profesorius Alfonsas Basalykas,* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, 254 lap.
43. Niemela J., Kotze DJ, Venn S, Penev L, Stoyanov I. Carabid beetle assemblages (Coleoptera, Carabidae) across urban-rural gradients: an international comparison, *Landscape Ecology*, 2002, No. 17. P. 387–401.
44. Pakalnis R., Venckus Z. *Kraštovaizdžio ekologija*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012, 212 lap.
45. Pasztaleniec A., Kutyla S. The Ecological Status of Lakes in National and Landscape Parks: Does the Location of a Lake and Its Catchment within a Protected Area Matter? *Polish Journal of Environmental Studies*, 2015, Vol. 24, No. 1, p. 227-240.
46. Pauliukevičius G., Kenstavičius J. *Ekologiniai miškų teritorinio išdėstymo pagrindai*, Vilnius: Geografijos institutas, 1995, 289 p.

47. Piškinaitė E., Viteikis D. Miestų kraštovaizdžio struktūros natūralumo įvertinimo problema Širvintų miesto pavyzdžiu, *Geografija*, 2014. T. 50. Nr. 1. p. 23-31.
48. Pranulis V. *Marketingo tyrimai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, 352 lap.
49. Pukėnas K. *Kokybinių duomenų analizė SPSS programa*, Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 2009, 93 lap.
50. Raudonytė J. Ūkinė veikla Lietuvos valstybiniuose parkuose, *Annales Geographicae*, 2009, Nr. 42(1-2) t. p. 67-77.
51. Urich P.B., Day M.J., Lynagh F. Policy and practice in karst landscape protection: Bohol, the Philippines, *Geographical Journal*, 2001, Vol. 167 Issue 4. P. 305-323.
52. Vainienė I. *Kaimo turizmo organizavimas*, Vilnius: Eugrimas, 2001, 400 lap.
53. Valackienė A., Mikėnė S. *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika*, Kaunas: Technologija, 2008, 202 lap.
54. Vasilevskaja V., Skorupskas R. Esminiai kraštovaizdžio vizualinės struktūros vertinimo aspektai, *Geografija*, 2014. T. 50. Nr. 1. p. 11-22.
55. Veteikis D., Kavaliauskas P., Skorupskas R. Kraštovaizdžio struktūros optimalumo formuojant kraštovaizdį problema, *Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai. Kraštovaizdžio architektūros forumo 2013, vykusio Vilniuje 2013 m. spalio 18 d., mokslo darbai*, Vilnius: LKAS, 2013. p. 21-31.
56. Wenbo Chen et al. The characteristics and contents of landscape spatial analysis, *Acta Ecology Sinica*, 2002. No. 22(7). p.1135-1142.
57. Ziemeļniece A. The Transformation Processes and the Protection of the Rural Cultural Landscape, *Proceedings of the International Scientific Conference: Rural Development*, 2011, Vol. 5 Issue 2. p. 480-484.
58. Žydžiūnaitė V., Merkys G., Jonušaitė S. Socialinio pedagogo profesinės adaptacijos kokybinė diagnostika, *Pedagogika, 2005,* T. 76, p. 23–32.
59. Андреев А.А. Современные подходы к культурно-ландшафтному районированию, *Псковский регионологический журнал*, 2011, Вып. 28(47). с. 100-104.
60. Ермолаев О.П., Игонин М.Е., Бубнов А.Ю., Павлова С.В. *Ландшафты Республики Татарстан,* Казань: «Слово», 2007, 411 с.
61. Исаченко А.Г. *Теория и методология географической науки*, Москва: Издательский центр «Академия», 2004, 400 с.
62. Кагайкин И. А. Типология природных и урбанизированных ландшафтов крупнейших городов Нижнего Поволжья, *Вестник Волгоградского государственного архитектурно-строительного унверситета. Серия.: Строительство и архитектура,* 2012, Вып. 28(47). с. 337—342.

63. Кусков А.С., Арсеньева Е.И. Организация и развитие экологического туризма в пространстве культурных ландшафтов российских национальных парков, *Туризм и устойчивое развитие регионов: Материалы Второй Всероссий- ской научно-практической конференции*, Тверь: ТвГУ, 2005, с. 91-93.
64. Ямашкин А.А. *Геоэкологический анализ процесса хозяйственного освоения ландшафтов*, Саранск: Изд-во Мордовского университета, 2001, 228 с.

Kiti šaltiniai

65. Aplinkos apsaugos agentūra. Žemės dangos pokyčiai 2006-2013 m. Vilnius, 2014. Prieiga per internetą: < http://www.am.lt/VI/files/0.778948001412838194.pdf> (2015-01-28)
66. Aukštadvario regioninis parkas. Prieiga per internetą: <http://www.arp.lt/index.php?psl=109&i=0&d=&klb=1> (2015-02-08)
67. Aukštadvario regioninio parko ir jo zonų bei buferinės apsaugos zonos ribų planas. Vilnius, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.vstt.lt/VI/files/File/Teritoriju%20planavimas/Parengti%20teritoriju%20planavimo%20dokumentai/Aukstadvario%20Ribu%20ir%20Tvarkymo%20planai/Aukstadvario%20RP%20ribu%20planas%202014-05-30.pdf> (2015-02-23)
68. Geologijos ir geografijos institutas. Kraštovaizdžio struktūros pokyčių probleminiuose arealuose vertinimas vietiniu lygmeniu. Vilnius, 2008. Prieiga per internetą: <http://gamta.lt/files/Krastovaizdzio_strukturos_pokyciu_probleminiuose_arealuose_vertinimas_vietiniu_lygmeniu.pdf> (2014-11-08)
69. Godienė G. Europos kraštovaizdžio konvencija: galimybės geografijai. Prieiga per internetą: <http://www.ugdymas.upc.smm.lt/failai/proren/G.Godien%C4%97.%20Europos%20kra%C5%A1tovaizd%C5%BEio%20konvencija.pdf> (2015-02-04)
70. Lauku partnerības „Ziemeļgauja“. Aizsardzības režīms. Prieiga per internetą: <http://www.zgauja.lv/zgrezims> (2015-02-12)
71. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Kraštovaizdis. Prieiga per internetą:<http://www.am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=1032#r/1032> (2014-11-05)
72. Pažintinis maršrutas po Aukštadvario regioninį parką. Prieiga per internetą: <http://www.mytrips.lt/Marsrutai/Pazintinis-marsrutas-po-Aukstadvario-regionini-parka/174> (2015-02-19)
73. Saugomų teritorijų statistika. Prieiga per internetą: http://www.vstt.lt/VI/rubric.php?rubric_id=188 (2015-02-18)
74. Охрана ландшафтов. Prieiga per internetą: < http://www.ecolognatural.ru/enats-1030-1.html> (2015-01-28)

Mažeikienė I. Kraštovaizdžio apsaugos analizė ir jos priemonių įgyvendinimo galimybės Aukštadvario regioniniame parke/Aplinkos apsaugos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovė dr. J. Naujėkaitė. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo administravimo institutas, 2015. – 67 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas kraštovaizdžio apsaugos priemonių vaidmuo, išskirtos šių priemonių taikymo problemos ir pateikiamos jų sprendimo galimybės. Pirmoje darbo dalyje išskiriami teoriniai kraštovaizdžio apsaugos ir jo reglamentavimo aspektai: samprata, principai ir teisinis reglamentavimas. Antroje darbo dalyje išskiriami esminiai Aukštadvario regioninio parko kraštovaizdžio aspektai. Trečioje darbo dalyje pateikiama tyrimo metu gautų rezultatų analizė.

Pagrindiniai žodžiai: kraštovaizdis, kraštovaizdžio apsauga, kraštovaizdžio apsaugos priemonės, elitinis interviu

Mažeikienė I. Analysis of landscape protection measures and its implementation in Aukštadvaris regional park / Environmental Policy and Administration Master thesis. Head dr. J. Naujėkaitė. - Vilnius: Mylokas Romeris University, Institute of Public Administration, 2015. - 67 p.

ANNOTATION

In the final Master work the role of landscape protection measures, challenges of implementation were analyzed and provided with the possible solutions.

In the first part of the work highlights the theoretical landscape protection and regulatory aspects: the notion of principles and legal framework. In the second part of the work highlights the main elements of the landscape of the Aukštadvaris regional park. The the final part author presents the analysis of the investigation.

Key words: landscape, landscape protection, measures of landscape protection, interview.

SANTRAUKA

Racionalus kraštovaizdžių panaudojimas ir apsauga Lietuvoje yra vienas iš svarbiausių kompleksinės aplinkos apsaugos uždavinių. Siekiant išsaugoti unikalų kraštovaizdį Lietuvoje įsteigti 35 nacionaliniai parkai.

Darbo tikslas - išanalizuoti kraštovaizdžio apsaugos priemones ir jos įgyvendinimo galimybes Aukštadvario regioniniame parke. Tikslui pasiekti numatyti šie darbo uždaviniai: 1) Išanalizuoti kraštovaizdžio apsaugos ir jos priemonių taikymo sąvokas, siekiant išsiaiškinti jų reglamentavimo svarbą; 2) Išnagrinėti Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius kraštovaizdžio apsaugos valdymą ir jos priemones; 3) remiantis atliktu stebėjimu, teisės aktų ir literatūros analize, ekspertų interviu ir respondentų apklausa, įvertinti kraštovaizdžio apsaugos valdymą; 4) Apibendrinus visų atliktų tyrimų rezultatus, atnaujinti kraštovaizdžio apsaugos valdymo bei jos priemonių įgyvendinimo modelį.

Atliekant praktinį tyrimą siekiama paneigti arba patvirtinti hipotezę, kad kraštovaizdžio apsaugą reglamentuojantys teisės aktai Lietuvoje neužtikrina Aukštadvario regioninio parko kraštovaizdžio vertybių

Tyrimas grindžiamas sistemine metodologijos nuostata, kai taikoma tyrimo dalyvių ir metodų trianguliacija - naudojami kiekybiniai ir kokybiniai metodai.

Darbo pabaigoje daroma išvada, kad kraštovaizdžio apsaugą reglamentuojantys teisės aktai Lietuvoje neužtikrina Aukštadvario regioninio parko kraštovaizdžio vertybių apsaugos. Rekomenduojama griežtai reglamentuoti saugomose teritorijose vykdančių institucijų veiklą ir atsakomybę už neigiamą poveikį kraštovaizdžiui.

SUMMARY

The rational use and protection of landscapes in Lithuania is one of the most important tasks of the integrated protection of the environment. In Lithuania 35 national parks are established in order to preserve the unique landscapes of country.

The purpose of the final work is to analyze the measures for the protection of the landscape and its implementation in the Aukštadvaris regional park. Goals of the final work are 1) Analysis of the application of measures for the protection of the landscape and its concepts, in order to clarify the importance of the regulation, 2) Examine the European Union and the Republic of Lithuania laws governing the protection of the landscape and its management measures; 3) Assessment of the protection of the landscape management based on observation, law and literature review, expert interviews and survey respondents; 4) Update landscape management and its implementation model based on summarizing the results of all the studies,

Through the study Author seeks to deny or confirm the hypothesis that landscape protection legislation in Lithuania does not guarantee Aukštadvaris Regional Park landscape values.

The study is based on a systematic methodology when the study participants and triangulation of methods are applied, quantitative and qualitative methods were used.

It is concluded that the landscape protection legislation in Lithuania does not guarantee Aukštadvaris Regional Park landscape values protection. Recommended to set the Constitutional laws regulating landscape protection. Also strictly regulate institutions carrying out activities and responsibilities in this field.

PRIEDAI

Priedas 1. Kraštovaizdžio apsaugos tikslai ir uždaviniai

Tikslai	Uždaviniai
Ilgalaikiai: išsaugoti kraštovaizdžio ir biologinę šalies įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes, atkurti pažeistus gamtinius elementus, užtikrinti racionalų kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės naudojimą.	• išsaugoti valstybės ir jos etnografinių regionų kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę ir savitumą, užtikrinti racionalų jų naudojimą, mažinti neigiamą žemės ūkio veiklos poveikį kraštovaizdžiui ir biologinei įvairovei; • plėtoti saugomų teritorijų tinklą ir gamtinį karkasą, derinti juos prie Europos ekologinių tinklų, padidinti Lietuvos saugomų teritorijų plotą iki 16–18 proc. šalies teritorijos; • užtikrinti rekreacinių išteklių apsaugą ir racionalų naudojimą, padidinti saugomų teritorijų atvirumą visuomenei, skleisti informaciją apie saugomų teritorijų svarbą ir tikslus; • per Strategijos galiojimo laiką (iki 2020 m.) padidinti 3 proc. Lietuvos miškingumą, plėsti kitos natūralios daugiametės augmenijos plotus, sumažinti teritorinį miškų išsidėstymo netolygumą, ypač daug dėmesio skirti mažiausiai miškingų rajonų miškingumo didinimui; • sustiprinti jūros kranto, marių kranto zonos kraštovaizdžio ir jūros ekosistemų biologinės įvairovės apsaugą, derinti apsaugą su racionaliu jų naudojimu visuomenės reikmėms; • saugoti ir gausinti želdynus ir kitas natūralias urbanizuoto kraštovaizdžio teritorijas; • tobulinti biologinės įvairovės apsaugos metodus, plėtoti biologinės įvairovės, ūkinės veiklos poveikio ir saugomų teritorijų režimo veiksmingumo tyrimus.
Trumpalaikis: sukurti šiuolaikišką, Lietuvos nacionalinius interesus ir ES reikalavimus atitinkančią kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės, kultūros paveldo apsaugos ir naudojimo sistemą.	• tobulinti biologinės įvairovės išsaugojimo teisinę bazę ir strategines nuostatas; • tobulinti Lietuvos saugomų teritorijų sistemą ir gamtinį karkasą, užtikrinti kertinių miško buveinių apsaugą, užbaigti steigti paukščių apsaugai svarbias teritorijas; • plačiau naudoti saugomas teritorijas, visų pirma nacionalinius ir regioninius parkus, pažintiniam–ekologiniam turizmui, taip pat miestų želdynus ekologiniam švietimui, gamtos ir kultūros vertybių propagavimui; • atkurti labiausiai pažeistus kraštovaizdžio elementus, saugoti ir gausinti estetines kraštovaizdžio vertybes, stiprinti tradicinio kaimo kraštovaizdžio apsaugą, sumažinti jo vizualinę taršą.

Sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimą Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 89-4029.

Priedas 2. Interviu klausimai kraštovaizdžio specialistams

1. Kaip vyksta kraštovaizdžio tvarkymo darbai?
2. Kokios apsaugos priemonės taikomos?
3. Ar šios priemonės yra efektyvios?
4. Ar šios kraštovaizdžio apsaugos priemonės yra efektyvios?
5. Iš kur gaunamas finansavimas visiems darbams? Kokia suma?
6. Kaip sprendžiamos kraštovaizdžio apsaugos problemos Aukštadvario regioniniame parke?
7. Šiais metais patvirtintas Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planas. Kaip tai turės įtakos ARP kraštovaizdžio apsaugai?

Priedas 3. Anketa

Gerbiami respondentai! Šia anketa siekiama įvertinti kraštovaizdžio apsaugos ypatumus Aukštadvario regioniniame parke. Atsakydami pasirinkite Jums tinkančio atsakymo variantą. Anketa anoniminė. Tyrimo metu gauti duomenys bus panaudoti rašant magistro baigiamąjį darbą.

1. **Jūsų lytis:** □ vyras □ moteris

2. **Jūsų amžius:**
   □ iki 25 m
   □ 26-35 m.
   □ 36-50 m.
   □ 51 m. ir daugiau

3.Jūsų išsilavinimas: □ aukštasis □ vidurinis □ pradinis

4. Jūsų vykdoma ūkinė veikla:
   □ ūkininkavimas
   □ prekyba/paslaugos
   □ kita veikla (įrašykite).....
   □ veiklos nevykdote

1. **Jūsų nuomone, Lietuvoje reikalinga kraštovaizdžio apsauga:**
   □ reikalinga tam, kad neišnyktų natūralios gamtos kampeliai
   □ reikalinga tam, kad galėtume pailsėti natūralioje gamtoje
   □ nereikalinga, nes žmonės ir taip atsakingai elgiasi gamtoje
   □ nereikalinga, nes riboja žmogaus ūkinės veiklos galimybes
   □ neturiu nuomonės

2. **Jūsų nuomone, didžiausią neigiamą įtaką kraštovaizdžiui daro:**
   □ neūkiška žmogaus veikla
   □ žemės nuosavybės grąžinimas
   □ savavališkos statybos
   □ valdininkų korupcija
   □ neefektyvi teisinė bazė
   □ kita (įrašykite).....

3. **Jūsų nuomone, didžiausią įtaką sprendžiant kraštovaizdžio apsaugos klausimus turi:**
   □ saugomų teritorijų direkcijos
   □ savivaldybė
   □ seniūnija
   □ vietos gyventojų bendruomenė
   □ kita (įrašykite).....

8. **Kuris, Jūsų nuomone, kraštovaizdžio apsaugos būdas yra efektyviausias:**
   □ administracinės nuobaudos
   □ savivaldybės rengiami projektai
   □ valstybės rengiami projektai
   □ visuomenės informavimas
   □ kita (įrašykite).....

9. Kaip vertinate valdininkų pastangas išsaugoti kraštovaizdį Aukštadvario regioniniame parke?

□ vertinu palankiai, nes tam skiriama daug dėmesio
□ vertinu patenkinamai, nes tam skiriama nepakankamai dėmesio
□ vertinu nepalankiai, nes tam skiriama labai mažai dėmesio

10. Ar, Jūsų nuomone, reikia imtis griežtesnių priemonių siekiant išsaugoti kraštovaizdį Aukštadvario regioniniame parke?

□ manau, kad būtina griežtinti priemones
□ manau, kad priemonių griežtinti nebūtina
□ neturiu nuomonės

11. Kaip vertinate kaimo turizmo plėtrą Aukštadvario regioniniame parke?

□ vertinu palankiai, nes tai sukurs naujų darbo vietų, pritrauks lankytojų
□ vertinu patenkinamai, nes tai apribos kitas veiklas (pvz., rekreacijos) parke
□ vertinu nepalankiai, nes šį veikla prieštarauja kraštovaizdžio apsaugos principams

12. Kaip vertinate leidimų statyboms išdavimo taisykles Aukštadvario regioniniame parke?

□ vertinu palankiai, nes tai atitinka kraštovaizdžio apsaugos principus
□ vertinu patenkinamai, nes leidimus galima gauti ir apeinant įstatymus
□ vertinu nepalankiai, nes tai riboja žmogaus pasirinkimo laisvę

13. Kaip vertinate žmonių ūkinės veiklos ribojimus Aukštadvario regioniniame parke?

□ vertinu palankiai, nes tai atitinka kraštovaizdžio apsaugos principus
□ vertinu patenkinamai, nes ūkinę veiklą galima vykdyti ir apeinant įstatymus
□ vertinu nepalankiai, nes tai riboja žmogaus pasirinkimo laisvę

14. Kaip vertinate gyvenimą Aukštadvario regioninio parko teritorijoje?

□ vertinu palankiai, nes gyvenu labai gražiame gamtos kampelyje
□ vertinu patenkinamai, nes čia sunku rasti darbą
□ vertinu nepalankiai, nes čia ribojama žmogaus ūkinė veikla

15. Ar kraštovaizdžio apsaugos sprendimai trukdo Jūsų ūkinę veiklą Aukštadvario regioninio parko teritorijoje?

□ taip, sprendimai trukdo mano ūkinę veiklą
□ ne, sprendimai mano ūkinei veiklai netrukdo

Dėkoju už dėmesį